

P. II
228

CONVORBIRI LITERARE

SUB CONDUCEREA

D-LOR

GR. ANTIPA, T. ANTONESCU, Dr. V. BABEȘ, N. I. BASILESCU,
I. BOGDAN, I. A. BASSARABESCU, D. BUNGEȚIANU, M. DRAGOMIRESCU,
D. EVOLCEANU, I. S. FLORU, C. LITZICA, S. MEHEDINȚI, P. MISSIR,
L. MRAZEC, A. NAUM, P. P. NEGULESCU, D. ONCIUL, ST. ORĂȘANU,
E. PANGRATI, I. PAUL, A. PHILIPPIDE, I. A. RĂDULESCU, P. ROBIN,
M. SĂULESCU, D. VOINOV, N. VOLENTI.

ANUL XXXIV

FASCICOLUL VIII (15 AUGUST)

BUCUREȘTI,

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Co.

Calea Victoriei 21.

1900

Prețul unui exemplar Lei 1.75

CUPRINSUL

	Pag.
D. ZAMFIRESCU. — La Orșova (poesie)	625
ST. O. IOSIF. — Bunica (poesie)	627
G. MURNU. — Iliada, cîntul II	628
LAZĂR ȘĂINEANU. — Influența orientală asupra limbii și culturii române	653
SEXTIL PUȘCARIU. — Ritm de resignare (poesie)	690
F. BECESCU. — Fericire (poesie)	692
CONST. GIURESCU. — Cîte-va cuvinte asupra vechii cronologii românești (studii)	693
G. BOGDAN-DUICĂ. — Recensiune	714

Manuscrisele pentru CONVORBIRILE LITERARE se trimit D-lui I. Bogdan, Profesor Universitar, Bulevardul Carol, 55.

CONVORBIRILE LITERARE apar la 15 ale fiecărei luni, în fascicule de cîte 5 coale. Prețul abonamentului pe un an este pentru România **Lei 20**, pentru țările uniunii postale **Lei 25**, pentru Românii din Austro-Ungaria **15 Coroane**.

Abonamentele se fac prin librăria SOCECŪ & Co., Calea Victoriei, No. 21.

ADMINISTRAȚIA
Stabilimentului grafic I. V. Socecă.

Stabilimentul grafic **J. V. Socecă** Strada Berzei, 59

Tipografie • Litografie • Zîncografie • Fotografie

••••• Cliseuri fine în Autotipie •••••

Fabricațiune specială pentru Registre de Comptabilitate

Legătorie de lux.

BIBLIOGRAFIE

Luî Titu Maiorescu, omagiū. XV Februarie MCM. București, Stab. graf. I. V. Socecă, 1900. 1 vol. în 8° mare, 664 pp. Preț: 15, 12 și 8 lei.

N. Iorga, *Nouveaux matériaux pour servir à l'histoire de Jacques Basilikos l'Héraclide*, dit le Despot, prince de Moldavie. Bucarest, éd. Charles Göbl, 1900. 1 vol. în 16, 94 pp. Tiraj de 100 ex. Preț: 6 lei.

N. Iorga, *Scurtă istorie a lui Mihail Viteazul*. București, editura librăriei Socecă. 1 vol. de 116 pp. în 8°. Preț: 1 lei.

GR. I. Dianu, fost director general al Închisorilor, *Istoria Închisorilor din România*, Studiu comparativ, legi și obiceiuri. Cu 18 planșe (tipuri de criminali și planuri de închisori) și 2 tabele statistice. București 1900, Tipografia F. Göbl Fii. Preț 10 lei.

411228
Pentru Biblioteca stud. teol. din
Caransebes.

CONVORBIRI LITERARE

No. 8.

București, 15 August.

Anul XXXIV.

1944.

1900

LA ORȘOVA

Biblioteca
Dunăre bătrină, spune ce ascunde
Trupul tău în unde,
De te zbați în maluri, urli de minie,
Pînă ce Carpații piscurile-și pleacă,
Apa ta să treacă,
Gîlgiind în mersul ei de vijelie?

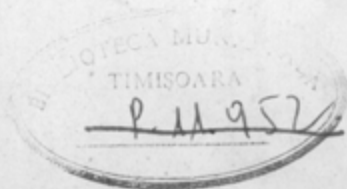
Din adîncea umbră de pe malul verde
Gîndul meu se perde
Peste nesfîrșirea căreia-i plutești,
Peste timp de astăzi și de altă dată,
Cînd batea curată
Inima în pieptul lumei romînești.

Că de-aũ fost păcate, lipsă de credință,
Păs și neputință,
Lifte peste lifte, Unguri și Tătari,
Aũ mai fost și oameni, fost-aũ pămîntenii,
Domnii și moșnenii,
Drept-coborîtorii din legionari.

Și-a mai fost stăpînul stîncilor cărunte,
Bourul de munte,
Străjuindu-și singur codrul la pripoare.
Decebal voînucul, fiu din fiu localnic,
Ridicîndu-și falnic
Fruntea către oastea lor năvălitoare.

61696

40

Tu ce pe sub malul negru de ruine
Te frămînți în tine
Năbușind avîntul apei furioase,
Și prefaci în trimbă lucie de brumă
Șipote de spumă,
Ca să legeni raza stelelor sfoase,

Tu mai sperî că poate aș să mai coboare
Lungile pripoare
Dacii cu Zamolxe și Boerebiste,
Ca să ia virtute, bind apă din tine,
Și să ți se 'nchine,
Și să-și lumineze fețele lor triste.

Nu mai vin. Dar vremea, care schimbă toate,
Multe vrea și poate,
Multe le preface și le 'ntinerește:
Pune vis în codri, umbră în poene,
Doruri pe sub gene,
Viers și bucurie pune 'n tot ce crește.

Salve, ție, apă binefăcătoare,
Ce te 'nalți spre soare
Și te lași pe holde rod și avuție!
Crească-ți flori pe maluri jururi împrejururi,
Tinăro deapururi,
Tinăro, eterno, salve, salve ție!!

Duiliu Zamfirescu.

BUNICA

Cu părul alb, cu ochii mici
 Și calzi de duioșie,
Aeve parc'o văd aici,
Icoana palidei bunică
 Din frageda-mă pruncie.

Torcea, torcea, fus după fus,
 Din zori și pînă 'n sară;—
Cu furca 'n briu, cu gîndul dus,
Era frumoasă de nespus
 În portu-î dela țară...

Căta la noi așa de blind,
 Senină și tăcută;
Doar suspina din cînd în cînd
La amintirea vre-unui gînd
 Din viața ei trecută.

P'atunci eram de-o șchioap' abia:
 Cu dor mă-aduc aminte
Sfieala ce mă cuprindea
Cînd lin m'apropiam de ea
 Ca 'n preajma unei sfinte...

St. O. Josif.

HOMER: ILIADA

CÎNTUL II

Dorm citu-î noaptea cu toţi şi zeii ceilalţi şi bărbaţii
Războitorii din car; numai Zeus nu ştie de somnul
Cel priitor, ci tot mintea-şi frămintă 'n ce chip pe-Achilleus
El l-ar cinsti, prăpădind mulţime de-Achei la corăbiî.
Cel mai cu cale 'n sfîrşit părutu-î-a gîndul acesta: 5
Ca să trimită-amăgelnicul Vis lui Atride Agamemnon;
Deci îl poşteşte cu glas, aripatele vorbe rostindu-î:
— «Du-te, amăgelnice Vis, spre repezi corăbiî achee:
Tocmai la cortul, în care-î Atride Agamemnon, şi spune-î
Cu deamăruntul şi toate pe rînd, după cum mi-î porunca: 10
Grabnic s'armeze pe toţi luptătorii pletoşi din Achaia;
Vreme-î să calce-a lui Priam oraş cel cu largile uliţi,
Pentru că 'n cugetul lor osebiţi acum nu mai sînt zeii
Ceî cu locaşu 'n Olymp; căci Hera cu rugile sale
Înduplecat-a pe toţi, şi Troenilor scrisă-î peirea». 15
Astfel a zis; şi-auzindu-î porunca pornitu-s'a Visul.
Cît mai de sîrg a sosit la repezi corăbiî achee,
Unde sub cortu-î găsit-a dormind pe-Agamemnon Atride,
Căruî de jur-împrejur revărsatu-î al somnului farmec.
Stete la creştet, asemenea cu cel odrăslit din Neleus 20
Nestor, pe care-l cinstea mai virtos din bătrîni Agamemnon;
Şi-astfel — asemenea fiind — zeescul trimis îi vorbeşte:
— «Dormi tu născut din Atreus cel aprig, de cai strunătorul?
Somnul, cit noaptea-î de lungă, doar nu-î dat bărbatului sfetnic,

Gloatelor cîrmuitor, ce multe griji îl apasă. 25
 Samă ȳa repede-acum: sînt solul, trimisul de Zeus,
 Care se 'ndură 'ngrijind de tine, măcar că-ȳ departe.
 El poruncește s'armezî cit de grabă pe-Acheiȳ pletosiȳ;
 Vreme-ȳ să calcî a lui Priam oraș cel cu largile uliȳ,
 Pentru că 'n cugetul lor osebiȳ acum nu mai sînt zeiȳ 30
 Ceȳ cu locașu 'n Olymp, căci Hera cu rugile sale
 Înduplecat-a pe toȳ, și Zeus ameninȳ Troia.
 Dar de uftare ferit, păstrează-l în minte tu rostul
 Spuselor mele, de cum pārȳsi-te-va somnul cel dulce».
 Astfel vorbindu-ȳ s'a dus, și 'n cort a lăsat pe-Agamemnon 35
 Singur, în sine-șî gîndind la fapte ce n'aveau să fie;
 Căci socotit-a, nebunul, să darme-a lui Priam cetate
 Într'acea zi, neștiind de planul ce Zeus urzise.
 Doar mai erau de adaos și vaete multe și-amaruri
 Oasteȳ de-Acheiȳ și Troeniȳ prin cleștetul harȳelor crunte. 40
 El se deșteaptă din somn și vîersul ceresc ȳ răsună;
 Iute ridică-se 'n cort și 'mbracă veștmîntul cel moale
 Nou și frumos, și minteanul cel lung îl înfășură dînsul.
 Și 'ncălȳmîntele-ȳ dalbe le 'noadă sub albe picioare;
 Paloșul, plinul cu ținte de-argint, mi-l atîrnă de umeri 45
 Și pîrintescul toȳag, cel deapururea traȳnic, luîndu-l,
 Merge spre vase, la oastea de-Acheiȳ ceȳ cu zale de-aramă.
 Tocmai și Eos zeiȳa spre piscuri olympice sue,
 Nemuritorilor zeiȳ și lui Zeus lumina vestindu-șî.
 Craiul îndeamnă pe craȳniciȳ, pe ceȳ cu răsunset în strigăt, 50
 Ca să-ȳ adune 'n sobor chemîndu-ȳ pe-Acheiȳ pletosiȳ;
 Craȳniciȳ dară crăȳnesc, și armia 'n pripă s'adună.
 Sfatul așază dintăȳ cu Bătriniȳ fruntașȳ în războaȳe
 Chiȳar lingă vasul lui Nestor, craiul născutul în Pylos.
 După ce-ȳ cheamă, Agamemnon își spune 'nȳleapta părere: 55
 — «Daȳ ascultare, prietenȳ! Venitu-mȳ-a 'n noaptea cea sfîntă
 Visul din cer, cînd dormeam: era 'n totul asemeni lui Nestor,
 Nobilul craiȳ, și la stat și la chip și la 'ntreaga-ȳ făptură.
 Dînsul imȳ stete la creștet, acest-fel grăindu-mȳ din gură:
 «Dormȳ tu născut din Atreus cel aprig, de cai strunătorul? 60

Somnul, cit noaptea-î de lungă, doar nu-î dat bărbatului sfetnic
 Gloatelor clrmuitor, ce multe griji îl apasă.
 Samă îa repede acum: sint solul, trimisul de Zeus
 Care se 'ndură 'ngrijind de tine, măcar că-î departe.
 El poruncește s'armezi cit degrabă pe-Acheii pletosi: 65
 Vreme-î să calci a lui Priam oraș cel cu largile uliți,
 Pentru că 'n cugetul lor osebiți acum nu mai sint zei
 Ceî cu locașu 'n Olymp; căci Hera cu rugile sale
 Înduplecat-a pe toți, și Zeus ursitu-le-a jale
 Celor din Troia. Decî bine-amintește-ți!» La vorbele-acestea 70
 El mistuitu-s'a 'n zbor, și lăsatu-m'a somnul cel dulce.
 Haî dar la lucru, de-î chip să 'narmăm pe feciorii Achaei!
 Dintru 'nceput ispiți-î-voiu cu vorba, precum se cuvine,
 Și porunci-voiu să plece cu bine-vislite corăbii.
 Care 'ncotro dar pornind, voi calea cu graiul le-ațineți». 75
 Zise și 'ndată s'așază; pe urmă-apoi scoală-se Nestor,
 Carele-a fost poruncind cîndva nisiposului Pylos;
 El dar cu gînd priitor într'astfel socoate și zice:
 — «Dragi căpetenii și voi domnitori ai oștirei din Argos,
 Dacă vre-un altul acum ar fi fost povestindu-ne visul, 80
 Noi am fi zis că-î minciună și chîar ne-am fi 'ntors dela dînsul;
 Dar e visat de vestitul fruntaș al oștirei achee;
 Haî dar la lucru, de-î chip să 'narmăm pe feciorii Achaei».
 Astfel bătrînul a zis, și din Sfat ridicatu-s'a 'ntăiul;
 Craii cu toți, purtătorii de schiptru, urmînd pe păstorul 85
 Gloatelor, s'aî ridicat; și 'ndată s'avintă poporul.
 Tocmai cum roîuri de-albine ce zboară 'mbulzite cu vuet
 Tot pre'noindu-se furnică 'ntr'una din stîncă scobită
 Și ca ciorchine de struguri s'așază pe florî, primăvara,
 Unele-aici cu grămada și altele acolo se 'ndeasă; 90
 Astfel puzderii de oameni ieșind din corăbii și corturi,
 Înghesuindu-se 'n cete tot curg de pe-adîncile țarmuri
 Înspre-adunare; iar Zvonul, de Zeus trimisul, la mijloc
 Arde de trudă 'mboldindu-î la mers; și se stringe poporul.
 Vuetă 'ntregul sobor, și geme pămîntul de greul 95
 Gloatelor care s'așază, și-î mult vîlmășagul; iar nouă

Craînici oprindu-î tot strigă şi 'ncearcă să 'năbuşe multul
 Zgomot al lor, ca s'asculte pe craii, odrasle-a lui Zeus.
 Însă deabîa domolit poporul în rînduri s'aşază
 Freamătul său potolind, şi craiul Atride Agamemnon 100
 Scoală-se atuncea cu schiptrul, cel meşteşugit de Hephaistos,
 Carele-l dete 'mpăratului Zeus, născutul din Kronos;
 Zeus aşijderea-l dete-olăcarului Argeiphontes;
 Hermes, zeescul stăpin, călăreţului Pelops îl dete;
 Pelops apoi lui Atreus, vestitul păstor de popoare, 105
 Care murind îl lăsă lui Thyestes, bogatul în turme,
 Iară Thyestes îl dete la rîndu-î să-l poarte-Agamemnon,
 Stăpînitorul ostroavelor multe şi 'ntregului Argos.
 El dar într'însul proptit, vorbeşte-argienelor armii:
 — «O voi prietini, războinici Danaî, slujitori ai lui Ares, 110
 Tare prin grele răstiri mă 'ncinse născutul din Kronos;
 Straşnicul! Îmi juruiş dîntăi şi prin semne-arătase
 Cumcă eu nu mă pornesc, de nu darim puternica Troie.
 Totuşi urzitu-şi-a 'n gînd grozavă 'nşelare, şi 'ndeamnă
 Fără de slavă spre Argos să plec, după pierdere multă. 115
 Astfel pe semne că-î voia lui Zeus a-tot-ţiitorul
 Care 'ntăritele culmi ale multor cetăţi năruit-a
 Şi năru-va prin vremuri, căci necovîrşit e 'n putere.
 Cită ruşine s'auză şi-urmaşele rînduri de oameni
 Cumcă zadarnic Achei, popor aşa mult, aşa zdravăn, 120
 S'au războit în războiul neurnat de izbîndă 'mpotriva
 Unor vrăjmaşi mai puţini, — dacă nu-î vădit încă sfîrşitul.
 Căci bunăoară de-am vrea, noi Achei şi Troeni laolaltă
 Pace 'ncheind, să cunoaştem ce număr e 'ntr'ambele taberi;
 Şi de s'ar stringe Troenii, ciî s'affă localnici în Troia, 125
 Noi de ne-am pune cu toţii în cete 'mpărţiţi cite zece
 Iar din Troeni pe tot insul l-am pune paharnic să fie,
 Multe de-a noastre zecimi vor mai fi de-un paharnic lipsite;
 Eu într'atita-î socot pe-Achei covîrşind pe Troenii
 Ceî ce-s în Ilion sălăşluiţi; ci mai au de-ajutoare 130
 Mulţi şi din multe cetăţi, tot viteji care luptă cu lancea
 Şi dela ţel cu putere m'abat şi-mi împiedică rivna

În cucerirea lui Ilion cel cu temeinice ziduri.
 Nouă din anii prea'naltului Zeus acum se 'ncheiară,
 Putrede-a vaselor birne și-otgoanele acuma-s slăbite; 135
 Totuși, departe, și pruncii copii și nevestele noastre
 Staă tinjitori și cu drag așteptându-ne-acasă; iar lucrul
 Care ne-aduse pe-aici negata rămâne deapururi.
 Ha! dar, să facem cu toți după vorba ce-acum voiți rosti o:
 Să ne pornim cu corăbiile cu tot spre iubita-ne țară: 140
 Nu-î nici un chip de cuprins a Troenilor largă cetate». Zise;
 și inima 'n piepturi cu graiul ațîț' Agamemnon
 Gloatei ce încă nici-cum n'auzise-a frunțășilor sfaturi.
 Mișcă-se strînsul popor ca și 'ntinse talazuri a mării,
 Icarlenele-adîncuri, stîrnite de Evros și Notos, 145
 Volburile ce repezi pornesc din norii părintelui Zeus;
 Său și cînd vîntul Zephyros năvalnic s'aruncă 'n virtejuri
 Peste bogatele lanuri și spicele lor le răstoarnă;
 Astfel clătitu-s'a 'ntreg soborul. Și 'ndată cu chiot
 Fug spre corăbiile cu toți, și plutind se ridică prin aer 150
 Colb de sub tălpile lor; iar ei laolaltă se 'ndeamnă
 Vase s'apuce, cu zor să le 'mpingă spre marea cea sfîntă;
 Curăț'a vaselor șanțuri, și chiotul celor ce pleacă
 Urcă-se pînă la cer, și proptelele zmulg sub corăbiile.
 Deci dar întorși ar fi fost Danaii 'mpotriva venirii, 155
 Hera de n'ar fi grăit zeiței Athene cuvîntul:
 — «Fiic'a 'nzelatului Zeus, ne'nfrîntă zeiță, vai mie!
 Astfel fugi-vor spre casele lor și iubita-le țară
 Oștile-argie plutind pe largile spete-ale mării,
 Întru slăvirea lui Priam și-a Troei lăsînd pe Helena, 160
 Mîndra femee din Argos, din pricina căreia pe cîmpul
 Troic topitu-s-au mulți Danai, de-a lor țară departe?
 Iute dar mergi la poporul de-Achei cei cu zale de-aramă
 Și pe războinicii toți cu blindețe grăind mi-î oprește;
 Nu 'ngădui să mai tragă spre mări legămate corăbiile». 165
 Zise; din ochi scinteind îi ascultă cuvîntul Athene;
 Dînsa pripindu-se-atunci s'a pornit de pe-olympice virfuri;
 Cît de cu sîrg a sosit la repezi corăbiile achee,

Unde-a găsit pe-Odyseus, potrivea lui Zeus la minte :
 Sta 'n nemișcare nevrind să se-atingă de bine-clădita-î 170
 Neagră corabie, pfeptu-î fiind cotropit de măhnire.
 Zina, din ochi fulgerind, s'apropie-atunci și-î grăește :
 — «Tu iscusite-Odyseus, tu sînge zeesc din Laertes,
 Ce fel? spre casele voastre din scumpa străbunilor țară
 Astfel voi doară fugi-veți în bine-vislite corăbii, 175
 Întru slăvirea lui Priam și-a Troei lăsînd pe Helena,
 Mîndra femee din Argos, din pricina cărei pe cîmpul
 Troic topitu-s-au mulți Danaî, de-a lor țară departe?
 Haî dar acuma prin armii achee tu mergi fără preget
 Și pe războinicii toți cu blindețe grăind mi-î oprește, 180
 Ne 'ngăduind să mai tragă spre mări legămate corăbii».
 Zise; iar el pricepu după glas că-î vorbește zeîța;
 Repede-aleargă zvîrlind minteanul, pe care-l ridică
 Crainicul ithacian Evrybates, ce 'n urmă-î pășește.
 Decî înainte ieșind lui Atride Agamemnon, primit-a 185
 Schiptrul străbun, cel deapururea traînic, și merse cu dinsul
 Cătră corăbii la oastea de-Achei cei cu zale de-aramă.
 Iară din capî și bărbați mai de frunte, pe care 'ntâlnește,
 Drumul le-aține mereu cu blindețe grăind tuturoră :
 — «Nu stă, sărmane, frumos să fugi tremurînd ca mișei! 190
 Haî dar tu însuși rămiî și pe alții oprește-î din fugă.
 Nu mai pricepi tu ce gînduri aeve-au mînat pe-Agamemnon.
 El ispititu-v'a numai, dar iute pe-Achei pedepsi-î va;
 Nicî auzit-am în Sfat noi cu toții ce vorbă rostit-a.
 Mi-î să nu-și verse minia cumva pe feciorii Achaei; 195
 Căci e cumplit, cînd se minie craful, odrasla lui Zeus,
 Cîntea-î purcede din Zeus și drag e 'nțeleptului Zeus».
 Iar din oștenii de rînd pe oricare țipînd îl găsește,
 El cu toîagul lovindu-l, îl mustră și-acest fel îi strigă :
 — «Stăi, ticăloase, pe loc și-ascultă cuvîntul acelor 200
 Care's mai mari decît tine; mișel ce mai ești și nevolnic,
 Tu și la sfaturi nimic nu plătești și nimic în războaie.
 Nu deopotrivă cu toți porunci-vom aici, noi Achei!
 Să 'mpărățească doar mulți nu-î bine, ci unul fruntașul,

Unul să fie 'mpăratul, ce fiul istețului Kronos 205
 L-a dăruit cu tofag și cu legi ca să-și cirmuie neamul».
 Astfel oștirea 'nfrinînd, îi îndreaptă din nou spre-adunare.
 Toți inapoî năzuesc cu răsunset din vase, din corturi,
 Tocmai cum volburî de valurî din marea cea mult vuitoare
 Urlă bătute de țarmurî și fierbe 'n adîncuri noianul. 210
 Locului stete 'nsfirșit poporul întreg în tăcere;
 Numai Thersites el singur răcnea fără cumpăt de vorbă.
 Dinsul era 'ndemănatîc la multe birfelî rușinoase,
 Gata de zarvă deșartă și necuvenită cu craiî,
 Cînd socotea că la ris prin asta pe-Argîi o să 'ntarte. 215
 Cel mai pocit era din oștenîi ce 'n Troîa veniră:
 Încrucîșat la privîrî și beteag de-un picior și cu umerî
 Strimbî și la pîeptu-î adușî; și țuguî răsărea peste umerî
 Creștetul lui și deabia niște fire de păr pe-a lui creștet.
 Nesuferit mai ales lui Achil și Odysseus el fuse — 220
 Doară cu-aceștia se tot hărțuea —, dar acum pe-Agamemnon
 A tăbărit cu batjocurî, puternic țipînd; iar Acheî
 Staî de 'mprejur cu năduh și cu strașnică pizmă pe dinsul.
 Totuș el tare zbîerînd, cu vorba-l mustra pe Agamemnon:
 — «Ce te mai jeluî și ce vreî, tu cel din Atreus născute? 225
 Corturî ai pline de-arămurî, și ai tu așijderea 'n corturî
 Multe și-alese muerî, pe care noi ceștia-Acheî
 Ție plocon ți le-aducem, decum dobîndim vre-o cetate.
 Orî că lipsit ești de aur, cu care vrî un ins din Troeniî,
 Îmblînzitorî de cai, ar putea să-și răscumpere fiul, 230
 Carele 'n lanțurî de mine-î adus să de-un altul orîcare?
 Orî că-ți lipsește-o femeie, cu drag să te 'mpreună cu dînsa
 Și pentru tine 'ntr'ascuns s'o păstrezi? Dar nici cum nu se cade
 Tu, căpitanul, de ripă să-î dai pe feciorî Achaî!
 Voi, moleșiți, voi netrebniți! muerî, nu bărbați din Achaî! 235
 Haide 'n corăbiî, să mergem acasă, lăsîndu-l pe-acesta
 Singur în Troîa, de-a sale dobînzî să se bucure 'n tihnă,
 Doar ca să vadă de-î sintem orî ba de-ajutor în bătae;
 El care-acum pe Achilleus, cel mult mai viteaz decît dînsul,
 L-a necînstî, căci în cort stăpinește răsplata-î, răpînd-o. 240

Ci-î lăsător şi lipsit cu totul de fiere Achilleus;
 Altfel acum ți-ar fi fost cel din urmă prilej de ocară».

Astfel Thersite-a muştrat pe-al gloatei păstor Agamemnon;
 Dar îl ajunge grăbit zeescul viteaz Odysseus;
 Crunt pe sub gene privindu-l îl ceartă cu aspre cuvinte: 245
 — «Nesocotite flecar, orîcit eşti la vorbă de meşter,
 Mintue! Nu te mai prinde, o Thersites, tu singur cu crai;
 Nu e nici unul, socot, mai rău decît tine 'ntre mulţi
 Războitorî, ciîi venîră 'mpreună cu Atriziî sub Troia.
 Decî dar se cade să nu porţi prin gură-ţi al crailor nume, 250
 Nici să-î defaimî cu ocări şi să cauţi prileju 'nturnării.
 Nimenî nu ştie deplin cum trebile-acestea urma-vor,
 Orî că cu bine orî fără noroc înapoi ne-om întoarce.
 Totuş acum pe-Agamemnon Atride, păstor de popoare,
 Staî ponosînd, că vitejiî Danaî îl încarcă cu daruri, 255
 Şi supărîndu l cu-a tale batjocuri în faţ' adunării.
 Dară te-ameninţ cu-o vorbă, şi vorba mea fi-va 'mplinită :
 Dacă te-oiî prinde, o Thersites, tot astlel, prostîndu-te iarăşi,
 Capul să nu şi-l mai poarte pe umerî atunci Odysseus,
 Nici doar să-mî zică mai mult că sînt lui Telemachos tată, 260
 Dacă de sîrg nu te 'nhaţ eu şi nu te dezbrac de veşminte,
 Şi de mintean şi cămaşă cu tot ce-ţi ascunde ruşinea,
 Şi astfel pe tine din sfat izgonite-oiî la repezî corăbiî,
 Unde tu jalnic vei plînge, bătut şi 'njosit prin bătae !»
 Zise, şi-apoi la pocnit pe umerî şi 'n spate cu schiptrul; 265
 El se şi pleacă pe loc şi din ochî îi curg lacrimi pîrae;
 Umflă-se gheb singeros pe spate, pe unde-l lovise
 Schiptrul de aur; iar el se aşază 'ngheţat de cutremur,
 Şi cu privirea de timp a durerilor lacrimi îşi şterge.
 Ris-au Danaî voîos de-aceasta, cu toat'a lor jale, 270
 Şi fiecare privind spre cel de aproape grăit-a :
 — «Doamne, că miî de isprăvi măreţe-a făcut Odysseus,
 Saū că 'nţeleptele sfaturî a dat, orî aprîns-a războiul,
 Dar fără samăn e fapta ce-acum între-Argiî săvirşit-a
 Înlăturîndu-l din Sfata pe-acest birfitor şi obraznic. 275
 N'o să-l mai mine, ce-î drept, de-acum îndărătnica-î fire

Să cicălească pe crai, tot jignindu-î cu vorbe de-ocară.
 Ziseră toți; și-Odyseus cu schiptrul în mină se 'nalță,
 El de cetăți prădătorul; și-alături, la fel cu un crainic,
 Fulger' Athene din ochi și 'ndeamnă poporul să tacă, 280
 Pentru-ca 'ntăile rînduri de-Achei, ca și cele din urmă,
 Graiul s'audă, și samă să-și dee de-a craiului vorbă.
 El dar cu gînd priitor din grai cumpănește și zice:
 — «Crai odrăslit din măritul Atreus, Acheii vor astăzi
 Cel mai de hulă s'ajungă între glasnice rofuri de oameni, 285
 Nicî nu se țin de cuvîntul ce singuri ți-l deteră dinșii,
 Cumcă pe-aicea sosind din Argos, de 'aî pășunatul,
 Nu s'or întoarce decît la căderea puternicei Troie.
 Tocmai ca prunci plăpînzî, ori tocmai ca niște vădane
 Se tînguesc în de sine, dorindu-și întorsul în țară. 290
 Dreptu î că 'n urmă cuprins de alean, îți e dor de 'nturnare;
 Omul, de-o lună lipsind de-acasă, de lingă nevastă-î,
 Suferă 'n vasul cel bine-vîslit, dacă-l bat în cărare-î
 Ierni cu viforîte grele și mări vînzolite de vînturi;
 Necum doar noi ce pe-aici zăbavnicî stăm vreme de nouă 295
 Anî rotitori. Decî nu bănuiesc, că se zbuciumă-Acheii
 Lingă boltitele vase; ci totuș ar fi cu rușine
 Dinșii s'adaste 'ndelung și-apoi cu deșert să se 'ntoarne.
 Îngăduiți și mai stați, o prietini, puțin să cunoaștem
 Dac'adevărul ori ba prevestitu-ne-a Kalchas prorocul: 300
 Bine v'aduceți aminte de-o pildă, căci fuserăți marturi
 Toți laolaltă, ciți nu v'au răpit pierzătoarele lezme.
 Parcă deunăzi, cînd vasele-achee se strînsă 'n Aulis,
 Pacoste 'n ele ducînd lui Priam și celor din Troia;
 Jur-împrejur la un șipot jertfit-am pe-altarele sfînte 305
 Nemuritorilor jertfe depline de boi, sub platanul
 Mîndru, de unde curgea din izvor așa limpede apă.
 Groaznic-atunci o minune: balaur cu spetele roșii
 Ochilor noștri s'arată, trimis de olympicul Zeus;
 De sub altar răsărînd, năpraznic el urcă platanul, 310
 Unde pe cea mai înaltă din crengi, zgribuliți pe sub frunze,
 Staî laolaltă 'ntr'un cuib vrăbiori, păsărele plăpînde;

Opt erau toate la număr și nouă cu vrabia-mamă,
 Dinsul înghite pe bietele paseri ce țipă cu jale;
 Mama, văitându-se, zboară 'mprejurul odraslelor sale; 315
 Ci 'nvirtejit el o prinde de-arișă, cînd lărmue tare.
 După ce 'n urmă 'nghițit-a și puii și vrabia însăși,
 Zeul pe loc îl făcu nevăzut după cum îl sfetise,
 Căci preiăcutu-l-a 'n stană feciorul măestrului Kronos;
 Noi am rămas înlemniți la faptă privind cu mirare. 320
 Astfel de semne grozave curmatu ne-au jertfele noastre.
 Kalchas atuncea ne-a spus tălcuind ale Zeilor gînduri:
 — «Ce 'nmărmurăriți tăcînd, voi războinici pletosi din Achaea?
 Zeus a tot-înțeleptul ne-a dat o năprasnică veste
 Despre-o tîrzie 'ntimplare, ce 'n vecînu-și va pierde-a ei slavă: 325
 Tocmai cum fiara 'nghițit-a și puii și vrabia însăși,
 Opt păsărele, și nouă 'mpreună cu vrabia mamă,
 Astfel în vremuri și noi tot atîtea purta-vom războiul,
 Iar într'al zecelea an cucerii vom întinsa cetate».
 Astfel vorbitu-ne-a Kalchas, și iată 'mplinitu-s'au toate. 330
 Ha! dar, rămîneți, Acheilor, voi cei cu mindre pulpare,
 Pin'ce stăpîni vom ajunge pe 'ntinsa lui Priam cetate.»
 Zise; iar oștile atunci virtos chiuiră, și 'n preajmă
 Vasele groaznic vuiră de strigătul gloatei ahee.
 Toți laudat-au cuvîntul zeescului craiu Odysseus. 335
 Iar călărețul Gerenios Nestor atunci cuvîntează:
 — «Doamne, că tare sînteți de-o samă cu prunci la sfaturî!
 Fragezii prunci, care n'au de-a războiului trebî nici o grijă.
 Unde-s a noastre 'nvoiri? jurămintele unde ni-s oare?
 Aă că zvirlite-s în foc hotăriri și 'nțelegeri făcute, 340
 Strinsul de mină și 'nchinătele vinuri, chezașii credinții?
 Ne gilcevim noi cu vorbe de clacă și n'avem putință
 Să iscodim un tertip, cu toată 'ndelunga zăbavă.
 Ha! de Agamemnon, tu iar ca 'nainte, cu vrerea ne'nfrîntă,
 Pune-te 'n frunte și du-î pe Argii spre cumplita bătae. 345
 Lasă pe unul, pe doi, ca să pîră, pe cei care singuri
 Staă pe de lături de-Achei, plînuind — fără spor le-a fi planul —
 Ca s'o pornească spre Argos, 'nainte de-a ști dacă Zeus

Împlătoşatul, minţit-a cumva 'n juruinţele sale.
 Însă Kronion, puternicul, datu-ne-a semn de 'nvoire 350
 Într'acea zi, cînd pe repezî corăbii păşit-au Argii,
 Spulber cu sine ducînd şi peire 'n poporul din Troia;
 Căci fulgerat-a la dreapta, vădînd o prielnică piază.
 Nimeni dar nu mai grăbească din voi înturnarea-şi în ţară,
 Pînă ce 'n dragoste nu se va da cu-o nevestă troeancă, 355
 Răscumpărîndu-şi într'astfel şi plînsul şi dorul Helenei.
 Însă, de-î unul postînd grozav înapoi să se 'ntoarcă,
 Pas dar, atingă-şi corabia neagră şi bine-vislîtă,
 Dacă vroeşte să-şi vadă grăbit nenorocul şi moartea.
 Bine şi tu chibzueşte, o crai, şi pe altul ascultă; 360
 Nu-î negreşit de prisos pentru tine cuvîntul ce-oiu spune:
 Tu pe bărbaţi rîndueşte-î pe toţi după neam şi 'nrudire,
 Neamul pe neam să s'ajute 'n de sine şi ruda pe rudă.
 Într'acest chip, Agamemnon, făcînd, şi-ascultîndu-te-Achei
 Şti-vei tu care din capî e nevrednic, şi care din gloate, 365
 Cum şi pe cel ce-î viteaz, căci ei pentru sine s'or bate;
 Şti-vei şi dacă din cer menitu-î să nu prăzi cetatea,
 Ori că-s bărbaţi nemernici şi neiscusiţi în războaie.»
 Lui i-a răspuns şi-a grăit puternicul craiu Agamemnon:
 —«De bună samă că 'n sfat tu-î birui pe-Achei, o bătrîne! 370
 Dare-ai tu Zeus părinte şi-Athene şi Phebos Apollon,
 Zece să-mi fie 'n poporul achaic tot astfel de sfetnici!
 Iute surpat-ar fi fost cetatea 'mpăratului Priam,
 Lesne luată fiind şi prădată de braţele noastre.
 Însă necazuri mi-a dat înzelatul fecior a lui Kronos 375
 Zeus, căci el m'a împins la deşerte gilcevi şi hărţaguri;
 Doar pentr'o fată şi eu şi-Achilleus cu silnice vorbe
 Ne ciondănim, şi chiar dela mine-a pornit supărarea.
 Însă de fi-vom uniţi într'un cuget vreodată cu dînsul,
 N'o să mai pregete răul Troenilor nici o minută. 380
 Haideţi acum să gustăm, ca 'n urmă să 'ncepem războiul.
 Suliţa dar să-şi ascută şi scutul să-şi dreagă tot insul,
 Hrană să dea din belşug şi cailor iuţi de picioare,
 Să-şi cerceteze şi carul, şi grija războiului s'aibă,

Ca să ne batem în cleștet cumplit, citu-î ziua de mare, 385
 Capăt n'om pune 'ncleștărilor nici pe-o clipită de vreme,
 Noaptea de nu va veni ca s'opreasc'a bărbaților rîvnă.
 Pîeptul orîcuî năduși-va, de jur împrejur, sub cureaua
 Ocrotitorului scut și-osteni-se-va brațul cu lancea.
 Și năduși-vor și caii de trasul măestrelor care. 390
 Iară pre cel ce l-oiu prinde răznit de pe cîmpul de luptă
 Și năzuind să rămie pe lingă boltite corăbii,
 Nimeni atunci și nimic n'o să-l scape de cîni și de vulturi!
 Zise, și Argiîi virtos hohotiră, urlînd ca și valuri
 Care le 'mpinge, zdrobindu-le, Notos de 'naltele țarmuri, 395
 De ridicatele stînci, bătute de veșnice valuri,
 Cînd feluritele vînturi se 'nviforă de pretutîndeni.
 Oștile-atuncea pornesc și se 'mprăstie cătră corăbii;
 Focuri aprinseră 'n corturi și toți din merinde gustară.
 Nemuritorilor Zei fiecare jertfit-a la rîndu-î 400
 Și s'a rugat să-l ferească de moarte și răul lui Ares.
 Iar al bărbaților craiî Agamemnon jertfit-a un taur
 Gras și de cinci ani fiind lui Zeus a tot-țîitorul.
 Din Acheime-a poftit pe Bătrîniî fruntași în războaie:
 Cel mai de grabă pe Nestor, pe Idomeneus, pe craîul, 405
 Ca și pe Aîas cei doi și pe cel din Tydeus născutul,
 Șase cu cel ca și Zeus de mult înțelept, Odysseus.
 Iar strigătorul războinic Menelaî veni dela sine;
 Inima-î bine știut-a de-a fratelui său străduință.
 Taurul toți înconjoară și orzul cel sfînt îl ia 'n mină; 410
 Roagă-se-atunci Agamemnon și 'n rugă-î așa cuvîntează:
 —«Zeus Înalte, Slăvite, stăpîn peste nori și văzduhuri,
 Soarele nu-l asfinți și 'ntunericul nu-l mai trimite
 Fără ca 'ntăi să dobor la pămînt a lui Priam lăcașuri
 Fumegătoare, și porțile lui să se mistue'n flacări; 415
 Fără ca 'ntăi să răzbesc la pîepturi veșmintul lui Hector,
 Și cu aramă să-l rup, și 'n preajmă-î un pilc de tovarăși
 Colea prin colb tăvăliți să muște din țarnă cu dinți!»
 Zise, dar nu-î fu 'mplinită rugarea de fiul lui Kronos;
 Jertfele-acest a primit, dar ursitu-le-a cazne grozave. 420

După rostitele rugă și a orzului sfânt risipire,
 Vitelor gîtul sucesc și le 'njunghîe, și 'ncet le jupoaie,
 Coapsele-apoi le desprind și deplin cu grăsimă le-acopăr
 Pături în două făcînd, și deasupra pun crudele cărnuri;
 Și-astfel în flacări le ard pe trunchiuri ciuntite de frunze, 425
 Iară pe jar rumenesc măruntaele 'nfipse 'n frigare.
 Dacă scrumitu-s'au coapsele-apoi și-au gustat măruntae,
 Carnea rămasă tăind-o felii și'n frigări petrecînd-o,
 Bine dea'ntregul au fript-o și-au tras-o 'napoi din jaratec.
 Cînd isprăviră cu trebile lor, și-a lor praznic gătiră, 430
 Dinșii apoi s'ospătau, deopotrivă gustînd fiecare.
 Cînd potolitu-și-au toți și cu totul și sete și foame,
 Vorba 'nceput-a dintăi călărețul Gerenios Nestor:
 — «Tu prea mărite-al bărbaților craiă Agamemnon Atride,
 Vremea să nu ne mai pierdem cu sfatul și nici să mai punem 435
 Pîedecă lucrului nostru la care prielnic ni-î zeul.
 Craînicii dar să crăinească 'ntre-Acheii cei falnici în zale
 Și să 'ntruloace de sirg poporul pe lingă corăbii.
 Mergem și noi dimpreună prin largile taberi achee,
 Astfel grămadă, trezînd mai iute războinice furii.» 440
 Zise; voios îl ascult'al bărbaților craiă Agamemnon;
 Dete poruncă la craînici, la cei cu răsunset în strigăt,
 Spre vîlmășaguri de arme să cheme pe-Acheii pletosi.
 Craînicii dară strigău, și de grabă se strinseră-Acheii.
 Craii, purceșii din Zeus, alături de-Atride, năvalnici 445
 Orîndușe; iar din ochi scinteind stă la mijloc Athene;
 Scutul și-l poartă, odor nestricat și de moarte și vreme,
 Căruî o sută de ciucuri din aur curat îi atîrnă,
 Bine'mpletit fiecare, cu prețul de-o sută de tauri.
 Grabnică, scutul clătînd, ca fulger străbate poporul 450
 Însuflețindu-l la mers și 'n pieptu-î virtutea sporîndu-î,
 Aprig și fără de răgaz să se hărțuie'n crunta bătae.
 Fostu-le-a 'ndată mai drag războiul decît a se 'ntoarce,
 Vase scobite vislînd spre scumpa străbunilor țară.
 Tocmai ca focul năpraznic ce-aprinde pe'naltele plăuri 455
 Marele codru și-aruncă departe-a vilvorilor zare;

Astfel și falnicul luciū de-aram'al purceselor armii
 Luminător se revarsă 'n văzduhuri și-ajunge la ceruri.
 Ori ca și multe stoluri de paseri cu-aripi înzestrate,
 Cum bunăoară de lebezī gîtoase, de gîște, cocoare, 460
 Înconjurînd a lui Kàystros ape prin lunci Asiene,
 Unde și unde zburînd și voios filfăind din aripe,
 Lărmuitoare s'așază, cît lunca de freamăt răsună;
 Astfel și multe gloate ieșind din corăbii și corturi
 A lui Scamandros cîmpii potopesc, și de-a pașilor ropot 465
 Și de-ale cailor tropote durdue groaznic pămîntul.
 Iară pe lunca 'nflorită și-udată de riul Scamandros
 Stat-au puzderii ca frunza și floarea ce dă 'n primăvară.
 Tocmai ca roșuri nespuse de muști îmbulzite cu vuet,
 Care prin preajmă la stina cu turme foesc rătăcite, 470
 În primăvară, zburînd peste vasele pline cu lapte;
 Tot pe atîția la număr pletosi Achei pe cîmpie
 S'orinduesc împotriva Troenilor, gata să-î spargă.
 Iară precum și căprarii, din turme de capre răzlețe,
 Lesne și-aleg pe-ale lor, cînd ei la pășuni le 'mpreună; 475
 Astfel la dreapta, la stînga i-așază pe-ostași căpitani,
 De vîlmășaguri gătindu-î; la mijloc pășește Agamemnon
 Și la priviri și la creștet ca fulgerătorul Kronion,
 Tocmai ca Ares la briu și la pîept ca și Pòseidon zeul.
 Iară precum în cireadă cu mult covîrșește un taur, 480
 Fruntea măreț ridicîndu-și din mijlocul vacilor strînse,
 Astfel făcutu-l-a Zeus atuncea pe-Atride Agamemnon.
 Să strălucească 'ntre mulți și să fie-a vitejilor frunte.

Spuneți-mi, muzelor, voi cu sălașul pe-olympice virfuri,
 Voi doar zeițe sinteți și ca martore totul cunoașteți — 485
 Faîmele noi auzim, dar faptele nu le cunoaștem —
 Spuneți-mi, cari ai Danailor fost-au mai mari căpetenii?
 N'ași putea sta de poveste și nici ași numi-o mulțimea,
 Zece chîar date fiindu-mi și rosturi și limbî tot atîtea,
 Glas neînfrînt de puternic precum și un suflet de-aramă, 490
 Dac'a 'nzelatului Zeus copile din virful olympic,

Muzele, n'ar pomeni de 'nglotirea cea strinsă sub Troia.

Spune-voiu dar de corăbiî de toate şi-a lor căpeteniî.
 Peste Beoîi, pe deoparte, domnit-a Penèleos, Leîtos,
 Arcesilâos, apoî Prothoènor precum şi Klanîos; 495
 Unî veniî din Hyrie, iar alîi din Aulis stîncoasa,
 Din Eteonos, din plaîul silhuiî, şi din Schoinos şi Skolos,
 Din Mykalessos cel larg în cuprins şi din Thespeia, Graia;
 Alîi din Harma purceî, din Eilèsios şi din Erythre,
 Şi din Elèon, apoî din Petèon precum şi din Hyle, 500
 Din Okalèa, din mindru ziditul oraş Medeona,
 Ca şi din Thisbe, bogata 'n porumbî, din Eutrèsis, din Kope,
 Din Koroneia, din plinul de iarbă ţinut Haliartos;
 Alîi apoî din Plataia şi alîi cu locul din Glisas,
 Din Hypothebe deasemenî eraî, din frumoasa cetate, 505
 Şi din Onchesto cel sfînt cu-a lui Pòseidon dalbă dumbravă
 Şi din Mideia precum şi din Arne cea rodnică 'n struguri
 Şi din cucernica Nisa şi-oraşul hotarnic Anthedon.
 Dinşîi vislit-au cincizeci de corăbiî, avînd fiecare
 Tinerî într'însa Beoîi de două orî zece şi-o sută. 510
 Ceî ce trăeau în Aspledon şi 'n Orchomenos Menyanul,
 Duşî de-Askalaphos eraî şi de Iâlmenos, fiî de-a lui Ares,
 Din Astyoche născuî la curtea lui Aktor Azides:
 Ea, ruşinoasă copilă, suînd ca să doarmă 'n iatacurî,
 De furişatul puternicul Ares fusese cuprinsă. 515
 Dinşîi veniră vislînd cinzeci de scobite corăbiî.
 Capul Phoceilor fost-a Schedios precum şi-Epistròphos,
 Fiî de-a lui Iphitos, cel din viteazul născut Naubolides,
 Unî fiind din Kypàrissos, alîi din Pitnon stîncosul,
 Cum şi din Daulis, din Krissa cea sfîntă şi din Panopèa. 520
 Din Anemòria unî iar alîi din Iampolis fost-au;
 Alîi de lingă zeescul Kephissos păraul, şi alîi
 Locuitorî din Lilèa de unde-obîrşeşte Kephissos;
 Negre corăbiî cu toate de patru orî zece vislîră.
 Capiî aşază de sîrg şi 'ntocmesc a Phoceilor rîndurî, 525
 Care la stînga pe lingă Beoîi se 'nglotiră 'n bătae.

Locrilor craiū a fost Aīas cel ūte născut din Oilēus,
 Nu ca și Aīas celalt, uriașul, născut din Telamon,
 Ci și de stat mai mărunț și 'n zale de in era dīnsul,
 Însă 'ntre-Achei și Helleni fruntaș în zvirlire cu lancea. 530
 Lokrii din Kynos erau, și din Opus și din Kalliaros,
 Parte din Bisa, din Skorphe precum și din dalbele Augēe,
 Parte de lingă Boāgrios riul, din Throniū și Tarphe.
 Aīas aduse de patru ori zece zmolite corăbi
 Pline de Lokrii ce șed în ostrovul cel sfînt al Eūbēi. 535
 Cei de pe 'ntinsul Eūbēi, cu furia 'n suflet, Abanții
 Din Eretria, din Chalkis, din rodnică 'n struguri Histea,
 Din țarmureanul Kerinthos, din Dios cu 'naltele ziduri,
 Și din cetatea Karystos precum și bărbații din Styra,
 Subt Elephēnor veniră cu toți, subt urmașul lui Ares, 540
 Cel din Chalkodon născut, mai marele-Abanților aprigi.
 Lui dar urmat-ău Abanții cei iuți și cu pletele 'n spate
 Care 'n războinic avînt stău gata cu sulii întinse,
 Vrînd a străpunge vrășmașele piepturi prin zale de-aramă;
 Dinșii veniră 'n de patru ori zece zmolite corăbi. 545
 Fost-ău pe urmă bărbați din Athena, frumoasa cetate,
 Unde-a domnit Erechtheus, viteazul, crescutul de-Athene,
 Fiica lui Zeus, și care, născut din pămîntul cel rodnic,
 Fuse de-Athene așezat ca domn în bogatul ei templu,
 Unde jertfire de boi și berbeci, încheindu-se anul, 550
 Zinei aduc, imblinzind-o deapururi, feciori Athenei.
 Capul le-a fost Menestheus, viteazul născut din Peteos;
 N'a fost al doilea bărbat pe pămînt mai deștoinic ca dīnsul
 În rîndueala de cai și oștiri înarmate cu scuturi;
 Poate doar Nestor, căci Nestor era mai bătrîn decît dīnsul. 555
 Negre corăbi cîzeci-ău urmat și pe-acesta la Troia.
 Douăsprezece corăbi deasemeni veniră subt Aīas
 Din Salamis, care stete cu-ai săi lingă oștile Athenei.
 Iară cîți fost-ău din Argos, din terea prin ziduri Tiryntha,
 Din Hermione și-Asine-așezata pe-a țarmului sinuri, 560
 Din Etōnai, Troizene și rodnică 'n vii Epidauros,
 Cum și bărbații Achei ce se trag din Aigina, din Masis.

Sub Diomedes aŭ fost, virtosul în strigăt războinic,
 Alŭi sub Sthênelos, fiul vestitului craiŭ Kapaneus,
 Alŭi sub cel ca și Zeiŭ, fruntașul al treilea Evryal, 565
 Din Mekistheus născutul, feciorul lui Talaïos craiul.
 Însă cu toți ascultaŭ de virtosul în glas Diomedes
 Căruŭ optzeci de zmolite corăbii urmară la Troia
 Iară bărbații ciți fost-aŭ din mindra cetate Mykene
 Și din bogatul Korinthos, din bine-ziditul Kleone,
 Din drăgostoas' Aretyre precum și din tirgul Orneie 570
 Din Sikyona, dintăi stăpînită de craiul Adrastos,
 Din Gonoessa cu 'naltele-î dealuri, din Hyperesia,
 Din a lui Aigios tirg și meleaguri, și-orășul Pellene,
 Și țarmurenii cu toți ca și cei de prin larga Helice 575
 Fură 'ntr'o sută de vase sub craiul Atride Agamemnon,
 Carele cap de popoare, nespuse de vinjoase și mindre,
 În strălucitul veșmînt de-aramă 'nvăscutu-s'a craiul,
 Plin de mărire și cel mai ales din aleșii războinici,
 Însuși viteaz el fiind și domnind peste gloate mai multe. 580
 Cei care fost-aŭ din plașul rîpos și-albiat Lakedaimon,
 Unii din Pharis și Messe, bogata 'n porumbi, și din Sparta,
 Alŭi din tirgul Bryseie precum și din dalbele Augée,
 Și din Amykle și Helos, ziditul pe marginea mării,
 Și-alŭi din cei care fost-aŭ trăind în Oitylos, în Laas, 585
 Fură 'n șăizeci de corăbii sub fratele-acestuŭ Menelaŭ,
 Cel cu răsunset în strigăt; ci 'n stol osebit se 'nglotiră.
 Însuși atunci, încrezut în multa-î virtute, Menelaŭ,
 Însufletindu-î la harță pășea printre dinșii, cu pîeptul
 Înfierbîntat să-și răzbune de plîsul și dorul Helenei. 590
 Iară ciți fost-aŭ din Pylos, din locul frumos al Arenei
 Ca și din Thryon—lui Âlpheios vad—și din falnica Aipy,
 Din Amphigènia, Kyparissè's, apoi din Ptelèos
 Și din Dorios și Helos, pe unde opritu-î-aŭ calea
 Muzele, darul cîntării luîndu-î, lui Thàmyris Thracul, 595
 Din Oichalia venind, dela Èvrytos Oichalieus; —
 El s'a fâlît că le-a 'ntrece prin cînt, de s'or prinde cu dînsul
 Muzele, fiice-a lui Zeus Kronion, de scut purtătorul;

Muzele-atunci l-au orbit de necaz și răpitu-l-au darul
 Cîntului dumnezeesc, făcîndu-l să-și uite de lîră; 600
 Dinșir cu toți ascultați de Gerenios Nestor bătrînul,
 Căruț urmat au de nouă ori zece scobite corăbii.
 Arkadienii apoi de sub muntele 'nalt al Kyllenei —
 Lingă movila lui Aipyrt — bărbați care luptă de-aproape,
 Ceî din Phenêos, din Orchomenos cel cu oile multe, 605
 Ceî din Stratia, din Rhipe și-Enispe, bătuta de vînturi,
 Și din Tegêa precum și din dragul oraș Mantinea
 Din Parrhasia, din Stymphelos — dinșir cu toți împreună
 Fură 'n șafzeci de corăbii sub crațul cel tare-Agapênor,
 A lui Ankaios fecior; și mulți mai veniră 'n corăbii 610
 Arcadienii luptători destoinici în portul de arme.
 Datu-le-a însuși al oștilor crai Agamemnon Atride
 Vase cu lavițe tari, să străbată prin negre noianuri,
 Neștiutori ei fiind de greul umblării pe mare.
 Ceî din Buprasiu apoi, din zeescul ținut a lui Elis 615
 Cîtu-l cuprins între Myrsinos, tirgul hotarnic, Hyrmina,
 Și 'ntre Alêisiu și Stinca Olenică — toți laolaltă
 Patru fruntași au avut, fiecare din ei cîte zece
 Repezi corăbii ducînd, și mulți apoi fost-au Epei
 Călăuziți de-Amphymachos și Thâlpios, a lui Kteatos 620
 Unul fecior și celalt a lui Evrytos, neam de-a lui Aktor,
 Și de voinicul Dioreș, din Amarynkeus născutul,
 Și de Polyxen, al patrulea cap, cel asemeni cu zeiș,
 A lui Agasthen fecior, născutul din crațul Augeias.
 Celor apoi din ostroave, Dulichiū și-Echinele sfinte 625
 Cele-așezate la capătul mării și 'n dreptul Elidei,
 Poruncitor au slujit cît Ares de vrednicul Meges,
 Din călărețul Phyleos născutul, cel drag și lui Zeus;
 Meges cîndva minios pe tată său, merse 'n Dulichiū.
 Dînsul aduse la rîndu-l de patru ori zece corăbii. 630
 Subt Odysseus au fost inimoși bărbați, Kephallenii:
 Ceî din Ithake, din plațul cel mult păduratic Neritos,
 Ceî cu lăcașul pe urmă 'n Krokyleia și-asprul Aigilips,
 Ceî din ostrovul Zakynthos, și ceî din cuprinsul lui Samos,

Ceî de pe-uscatul din faț'afătorî și de-alungul pe țarmurî, 635
 Toțî ascultaî de-Odyseus, potrivea lui Zeus la minte,
 Căruia roșî corăbîî urmatu-î-au douăsprezece.
 Iară sub Thoas, fecior lui Andraimon, venit-au Aitolîî,
 Ceî care fost-au din Pleuron, din Olenos și din Pylene
 Și dela mare din Chalkis, apoî din stincosul Kalydon — 640
 Nu măî trăeaî doar vitejîî născuțî din viteazul Ofneus,
 Însușî el mort, și murise pe-atuncî Meleagros bălanul,
 Și-astfel Aitolîî ca domn și-l aleseră-acuma pe Thoas,
 Căruî urmat-au de patru orî zece tot negre corăbîî.
 Idomeneus cel vrednic în sulîî mină pe Cretanîî 645
 Ceî ce venit-au din Knosos, din Gortys cea tare prin zidurî,
 Și din Miletos apoî, și din Lyktos, din albul Lykastos
 Și din orașele marî și bogate, din Rhytios, Phaistos;
 Și-alțîî din Creta, lățitul ostrov cel cu-o sută de tîrgurî.
 Idomeneus, viteazul prin sulîî, le-a fost călăuzul 650
 Și Meriones, leit-ucigașul bărbațîlor Ares,
 Căror asemenî urmat-au optzeci de zmolite corăbîî.
 Sub Heraklides, apoî, Tlepolēmos cel falnic și mare,
 Nouă corăbîî au fost cu dîrjîî războinicî din Rhodos,
 Carî locuit-au ostrovul, în trei împărțîndu-l ținuturî: 655
 Lindos întăiul, pe urmă Elysiu și albul Kameiros.
 Domnul acestor, în lăncî-iscusitul voînic Tlepolēmos,
 Fuse născut lui Herakles din Astyochēia, pe care
 El din Ephyr'a răpit-o, la riul Selleis, cînd multe
 Și-ocîrmuite de-odrasle-a lui Zeus cetățî cucerise. 660
 Dacă 'n palatul frumos măî mare crescî Tlepolēmos
 Nezăbovind el răpuse pe unchîu-său, fratele mameî,
 Pe 'mbătrînitul atuncî Likymniū, sămînta lui Ares;
 Grabnic durat-a corăbîî și strînse popor o mulțime
 Și-astfel pornî-a fugînd departe, pe luciul mării, 665
 De-a lui Herakles feciorî și-odrasle temut Tlepolēmos.
 Dînsul în Rhodos sosî-a 'ndurînd pribegîrî și amarurî;
 Rhodos cuprinse 'mpărțîndu-l la trei semîntîî osebite,
 Scumpe lui Zeus, cel pururî stăpîn și pe zeî și pe oamenî,
 Care zeescul belșug li-l dete de drag tuturora. 670

Trei mai plutiră corăbiî la fel sub Nireus din Syme,
 Carele fost-a născut din Aglaia și craful Charopos;
 Cel mai frumos în făptură venit-a Nireus sub Troia
 Dintre bărbații Danaî, după alesul viteaz Achilleus;
 Însă și slab în virtute și-urmat de oștire mărunță. 675
 Ceî din Nisyros apoi și din Krâpathos, Kasos și-ostrovul
 Kos, de Evrypyl domnitul, și-ostroavele zise Kalydnai
 Fost-au sub mîna lui Phidippos și-Anthippos, fiii
 Crafului Thessalos cel din Herakles născutul,
 Căror treizeci de scobite corăbiî urmară spre Troia. 680
 Iară bărbații cîți fost-au trăind în pelasgicul Argos,
 Ceî din Alipe, din Alos apoi și din Trachis și Phthia,
 Ceî care fost-au din Hellas, orașul femeilor mîndre,
 Ziși Myrmidonî și Hellenî și Achei dimpreună cu toți
 Fură 'n cinzeci de corăbiî la Troia minăți de-Achilleus. 685
 Dinșii de-acum s'au lăsat de războiul cel plin de urgie,
 Ne mai avîndu-și în frunte pe nimeni să-i ducă 'n șiraguri;
 Căci Achilleus măritul, năvalnicul, șade 'n corăbiî
 Mult supărat de a lui Bryses copilă cea falnică 'n plete,
 Ce, după multe trudiri, a răpit-o cîndva din Lyrnessos, 690
 Cînd și Lyrnessos surpat-a și 'naltele ziduri a Thebei
 Și-a doborît pe cei vrednici în lănci Epistrophos și Mynes,
 Ambii feciori a lui Evenos, craful născut din Selepiu.
 Zace măhnit Achilleus, dar scris e curînd să se 'nalțe.
 Ceî din Phylake precum și din Pyrassos, mult înfloritul 695
 Cel cu dumbrava Demetrei, din Iton, de oi nutritorul,
 Și dela țarmuri din Antron, din plinul de iarbă Pteleos
 Fost-au la luptă minăți de războinicul Protesilaos,
 Cît vecuit-a; ci neagra țărîna 'nghițit-a pe dinsul,
 Și, sfîșiată de amar, nevasta-i rămase 'n Phylake, 700
 Casa-i pustie-a rămas; căci un Dardan bărbat îl ucise
 Cînd a sărit din corabie 'ntîiul pe țarmul din Troia.
 Oastea nu-i fuse de-un cap lipsită, doritu-l-a totuș.
 Ea de Podarkes, sămînța lui Ares, a fost rînduită,
 De-a lui Iphiklos fecior Phylakides, bogatul în turme, 705
 Frate mai tînăr fiind cu vrednicul Protesilaos;

Însă războinicul Protesilaos a fost și mai vristnic,
 Dar și mai aprig în luptă ca dinsul; drept-care poporul
 Îl jinduea pe cel mort, deși 'n a lor frunte-a fost altul.
 Dinșii veniră 'n de patru ori zece tot negre corăbii. 710
 Iară bărbații din Pherai, pe-aproape de lacul Boibeic,
 Și din Glaphyrai, din Boibe, din mîndru ziditul Iolkos
 Fuseră 'n zece și una corăbii sub fiul lui Admet,
 Eumel, pe care lui Admet născut-a zeeasca femeie
 Alkestis, a lui Pelias întîia 'n mîndrețe copilă. 715
 Ceî din Methone, pe urmă, din locul numit Thaumakia,
 Din Meliboia precum și bărbații din asprul Olizon
 Sub Philoktetes, măestrul în arcuți în Troia veniră
 Șapte corăbii avînd, cu cinzeci de vîslași fiecare,
 Meșteri cu toți deplinî bărbătește să lupte cu arcul. 720
 Dar în nespuse dureri zăcea Philoktetes în Lemnos.
 Sfîntul ostrov, unde-Acheii-l lăsară muncit de-o cumplită
 Rană fiind, căci șarpe năprasnic pe dinsul mușcase,
 Și astfel în Lemnos zăcut-a gemînd; ci totuși Argiîi,
 Ceî tăbăriți la corăbii, curînd amînti-și-vor de dinsul. 725
 Oastea-î il jindue-acum, măcar că de-un cap nu-î lipsită,
 Căci rînduită-î de Medon, copilul din florî lui Oileus,
 Care din Rhene-l născu de cetăți prădătorul Oileus.
 Iară bărbații din Trika, din mult-ponorita Ithome,
 Din Oichalia, cetatea lui Evrytos Oichalieus, 730
 De-a lui Asklēpios fii ascultaū, care 'n tabără fost-aū
 Vraci iscusiți amîndoi, Podaleirios ca și Machaon;
 Căror asemeni urmat-aū treizeci de scobite corăbii.
 Ceî din Ormeniū apoi și de lingă izvorul Hyperii
 Și din Asteriū, din Titanos cel cu văroasele dealuri, 735
 Subt Evrypylos aū fost, din Evaimon născutul cel falnic,
 Căruî de patru-ori zece urmat-aū zmolite corăbii.
 Ceî din Argissa, pe urmă, și ceî cu lăcașu 'n Gyrtone,
 Ceî din Hellone, din Orthe, din Oloosona cea albă
 Sub Polypoites aū fost, bărbatul cel aprig, feciorul 740
 Lui Peirithōu, care fost-a sămîntă din veșnicul Zeus;
 Lui Peirithōu l-a născut Hyppodāmeia mîndra, vestita,

Tocmai cind el a bătut pe Kentauri, păroasele fiare;
 Și i-a gonit din Pelion pe-aproape de neamul Aithicic,
 Iară tovarăș i-a fost a lui Ares urmaș Leonteus, 745
 Os din bărbatul cel mult îndrăzneț Kaineides Koronos;
 Lor deopotrivă-au urmat de patru ori zece corăbii.
 Vase-a minat și Goneus de două ori zece și două;
 Dinsul din Kyphos a dus p'Enieni și Parrhaibii cei aprigi.
 Cei dimprejurul Dodonei, din plaful cu iernile grele, 750
 Harnicii oamenii din premele riului drag Titaresiū,
 Care 'n Peneios își varsă frumos-curgătoarele-î unde,
 Dar în viltorea de-argint cu Penēios nu-și mestecă valul,
 Ci ca și-oleiul plutește d'asupra și curge 'mpreună,
 Brațul lui Styx el fiind, fiorosul șivoiu al jurării. 755
 Prōthoos, a lui Tenthredon fecior, stăpinea pe Magneții
 Cei dela riul Penēios precum și din mult-înfrunzitul
 Munte Pelion; și Prothoos craiul cel repede 'n fugă
 Duse cu sine de patru ori zece zmolite corăbii.
 Ceștia fost-au Danailor crai și mai mari căpetenii. 760

Care dintr'înșii, războinic ori cal, povestește-mi, tu muză,
 Fu mai de frunte 'n oștirea cea dusă de-Atrizii în bătae?
 Eumelos Pheretiades avut-a, minate de dinsul,
 Cele mai falnice iepe, ca paseri de repezi la fugă,
 Tot într'o vristă, tot una la păr, și tot una de 'nalte; 765
 Phoibos, arcașul cu arcul de-argint, le crescuse 'n Pereia,
 Iepe-amindouă fiind și spaîma 'nsuflind în războaie.
 Dintre războinici fruntașul a stat Telamonios Aias,
 Cîț Achilleus mocnise 'n minie, fiind el întâiul
 Tot ca și roibiî ce'n luptă purtat-au pe-alesul Peleion. 770
 Însă el stete 'n drumețe-pe-mări și-arcuite corăbii,
 Pizmă hrănind pe-al bărbaților craiū Agamemnon Atride.
 Oștile sale 'ntr'aceea petrec lingă marginea mării,
 Unii cu discul zvîrlind și alții cu arcul și lancea.
 Îară, pe-aproape de carele lor, telegarii cei ageri 775
 Slobozii se 'nfruptă din lotos și țelină crescute prin zmîrcuri.
 Carele, bine 'nvelite, le staū sub domneștile corturi,

Și rivnitori de viteazul lor crai rățăcesc căpitani
Unde și unde prin lagărul lor și departe de luptă.

Oștile-atunci s'aū pornit ca pirjol ce-ar aprinde pământul: 780
Dudue cîmpul și geme la fel ca și 'n clipa cînd Zeus
Plin de minie răzbubue muntele Arima, 'mprejurul
Luī Typhoeus, pe unde-ī — se zice — culcat uriașul.
Astfel sub tăpile lor tot urlă puternic pământul,
Cînd se pornesc și străbat cu pașii lor repezi cîmpia. 785

Sol a luī Zeus, de scut purtătorul, trimisă-atunci Iris,
Iute ca vîntul sosi la Troenī cu o jalnică veste.
Iară Troenī, bătrînī și cu tinerī, la curtea luī Priam
Șed adunați în sobor și mintea-și frămîntă la sfaturī.
Stîndu-le-aproape-a vorbit mult grabnica'n umblet zeiță, 790
Semănătoare prin glas cu fiul luī Priam Polites,
Care 'n iuțea 'ncrezut, pîndea ca și-o strajă pe virful
Naltei mobile mormîntul ce-ascunde pe moș-Aisyetes,
Gata să știe cînd da-vor Acheii năvală spre dinșii.
Luī dar la chip semănînd grăit-a mult sprintena Iris: 795
— «Drag ți-ī să 'nșirī la povești, o bătrîne, ca'n vremea de pace,
Vremea de mult; dar iată că'n toiū și nespus e războiul.
M'am prilejit eū ades prin lupte de oameni purtate;
N'am văzut însă nici cînd un popor așa mult și războinic.
Tocmai ca frunza de mulți, ca nisipul pe marginea mării, 800
Șesul străbat și tot vin spre cetate cu setea 'nceștării.
Hector, pe tine 'ntr'adins te min și-ți dau astfel poruncă:
Sînt în orașul cel larg al luī Priam mulțimi de tovarăși,
Oamenī cu graiū felurit, din neamuri și țări felurite.
Fieștecare bărbat să-și îndemne supusa luī oaste, 805
Și-orînduindu-și apoi pămîntenī, să-ī ducă 'n bătae.
Zise, și-al zinei cuvînt nici cum nu-l înșală pe Hector;
Sfatul închee de sirg și la arme năvalnici aleargă.
Porțile toate deschid, și-afară s'avîntă poporul
Valmeș, călări și pedestri, și groaznic răsună pământul. 810
Află-se 'n dreptul cetății un deal; și 'nălțat este dealul

Și 'n depărtare de cîmp și bătut de cărări imprejuru-î.
 Dealul Batiea 'l numesc bărbații Troeni, iară Zei,
 Nemuritori, «Mormintul Myrinei cea repede 'n salturi».
 Colo pe deal cu tovarășii lor se 'nglotiră Troenii. 815
 Marele Hector, din coif clătitorul, născutul din Priam,
 Fu al Troenilor cap, și subț el se 'narmară popoare
 Peste măsură de țări și de multe, dorite de suliți.
 Domn peste Dardanî a fost mărețul Aineias viteazul
 Din strălucit'Aphrodite născut și din craful Anchises, 820
 Zina 'ndrăgită fiind de-acesta prin bungetul Idei.
 Pe-aî lui Anténor feciori el avut-a de soți: pe-Akamas
 Și pe Archeolôchos, deplin-știutori de tot felul de luptă.
 Ceî din Zeleia veniți, dela capătul muntelui Ida,
 Oamenî cu rost și-adăpați din Aisêpos, din apa cea neagră, 825
 De-a lui Lykaon fecior asculta, de viteazul cel mindru
 Pandaros, cel hărăzit cu arcul de însuși Apollon.
 Ceî cu sălaşu 'n Adrèstia-apoi și 'n ținutul Apaisos,
 Ceî din Pityèia precum și din plaful cel nalt al Tereei
 Pe-Adrest în frunte-le avut-au și pe-Amphiu, cu in inzelatul, 830
 Fii de-a lui Merops din Perkos, ce fuse 'n știința de zodii
 Neîntrecut; drept care nici cum nu da voe 'n războiul
 Cel de bărbați pîerzător feciorilor săi ca să meargă;
 Totuși ei n'au ascultat, căci Iezmele morții meniră.
 Ceî din Perkote, pe urmă, din preajma lui Paktiū, din Sestos 835
 Și din orașul Abydos, din nalta cu neamul Arisbe,
 Fost-au la Troia mînați de feciorul lui Hyrtakos, Asiū;
 Cap de războinicî purtat de roîbiî ceî marî și sălbateci
 El din orașul Arisbe-a venit, dela riul Selleis.
 Iar pe deprinsele 'n lupta cu suliți pelasgice neamuri 840
 Sălășluite 'n mînosul pămînt al cetății Larissa
 Fost-au domnind Hippothôos și-urmașul lui Ares Pylaios,
 Ambii din Lithos născuți, din feciorul lui Teutam Pelasgul.
 Peirus viteazul apoi și Akamas minat-au pe Thraciî
 Ciți Hellespontos, șivoînucul val, cu-a lui malurî cuprinde. 845
 Peste Cikonî ceî buni de suliți apoi stăpînit-a
 Euphemos cel din Troizenos, feciorul zeescului Kaas.

Iară pe-arcașii Paionî Pyraichmes îi duse la Troia.
 Din depărtatul Amydon venind, dela Axios riul
 Larg pe cîmpii curgător și cu ape nespuse de frumoase. 850
 Sub Pylaïmenes, părosul la pîrșit, din pămîntul enetic,
 Unde catirii sălbatici trăesc, aū venit Paphlagonii
 Din a lui Kytoros prejme precum și-a cetății Sesamos
 Și-a lui Parthenios riul, pe unde-aū lăcașuri bogate,
 Din Aigialos și Kromna și din erithinice dealuri. 855
 Iar Alizonilor capî aū stătut Epistrôphos și-Odios
 Din depărtare, venind, din Alybe, de unde-î argintul.
 Mysii sub Chromis aū fost și sub Ennomos prevestitorul,
 Care nici cum n'a scăpat, cu daru-î, de neagra urgie,
 De-a lui Aiakos năvalnic nepot, toropit fiind dînsul 860
 Colo prin riū, unde-acesta zdrobit-a și pe-alții din Troia.
 Fost-aū și Phrygiî sub Phorkys și-Askanius cel ca și zeii
 Din depărtat'Askania venind, arzătorî de bătae.
 Iar peste Măionî domnit-a și-Antiphos și frate-său Mesthles,
 Din Talaimēnes născuți amîndoi și din ȳzul Gygaïos; 865
 Dinșii adus-aū pe Măionî, pe cei de sub muntele Molos.
 Nastes apoi a minat pe Karî cei cu limbă streină
 Care'n Milētos trăeau și 'n a Phtheirilor coaste 'nverzite
 Și pe la riul Maiandros și 'n plaful cel nalt al Mykalēi.
 Nastes în frunte-le-a fost și-Amphimāchos, feciorî lui Nomion, 870
 Și străluciți amîndoi și Nastes fiind și-Amphimāchos,
 Care drept fată gătit cu aur la luptă pornit-a,
 Prostul! dar nu l-a ferit bogăția de groaznica moarte:
 A lui Aiakos năvalnic nepot, Achilleus viteazul,
 Colo prin riū cu-a lui brațe strivindu-l, îl pradă de aur. 875
 Iară Sarpedon și vrednicul Glaukos domnea peste Lycii
 Din depărtare veniți, de pe lingă șivoiul lui Xanthos.

G. Murnu.

INFLUENȚA ORIENTALĂ ASUPRA LIMBEI ȘI CULTUREI ROMÂNE

A. LIMBA

SECȚIUNEA II: INFLUENȚA OSMANLIEI

Cap. VII: Elementul folk oric

§ 41. CÂNTECE ȘI MUSICĂ. — Melodia trăgănată și melancolică cu care lăutarii recităză unele din baladele noastre, o melodie caracteristică pentru totă poesia populară din peninsula balcanică, a fost direct influențată de ariile cântecelor turcesci, de așa-numitele „manèle“.

Asemenea și refrenul obicnuit în doinele și cântecele noastre din bătrâni: *bre! aman, aman!* sau *ah! aman, aman!*¹⁾ este iarăși o imitațiune după poesia populară turcescă.

Iată câte-va citațiuni și exemple:

Alexandri, Poesii populare, p. 127: Acastă baladă [Badiul] se cântă pe o arie cam sârbescă, cu trăgănituri de glas orientale, și lăutarii adaogă la sfârșitul ariei un soi de suspin pe cuvintele turcesci: *bre, aman,*

¹⁾ d'Ohsson V, 419: Les Tures se servent dans leurs chants érotiques d'exclamations répétées *ah! va! aman!* qui marquent les angoisses et le désespoir d'un amour malheureux.

aman! Teodorescu, p. 644 : Aci, ca și în mai multe părți ale cântecului [Kira], se repetă refrenul : *bre, aman, aman!* Ibid. 121 (bragagiul cântând pe aria unei manele) :

Ah! aman, aman!
De la Giurgiū viū,
Turcesce nu seiū...

Alexandri, Teatru, p. 126 :

Să ne ducă 'n Beligrad
Și de-acolo 'n Tarigrad,
Ah! aman, aman!...
Și de unde-am fost boieri,
Să fim robi la ieniceri,
Ah! aman, aman!

Instrumentele musicale și ađi încă obișnuite de lăutari sînt: cobuzul, naiul sau muscalul, dairéua și giamparalele. Un taraf de lăutari se compune din 3 executanți: unul ține lăuta sau dibla și execută melodia, al doilea îl acompanéază cu cobza sau cobuzul și marchéază ritmul pe córdele instrumentului, cântând vorbele; iar al treilea, cu naiul sau muscalul, adaogă ariei executate fiorituri mai mult sau mai puțin stridente.

Alte instrumente sînt fluierul ciobănesc sau cavalul cu viersu-î duios și neiu cu sunetul său dulce și plăcut.

Despre musica Curții și vechile instrumente practicate de boieri: § 59.

§ 42. JOCURI DE COPII ȘI DANȚURI. — Iată principalele din aceste jocuri pe de-a 'ntregul sau în parte de origină orientală.

Jocul în 3 armene ce se jăcă cu parale, precum odinióră jocul în firfirici, numit „iasic și tura“ și corespundênd modernului „pajură sau număr?“ Cirica sau jocul în 5 pietre, în care piatra cea mai răsărită se numesce „topuz“, precum

la jocul în nucă, nuca cea mai grea poartă numele de „beg“.

Zmeul obișnuit are un birlic pe lângă spe-teze și cap, iar zmeul turcesc are forma unui ou cu două spe-teze în chip de cruce și se prinde cu coinacul.

Cunoscutul joc în arșice are o întregă nomenclatură turcească: armén, beiū, giol, ichiū, lenghiū, siciū, vizir. De asemenea varietățile sale: jocul în beiū bun, jocul în armén și jocul în sbenghiū.

La Români din Macedonia, nomenclatura jocului poartă un caracter oriental mai puțin pronunțat: arșicul se numesce la dînșii *mişic* (Bitolia) sau *ip* (Vlaho-Clisura), ichiul *alumāl*, iar aruncăturile-i variate: duti „om“, laki „hoț“, [ca]-zacă „armaș“ și ciur[la] „Domn“¹⁾.

La Turci, jocul cu osciôrele oilor („aşyk oyunu“) e unul din cele mai răspândite; și la dînșii diferitele părți ale arșicului poartă nume diferite, cari adesea coincid cu ale noastre: partea de sus se numesce *bey*, cea de jos „kyahya“; una din cele două cavități *ekmekgi* „brutar“, cea d'a doua *hyrsyz* „hoț“; lovitura poartă numele de *yek* și cine a nemerit-o câștigă jocul²⁾.

Jocul era tot așa de răspândit la Greci (*ἀσ-ἀλ-αλ-αλ*) și la Romani (*tali*), la cari partea găunosă se numia *κόων* (*canis*) și aruncătura cea mai bună *Ἀφροδίτη* (*Venus*): *Veneris jactus laetissimus dicebatur* (Horatius).

Cum că jocul la noi a fost împrumutat de la Turci, o dovedesce, în afară de nomen-

¹⁾ Papahagi, p. 126-131 și Weigand, *Aromunen* II, 283.

²⁾ Barbier de Meynard s. v. aşyk; Vambéry, *Skizzen aus Mit-telasien*, p. 86; Id. *Das Türkenvolk*, p. 191 (consideră jocul la Turci de origină străveche) și *Die primitive Cultur des tatarischen Volkes*, p. 148.

clatura lui, împrejurarea topografică că acest joc în arșice e cu totul necunoscut Românilor din Transilvania.

Danțurile jucate până astăzi după masa de cununie¹⁾: arcanul, ciaușul, chindia, giambarale, irmilicul, mușamaua, năframa și zoralia.

§ 43. JOUL PĂPUȘILOR. — Farsa populară turcescă, cunoscută sub numele de *Karagöz* sau *Caraghioz* (după personajul ei principal, poreclit „Ochiu-Negru“) și care formă una din distracțiunile favorite ale vechii noastre societăți (§ 63), trebuie să se fi bucurat și la noi de o mare răspândire, cum dovedesce pe de o parte numele bufonului generalizat în limbă (*caraghioz*), iar pe de altă parte și mai ales Jocul păpușilor la Vicleim, care nu este alt-ceva de cât o adaptare relativ modernă a farsei turcesci la împrejurările locale²⁾.

Relațiunea dintre acest joc profan și datina religioasă a Vicleimului sau a Iroșilor, relațiune devenită intimă și mergând până la o quasi-identificare, se datoresce unei simple coincidențe. Acastă introducere de subiecte profane și triviale în cercul unei reprezentațiuni eminamente religioase este modernă și se explică prin caracterul carnavalescul, care tolera orî ce excentricitate.

O amalgamare de asemenea natură, și care corespunde unei apucături cunoscute a spiritului popular, nu poate dată la noi de cât de la

¹⁾ Sevastos, *Nunta la Români*, p. 280.

²⁾ Primul text a fost publicat de G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare*, p. 120-132; o analiză amănunțită la Olănescu, *Teatrul la Români*, p. 95-101. Alexandri face adesea alusiuni la acest joc în pieșele sale „Ioan Păpușeriul“ și „Iași în Carnaval“. Despre Vicleimul însuși și originea lui: Dr. M. Gaster, *Literatura populară*, p. 490-496.

începutul secolului nostru sau cel mult de la sfârșitul secolului trecut.

Venețianul Del Chiaro care, pe la 1715, veduse în Bucuresci (și încă „fără perdea“) o asemenea farsă, pe care o descrie ca „una mascherata troppo scandalosa, poichè rappresenta gli atti della più nefanda e abominevole lascivia“, nu amintesc încă nimic despre raporturile ei cu Vicleimul. Acest dascăl al beizadelelor lui Nicolaï Mavrocordat nu se poate îndeajuns mira, cum asemenea jucăuși obsceni erau primiți în casele boieresci. El citează cu această ocaziune cele două personaje ale farsei, cari au persistat până astăzi: unul care ține în gură un cioc de barză, numit „Clonță“ (ați „Paiață“), și altul, bătrân și cu barba falsă, numit până astăzi „Unchiașul“¹⁾.

Dintre elementele caracteristice ale Jocului păpușilor, primul care izbesce e cinismul fără sémén al dialogului, trivialitatea extremă a personajelor:

la întrebați boierii și cocónele,

Cum să jucăm păpușile:

Așa ori așa?

Cu perdea ori fără perdea?

Interesante sînt mai ales particularitățile lingvistice ale jocului nostru, cari merită o deosebită atențiune.

Parodiarea limbei neologice către care înclină până și mahalagióicele:

COCÓNA MARİȚA. — Bon sor, Musiũ Paiasă!

PAIAȚA. — Bu jor, Madaramo, bu sor!

COCÓNA MARİȚA. — Mersi de adio, Musiũ Paiasă!

¹⁾ Del Chiaro, *Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia*. Veneția, 1718, p. 60.

Apoi rostirea particulară a limbei române de către nămurile străine reprezentate prin tot atâtea tipuri sociale: Țiganul ursar, Ovreiul marmagi, Turcul bragagi, Muscalul Pazmanski...¹⁾:

ȚIGANUL. — Buna remea, dumnea-hóstră! Ma cunosceți, boieri și cucóne?

OVREIUL. — Asa si traesci, cunoscut la iu cine esti?

TURCUL. — Da! un litra iaurt pa datoria...

MUSCALUL. — Mi ti dam un cinstita înghețata, fasul sleita...

In fine, intercalarea de vorbe și de frase străine :

TURCUL. — Moscov bre, ioc vadut?

MUSCALUL. — Șto, Asan, iu glumit, Dar la tine murit?

Lăsând la o parte alte particularități sociale — ca accentuarea satirică a costumului din trecut (rococo), a destrăbălării clerului (Popa bét), a modei de a se sulemenii (Baba) etc. — ne mărginim numai la cele mai sus relevate spre a stabili pe temeiul lor intima conexiune între Jocul nostru al păpușilor și farsa turcă Karagöz.

Satirizarea stării sociale revine și în jocul păpușilor din Rusia (numit *vértep*, litt. „hîrtop, peșteră“), care se reprezintă în 3 rînduri: înainte de Crăciun, la St. Vasile și la Bobotéză. Biciuirea abuzurilor de tot felul e și aci însoțită de trăsuri cinice, dar particularitățile lingvistice lipsesc aproape cu desăvîrșire. „Ces mystères sont accompagnés de pièces satyriques, dans lesquels la liberté la plus absolue est accordée aux acteurs de bois; ceux-ci ne se font

¹⁾ In „Ioan Păpușieriu“ de Alexandri, personajele se numesc : Vasilache țiganul, Jupân Leiba din tîrgul Cucului, Pilaf-Aga (Turcul) și Moscov-Ghiaur (Cazacul).

pas faute de blâmer les fonctionnaires, de dire du mal de propriétaires et de plus haut placés du pays, et de raconter toute la chronique scandaleuse des environs. C'est l'usage et personne ne s'offense de cette licence passagère¹⁾

Maî mulți călători francezi din secolul nostru, cari vedură reprezentându-se această farsă la Constantinopole, ne-au lăsat câte o scurtă descriere despre „Karagöz“ în ale lor Călătorii în Orient²⁾. Dar până în timpul din urmă nu se cunoscă nici-un text autentic. Orientalistul ungur Kúnos a publicat, în original și cu o versiune maghiară, primele 3 variante ale acestor farse³⁾. De atunci s'a produs asupra materiei o mică literatură bibliografică, din care relevăm monografiile importante ale lui Luschan și Jacob⁴⁾.

Farsele, numite Karagöz, sînt numeroase și constituiesc un întreg repertoriu pentru fie-care din cele 30 de nopți ale Ramazanului. Variantele culese și publicate până astăzi de Kúnos, Luschan și Jacob au scos la ivelă numai o parte din bogăția acestui teatru popular. Materialul cu-

¹⁾ Revue des traditions populaires I (1886), p. 84-85: les marionettes en Russie. Despre marionetele din occident: Magnin, *Histoire des marionettes*, 2 ed. Paris, 1862.

²⁾ Gérard de Narval, *Voyage en Orient*, 3 ed. Paris, 1851 (vol. II, p. 198-212); Théophile Gautier, *Constantinople*. Paris, 1853 (cap. XII); Parmentier, *Voyage dans la Turquie d'Europe*. Paris, 1890 (p. 166-169).

³⁾ I. Kúnos, *Harom Karagöz-játék* (Treî farse Karagöz). Budapest, 1886. Aceste farse se intitulă: „Jocul de baie (Hammam oyunu)”, „Lupta de întrecere a cântăreților” (*Uruzma oyunu*) și „Caraghioz ca logofet” (*Karagözün yazığı*). Ele au fost în parte traduse și în nemțesce de culegător în „Ungarische Revue” din 1887 (p. 425-435: Über türkische Schattenspiele) și în „Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn” din 1892 (p. 148-158: Türkisches Puppentheater).

⁴⁾ Fr. v. Luschan, *Das türkische Schattenspiel* în „Internationales Archiv für Ethnographie” din 1889. Dr. Georg Jacob, *Karagöz-Komödien*, 3 Hefte, Berlin, 1899 și *Das türkische Schattentheater*, Berlin, 1900 (ultima publicațiune conținând bibliografia materiei).

noscut până astăzi e de ajuns însă spre a ne familiariza cu acest gen al folklorului oriental.

Originar probabil din China și transmis Turcilor prin mijlocirea Perșilor, Jocul păpușilor a devenit la dînsii una din distrațiunile cele mai populare în timpul carnavalului de Ramazan. Preparativele pentru un asemenea spectacol primitiv se reduc la următoarele: într'un colț de odaie, un covor alb figurază scena, separată de public prin o perdea albă transparentă. Sub covor se află o scândură cu candelă de luminat păpușile, ale căror umbre se resfrîng pe perdea. Ca și chivotul nostru de Vieilem, cușca acestor păpuși e felurit împodobită.

Cele două personaje principale ale farsei sînt: Karagöz și Hagi-Aivat (Hageivat), corespundînd întocmai, ca sens și ca funcțiune, Paiatei și Unchiașului din Jocul păpușilor. Pe cînd Hagi-Aivat comentază aparițiunea păpușilor cu vorbe alese, într'un stil literar, Karagöz îl întrerupe din cînd în cînd și face publicul să rîdă prin triviale glume și jocuri de cuvinte¹⁾. Hagi-Aivat, isteț și naiv în același timp, un fel de Pepele, e pururea batjocorit de protivnicul său Karagöz, prost dar fudul, imaginea fidelă a Osmanliului neaoș și grosolan, în opozițiune cu Turcul efendi care și-a asimilat cultura europeană. Acest contrast social se reflectă, sub raportul lingvistic, în cele două forme paralele ale limbei turcesce: pe cînd Hagi-Aivat, ca om instruit și umblat prin țări străine, se exprimă în turca literară (*efendi*), cea împregnată de neologisme arabe și persiane (o formă savantă

¹⁾ Iată un exemplu: Karaghioz are nevoie de bani, îi cere alțiia, scusându-se că medicul l'a oprit să-l poarte cu sine, ca nu cumva să capete „gălbinare”. Cf. Pann: Cînd nu-ți sună 'n buzunare, pătîmesci de gălbinare [galbeni n'are].

către care înclină și femeia turcă), Karagöz se servă numai de turcăesca vulgară (*osmanli*) și, ignorant ca Turcul de baștină, răstălmăcesce neologismele adversarului său cu ironia proprie a omului din popor ¹⁾.

Intr'o variantă analizată de Jacob (II, 23—26) se parodiază costumul și apucăturile occidentale, mai ales ale Francezilor. Acolo întâlnim personaje ca „Fransoa, Madmoazel Mari, Madmoazel Jan“ etc. Salutarea sună (ca și în jocul nostru): Bonjur, Musio!

Tipurile cari revin în această farsă, se presentă fie-care cu individualitatea lor caracteristică: nobilul efendi, polițaiul coruptibil, turcul tembel, o hanîmă etc.; apoi figuri împrumutate din cercul cafenelelor și al băilor; în fine reprezentarea diferitelor naționalități din capitala Imperiului: Armeni, Arnăuți, Greci, Ovrei spanioli... În acest mod, figurile farselor constituiesc un mozaic din cele mai variate și Luschan a numărat până la 50 tipurile ce formeză inventarul unui Karagöz.

O mină nesecată de umor oferă modul cu care aceste nămurî străine de Turci rostesc osmanlia și acele rostiri particulare sînt interesante pentru studiul dialectelor turcesce. Ast-fel:

Arabul *Hagi Kandil* („Hagi Candelă“) introduce sunetele guturale și finețele consonantismului său; sonurile străine le înlocuesce cu ale sale: neposedând *b* și *ç*, le rostesc ca *p* și *ş*, *y* (*î*) devine *i*, iar *ö* și *ü* se resolvă în *o* și *u*.

Grecul *Nikolaki* înlocuesce cu sibilante pa-

¹⁾ Sub raportul fizic, Caraghioz e chel ca și eroul analog din jocul persan: *Keçel pehlivan*, Vitezul chel.

latalele ce-I lipsesc și rostesc: z, ț și s pentru ȝ, ȥ și ș.

Ovreiul spaniol, *Meșterul Zakaria*, accentuează sfârșitul propozițiilor. Tot așa Arnăutul *Bairam* și Arménul *Hagi Serkiz* (Hagi Serghie)...

Intr'o variantă publicată de Kúnos se reflectă, în dialogul dintre Hagi-Aivat și Karagöz, această babilonie lingvistică:

HAGEIVAT. — Sciî grecesce, Domnule?

KARAGHIOZ. — Da

HAGEIVAT. — *Elado! Elado!*

KARAGHIOZ. — Sciî bulgăresce, Domnule?

HAGEIVAT. — *Pedi suda!*

KARAGHIOZ. — Sciî ovreesce, Domnule?

HAGEIVAT. — *Venaki!*

Tot astfel, în Jocul păpușilor, Turcul și Muscalul recurg la formele familiare limbilor ce grăesc :

TURCUL BRAGAGIŪ (vădând pe olténul iaurgiă): Sabalae-rosîn ciapkîn arza la olu cu varza.

PAZMANSKY MUSCALUL. — Zdrasti, bolgogras Marița, care a ținut ulița, starski pazarova?

TURCUL. — Ne akit saer, bre! Saban saer okut.

Cum se vede din cele spuse, elementul lingvistic (neologisme, etimologii populare, jocuri de cuvinte, vorbe și frase străine) jocă un rol însemnat în aceste producțiuni ale unui teatru primitiv.

Și la noi, înainte, Jocul păpușilor era cunoscut sub numele de *Karaghioz-perdè* sau spectacolul lui Caraghioz¹⁾ și până adîi, în Dobrogea, păpușile se jocă numai de țigani (ca odinioară în Turcia) și ele reprezintă Turci și cadine²⁾. Ca-

¹⁾ Olănescu, p. 102.

²⁾ Burada, *Călătorie în Dobrogea*, p. 18.

racterul de relațiune intimă între ambele aceste producțiuni, între farsa turcescă și jocul românesc, se află indicat în piesa lui Alexandri „Iași în carnaval“ (Act. III, sc. 3 și 8):

LEONIL. — Irod! Irod!

ALECU. — Păpușile românesce... tot să stai să le privești!

TURCUL. — (lui Alecu) Hei, *banabak!* nu-î jucam la mine *Karaghioz*?

ALECU. — Ba jucam, efendi...

ALECU. — Păpuși! păpuși!

LEONIL. — Irodi! Irodi!

TURCUL. — Ei *banabak*... haide joca la mine *Karaghioz*.

(Păpușerii așază cușca pe două scaune în fața publicului; Alecu se pune în dos; măscile s'adună împrejur...)

TURCUL. — Ei! gata, captan?

ALECU. — Gata, *efendi*...

ALECU. — Măi, copii, cum vreți să spun: de-a dreptul? ori pe de lături?

TOȚI. — De-a dreptul! de-a dreptul!

ALECU. — Bine, fie și de-a dreptul. Tăceți chitic de acu (el scote o păpușă mică și o închină publicului prin cușcă)

Dar nimic nu dovedesce mai mult răspândirea cea mare a farsei turcesce la noi în țară ca generalizarea în românesce a numelui ce poartă bufonul, primul personaj al piesei: *Karagöz*, rostit popular *Karaghioz*. În limba noastră, *caraghioz* e termenul cel mai familiar din bogata sinonimică turcescă a bufonului: *cabaz*, *ghiduș*, *măscăriciu*, *mucalit* și *soitariu*.

Cantemir îl cunósce încă ca nume propriu (Istoria ierogl. 407): Mascara cu ochi negri — *Caraghioz*, păpușă de mascara vestită.

Dar în limba modernă s'a șters ori-ce urmă de proveniența dramatică a vorbei, care astăzi

însemnăză (ca subst.) bufon în genere și (ca adj.) comic, burlesc. E un rest interesant din sfera spectacolelor populare, cărora se datorește perpetuarea în limbă a termenilor sinonimi: cabaz, măscăriciu și mucalit (§ 28). Nicî-unul însă n'a avut un trecut mai bogat în succese teatrale ca „caraghioz“, care, după ce a desfătat două secole înalta noastră societate, pe Vodă și pe boierii, a încercat apoi o curioasă transformare și, sub acest nou aspect, continuă încă a distraze clasele populare:

Cușca de hârtie ce noi o purtăm,
Strigând la păpușe cu glas sunător.
Este chiar teatrul micului popor,
Și cu-a noastre glume noi îl desfătăm.

Pe când Jocul păpușilor era o petrecere de Crăciun, la Pasce era o altă distrație: *dulapul* (numit în Moldova „scrînciob“), care astăzi e rezervat mai ales tinerilor și copiilor din clasele de jos ale populației, dar avea înainte la noi un caracter mai serios. În secolul trecut, după mărturia lui Sulzer (III, 399), persoane în vîrstă și chiar nobile de ambe sexe nu se rușinau să se așeze pe acest lăgăn și să fie învîrtite în public. Pe de altă parte, stăpînirea însăși autoriza asemenea spectacole „pentru mîngăierea și privela norodului“ (document din 1790).

Dulapul de Pasce este o imitație după „Bairam sallyngak“ (scrînciob de Bairam) ce se ridică în curtea gîmiei, unde mulțimea se dă în dulap, plătind câte un bănuț sau doi celui ce l'a durat. Ce rol important jîcă această distrație printre clasele populare în Turcia, dovedesce împrejurarea că una din farsele ce constituiesc repertoriul lui Karagöz pîrtă titlul de „Dulapul lui

Caraghioz“. Asemenea petreceri se fac la Turci nu numai în curțile giamiilor, ci și în stradele mari ale Capitalei; ele sînt menționate de unul din cei mai vechi călători în Orient¹⁾.

Obiceiul a persistat la noi până astăzi, dar cercul său se restrînge din an în an, până ce, ca multe alte datini din vechime, va fi răpit de curentul civilizațiunii.

§ 43^a. DULAPUL ȘI GIAMALA. — O mască colosală ce se arăta pe ulițe și prin bîlciuri la vremea Moșilor, purta numele de *Giamala* și venia de-a dreptul de la Turci, la cari un joc de străvestire pîrtă un nume identic: *Giamala* era spaima copiilor și pîiața publicului. Ea fu introdusă în timpul lui Caragea-Vodă, de unde și numele „*giamala* lui Caragea“.

Iată cum o descrie d. Olănescu (p. 130): O namilă de păpușă cu un cap cît o baniță, are 2 obraze de gîm ori de oglindă; trupul i-e făcut din cercuri de butie lipite cu hîrtie, cu pînză roșie, cu tot felul de lolote de carpe, de panglică și de pîr de cal; pîrtă cămașă cu alțițe, fotă, șorț, bete cusute cu fluturi și cu arniciu roșu, iar în cele 4 mâini — cîte 2 de fiecare obraz — ține un baston și un mînunchi de flori. *Giamala*, purtată de omul ascuns înăuntrul ei, se mișcă, saltă, jîcă, vorbește, își plîcă mutra d'asupra privitorilor, atingîndu-i cu bîțul ori cu florile, cîntă de lume, spune pîcăleli ori după felul și chipul fiecăruia îl ia peste picior.

¹⁾ Du Loir. *Voyage* (Paris, 1654), p. 194: Dans les grandes rues il y a des machines rondes [adică *dolab*], comme une meule de moulins sur lesquelles ils mettent des enfants pour tourner, les jeunes garçons se brandillent à des cordes qui sont attachées à d'autres plus petites roues qui tournent pareillement. On y dresse aussi des jeux d'escarpolettes ornez de festons de verdure; et chacun, pour un aspre ou deux, peut prendre ces divertissements...

§ 44. ÎNJURĂTURI. — Modul de a înjura al popoarelor nu e lipsit de importanță etnologică, de ôrece adesea în acele expansiuni prea libere se manifestă temperamentul particular, pornirile caracteristice ale omului din popor.

La noi, ca la Unguri și la popoarele balcanice, nimic n'a fost cruțat de profanare: chiar vorbele cele mai sfinte se asociază, în gura Românului, cu expresiunile cele mai triviale și mai obscene. Crucea, Legea, Dumneșeu, Hristos, Maica Domnului, sfinții etc., nimic nu scapă de batjocură și de hulă¹⁾.

Acastă ciudată particularitate o constată deja la 1646 pentru Moldova călugărul minorit Bandinus²⁾, iar Sulzer o relevă pentru Muntenia, observând cu ôre-care exagerațiune (II, 356): „În privința înjurăturilor, Munteniî întrec pe toate nemurile de sub sôre, afară de Italieni. Vorbele murdare sînt deopotrivă familiare celui mai mic băiat de țaran ca primului boier și chiar cocônei sale, și precum e obiceiul și aiurea la ômenii fără educațiune, chiar în societate cu damele dinșii 'și exersază spiritul cu jocurile de cuvinte cele mai necuviincioșe, făcînd să alterneze murdăriile cele mai mari cu înjurăturile cele mai triviale... Spre a înjura mai energic și cu unele adaose, se servesc de verbul latin favorit... care se conjugă după III și sună aprôpe ca italianesce. Cu acastă vorbă obscenă nu se cruță nimic din

¹⁾ Șăineanu, *Semasiologia limbii române*, p. 112—124.

²⁾ Bandinus, *Codex* (ed. V. A. Urechia), p. 329: *Scortationis et fornicationis turpi ac impudica voce alios, etiam bestias, increpare convitari, quod leges, parentes etc. Valachis, Ungaris et Saxonibus familiare est... Raro per sanctam Trinitatem aut Deum jurant, sed vel per sanctam Crucem, Deiparam et Sanctos, vel per fortunam bonam, per lac maternum, per barbam, per candelam accensam, per sanctam Venerem etc.*

ceea ce înjuratul ține de bun și venerabil în sine: crucea lui, pomana lui, legea lui, sufletul lui, mama lui... Și pentru ca această nostimă vorbă să nu facă prea puțin efect, nu lipsesc a o repeta la sfârșitul înjurăturii și rostesc această repetiție cu o voce trăgănată și fină de falset..."

Pornirea la înjurături obscene și execrabile e comună întregului Orient și ea pare a veni de la Turci, la cari surugii sînt deprinși a adresa și vitelor acelăși obscenități, ca și la noi¹⁾.

Cea mai comună dintr'insele, înjurătura turcească prin excelență, este *sictir* („hai sictir! a da cu sictir“), care, pierdându-și trivialitatea primitivă, a ajuns să fie rostită în împrejurările cele mai neînsemnate, ca maghiarul „bassama“ (baszoma) și înjurătura corespunzătoare românească²⁾.

Formula completă, care revine adesea când e vorba de Turci, sună *anasyni sictim!* (corespunzînd rus. „ibi tfoi mati!“) litt. mama lui...!, sau *avradini sictim!* cu același sens³⁾.

Iată câteva exemple:

Dionisie, 222: Turcii, dacă au vădut că le mănîncă copiii și fetele Calmucii, i-au cuprins mirare de au fost dicînd *anasini-sictim!* ce legheone de omeni au adus

¹⁾ Boué II, 146: Il paraît que les peuples chrétiens ont adopté cet usage (de jurer) des Turcs. En Serbie, on n'épargne, pas plus que les Hongrois, la croix, les saints, Jésus-Christ et Dieu même. Les conducteurs de chevaux (en Turquie) sont même tellement habitués aux jurements obscènes, qu'ils ne disent pas un mot à leurs bêtes sans l'accompagner d'un bon *avradini siktim*, s'ils sont Turcs, ou d'un *iebenti mati*, s'ils sont Slaves. Les autres jurements usuels des Turcs sont surtout *pezeveng*, *ghiaur*, *domuz*...

²⁾ d'Ohsson IV, 372: Le jurement national *anasyny siktim* est si commun qu'on le prononce presque à tout moment, même pour les choses les plus indifférentes; il est dans la bouche des enfants de l'âge le plus tendre, et même dans celle de beaucoup de femmes, le plus souvent néanmoins comme un mot de gentillesse.

³⁾ Cf. *anasyny*, mater ejus (d. ana „mamă“) și *avradyny*, femina ejus (d. avrad „tîrfă“: ar. avret „parties secrètes du corps“).

ghiaur muscal să ne mănânce copiii! Hristache(1818):
De nimeni nu vrea să scie, De *avrad* și de *anasina*...
Aricescu I, 42: Turcii nu-l ajunseră să-l taie și clătinau
din cap dicând: *avradini sictin!* cu puscile. Delavrancea,
Sultânica, 205: ienicerii prind pe Miu de ciafă: bre,
ghiaur, *anasina sictir!*

Teodorescu, 121 (Jocul păpușilor): [Bragagiul] Bre,
avradini sictir, ghiaur! 129: [Muscalul vede pe Turc] Tureski...
ibi tfoi...! [Turcul] *Anasini sictim*, ghiaur!...

In balada „Ilincuța Sandului“ (Teodorescu, 648):

Unde Turcii mî-o vedea,
Inimiôra le venia,
La obraz se 'nveselia
Și din gură suduia:
— *Anasini*, Ilinca,
Mult ne-ai secat inima!

Alte înjurături sînt: (bărbătesci) codoș, peze-
venghiu, pușchiu; (femeiesci): codoșcă, magmuză,
paciaură... In privința poreclelor: § 106.

B. CULTURA

SECȚIUNEA I: POLITICA

Cap. I: Raporturi cu Pôrta

§ 45. TRACTATE ȘI RELAȚIUNI. — Raporturile po-
litice între țările române și Turcia se află stipulate
într'o serie de hațișerifuri și firmane¹⁾, ce au

¹⁾ Ele sînt reproduse în primul volum din *Acte și Documente relative la Istoria renascerii României* de Ep. Ghenadie și D. A. Sturdza. București, 1888. Cele mai importante sub raportul politic (după primele din 1391, 1460, 1511 și 1634) sînt hațișerifurile din 1774 (Uricariu IV, 433—446) și 1784 (Raicevich, 270) precum și firmanele din 1792 (Uricariu III, 131—144) și 1802 (III, 181—205), cest din urmă resumând pe toate celelalte. Cf. *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman. Traités, conventions et autres documents recueillis et publiés par Gabriel Noradounghian*. Paris, 1897.

urmat într'un interval de peste 4 secole (1391-1802). Textul primelor tractate ne este cunoscut după copii posterioare făcute, direct sau indirect, după originalele conservate în archiva imperială din Constantinopole.

Între primul hătișerif din 1391 și cel următor din 1460 (ambele relative la Muntenia și reproduse de Fotino) s'a introdus, pe lângă urcarea tributului de la 3000 la 10000 de galbeni, îndatorirea din partea lui Tepeș de a da Porții un număr de 500 copii spre a fi crescuți în legea lui Mahomet (așa-numiții „agemoglanî“), o îndatorire ce încetă odată cu acest Domn.

În hătișerifurile pentru Moldova din 1511 și 1634 se observă, de asemenea, ore-carl diferite ca sporirea peșcheșului de la 3000 la 10000 de galbeni și omiterea articolului anterior relativ la un număr de șoimii și iepe fătătoare.

Amestecul Turcilor în daraverile țării a fost provocat de rivalitățile dintre pretendenți, cari se adresară Turcilor să le sprijine candidatura. Continuuale certuri între Dănescii și Drăculescii grăbiră această usurpare a drepturilor țării, așa că după 1526 Pôrta, din propria ei autoritate, impuse Domnii întâi Munteniei și apoi Moldovei. De la Petru Rareș și Dómna Chiajna banii deveniră mijlocul cel mai eficace spre a ajunge pe tron: Petru Cercel, Aron-Vodă, Petru Șchiopul îl cumpărară cu sume enorme. Fie-care Domnie nouă deveni atunci o ocasiune de stórcere și un mijloc de îmbogățire¹⁾.

Acastă corupțiune fu alimentată de dese schimbări ale Domnilor și mai ales de recrutarea lor exclusivă printre dragomani Fanarului.

¹⁾ Xenopol, *Istoria Românilor* III, 524.

Din diferite motive, străine în tot cazul de religiune ¹⁾, Turcii neglijând învățarea limbilor grăite de nemusulmanî, importanta funcțiune de tîlmaciî sau dragoman se concentră în mâinile nobletei grecesci din Constantinopole, cultă și rafinată: „căci la această dregătorie — dice Văcărescu (p. 269) — este trebuință de pricopselă multă și de sciință de limbî de îndestule și de minte subțire“. Pîrta, vrînd să le respălătescă serviciile, dete primulî terziman fanariot, lui Nicolaie Mavrocordat, tronul Moldovei în 1711 și de atunci Domnia țarilor române fu rezervată Mavrocordaților, Ghiculescilor, Moruzilor, Suților și Ipsilanților.

Ast-fel tronul acestor țări, de cînd ajunsese un obiect de venalitate pentru Turci, a fost dat tuturor nîmurilor — Nemți (Iancu Sasul), Poloni (Miron Barnowski), Italieni (Gaspar Grazziani), Evrei (Aron-Vodă), Armeni (Ión-Vodă cel Cumplit), Arnăuți (Ghiculesci) și Țigani (Răzvan-Vodă) — pînă s'a monopolizat în folosul dragomanilor Fanarului.

Aceștia, obținînd Domnia cu mari sacrificii bănesci, cum se urcau pe tron, prima lor grijă era să-și scotă însutit sumele cheltuite. Atunci se inaugură sistema ilimitată de impozite, care împinse pe țărani — singura clasă a populațiunii ce suporta aceste nevoi și greutăți — la desperare și emigrare, împopulînd cu coloni laturile mărginașe din Serbia și Bulgaria. Și această stare

¹⁾ Nu-i adevărat că Coranul interdice sectatorilor sei învățarea limbilor străine — o afirmațiune emisă de Zallony și repetată apoi de toți istoricii noștri — ci fenomenul își găsește o explicațiune suficientă în mîndria națională a Turcilor față cu popoarele nemahometane. Ei nu credură de dignitatea lor să-și însușescă idiomele grăite de națiunile creștine și lăsară pe sîma unor subalterni de altă credință sarcina și folósele unei asemenea cunoscințe.

de lucruri nu luă sfârșit de cât odată cu reînființarea Domniilor pămîntene.

§ 46. TOLERANȚĂ. — Articolele 7 și 8 din primul tractat între Moldova și Turcia sună:

Moldovenii vor putea cumpăra și ținea o casă la Constantinopole pentru șederea solilor lor, unde vor putea face și o biserică;

Turcii nu vor putea cumpăra, nici stăpâni pămînturi în Moldova, nici a se așeza în țară, nici a avea saă a face giamii nici într'un chip ¹⁾.

Simpla alăturare a acestor două articole pune în evidență caracterul eminamente tolerant al Turcilor. Într-o vreme când totă Europa tremura dinaintea Semi-lunei, Turcii lasă țărilor vasale nu numai exercițiul liber al cultului lor, dar și dreptul de a li se interzice, lor suzeranilor, orî-ce traiu pe pămîntul supus; și pe când raiaua își putea construi biserici pe solul otoman, Turcii erau opritți să-și facă o giamie în țara creștină. O trăsură de toleranță remarcabilă și unică! Până astăzi capitala Turciei e acoperită cu biserici ce aparțin la diferite secte și religiuni, până astăzi cultul lor se practică cu totă pompa, și cu toate acestea, nu se vede încă în Europa nici o singură giamie, niciăieri nu răsună încă afară din Turcia glasul muezinului din vârful minarelei!

Turcii au păzit cu sfințenie în timp de secole interdicerea cultului lor pe pămîntul românesc și până astăzi nu se află urmă de giamie

¹⁾ Cantemir, *Mold.* 120: Turcae etiam mercaturae gratia quam plures, Iasziis, aliisque in oppidis degunt; sed his nullibi licet vel fundum emere, vel domum in aliquo oppido aut pago, multo minus aedem sacram construere, aut publicas secundum suam superstitionem preces fundere, neque institit othmannica aula unquam, ut id principes moldavi permetterent: utinam aeternum mutescat!

în tot coprinsul Munteniei și Moldovei. Ei erau dar nevoiți, când voiau să se rîde, să se retragă într'un loc îndepărtat, unde întorcîndu-și fața spre Meca, își făceau rugăciunea în tîtă taina ¹⁾.

„Tôte elementele populațiunii își au bisericile lor pe pămîntul românesc (exclamă Sulzer I, 291), numai Turcii — și cine pôte citi acesta fără să admire toleranța și moderațiunea lor? — numai ei, stăpîniți acestei țări, acești preținși barbari, țin într'atîta la cuvîntul lor, în cît preferă să se rîde în tăcere și să n'atingă libertatea cultului acordată exclusiv acestei țări prin ridicarea fie măcar și a unei singure gîmii! O purtare ce nu e turcască și care presupune o mare abnegațiune saă multă reflexiune și un spirit de toleranță și de blîndețe demn de un creștin...”

Și cu tôte acestea, numărul Turcilor aflători

¹⁾ Del Chiaro, 110: Stanno essi Turchi nella Vallachia con molto ritegno, e piuttosto in qualità di forestieri, che di padroni del paese. Non vi hanno l'esercizio pubblico della loro legge, giacchè in tutta la Vallachia, siccome nella Moldavia, non ritrovasi ne pur una benchè piccola moschea... Dal che benè si scorge la sopraffina politica dell' Imperio Ottomano per conservarsi la divozione di quei popoli, e per render loro men aspra la rimembranza della perduta libertà. — Tot ast-fel, în raportul misionarului Baksich despre Munteni (Iorga, *Călători, Ambasadori* etc.): I Turchi di questo principato (Valacchia) non hanno quell' ardire che usano nelli Stati ottomani, quando vi dimorano, ma sono necessitati caminar con ogni umiltà...

Boué II, 61: Comparés à tous les autres peuples de la Turquie, il n'en est pas un seul qui, mis à la place du Turc, saurait peut-être gouverner des nations si disparates avec autant de justice, d'impartialité et de tolérance religieuse.

Ubicini, *Turquie actuelle*, 346: Le catholicisme est plus libre à Constantinople et à Smyrne qu'à Paris et à Lyon... Le jour de la Fête-Dieu, toutes les églises de Péra et de Galata sortent processionnellement, précédées de la croix et de la bannière, et escortées par un piquet de soldats qui forcent les osmanlis eux-mêmes à se ranger sur le passage du cortège.

în țară, în trecăt pentru negoț său în permanență pentru paza ordinii, nu era mic.

Turcii, cari din motive diferite erau siliți să petrecă în țară, aparțineau la una din categoriile următoare:

funcționarii oficiali ai Divanului, ca Divan-efendi și chiatipul său logofetul său;

musica turcăască a Curții, compusă din mehterbașă cu mehterii sei;

poliția turcăască alcătuită din baș-bešliagă cu beșlegiții și beșliii lor;

diferiți neguțători, ca gélepiți, capanliii etc.; și în fine,

hogii chemați în țară de Vodă și de boierii fanarioți spre a învăța pe beizadele și pe fiii lor turcesce.

Nu mai vorbim de trimișii cu ordine din partea Porții sau de Turcii cari veniau pentru strângerea haraciului, a bellicului și a zaharelii.

Toți aceștia, în cauze civile și criminale, erau judecați de Divan, iar daraverile între Turci și pămîntenii se tranșau de Divan-Efendi asistat de un cadîu din cetățile mărginașe, pe când bešliaga supraveghia și pedepsia orî-ce exces din partea Turcilor, cari veniau în țară.

§ 47. RAIELE ȘI SERHATURÎ. — Muntenia și Moldova erau înconjurate cu un brîu de cetăți turcesci, numite *raiele* și *serhaturî*, a căror aprovizionare cădea în mare parte tot în sarcina țărilor române.

Pe malul drept al Dunării erau: Vidinul, Cladova (Fet-Islam), Nicopole, Șiștov, Rusciuc (administrare de câte un aian), Turtucaia, Silistra și Hirșova (comandate de un serascher).

Pe malul stîng: Orșova sau Rușava, Ada-Cale, Cule sau Turnu, Giurgiū și Brăila, inclu-

siv Odaia-Vizirului (administrate de câte un nazir).

În Basarabia turcăscă: Akkerman sau Cetatea-Albă (comandat de un ienicer-aga), Ismail sau Smil (de un muteveli), Chilia (de un nazir), Cartalul (de un dizdar) și Timarova sau Reni (de un beșliaga).

În fine, din spre Polonia: Tighina sau Bender, Soroca și Hotin.

Cele mai multe din „aceste locuri a Țării-românești și a Moldaviei cari s'au răpit și cu silnicie s'au stăpânit“ (cum sună hattișeriful din 1802), au fost înapoiate țărilor române abia la începutul secolului, după ce stătură sub stăpânirea turcăscă sute de ani. Într'adevăr, Giurgiul și Turnul deveniră raiele încă sub Mircea, Chilia și Cetatea-Albă sub Ștefan-cel-Mare, iar Hotinul și Soroca sub Nicolaie Mavrocordat.

Cap. II: Domnul

§ 48. NUMIREA. — Ceremonialul pentru numirea și întronarea Domnilor în epoca fanariotă constituie o dramă în totă puterea cuvântului, în care intrigile candidaților formează prologul, primul act Investitura, al doilea Plecarea din Constantinopole, al treilea Intrarea solemnă în Capitală, al patrulea Confirmarea în Domnie și al cincilea Mazilirea, cu un epilog terminat uneori în adevărată tragedie.

Descrierea acestor diferite peripeții a fost făcută pentru Moldova de către Cantemir în toate amănuntele și cu o precisiune adevărat științifică (reprodusă în urmă de Carra, Sulzer, Zallony etc.); apoi de către Logofătul Gheorgache cu naiva

proximitate a cronicarului; iar pentru Muntenia de istoricul Fotino¹⁾.

În cazul unei vacanțe de tron, prin mörte saü destituire, Marele-Vizir, după ce alegea printre numeroșii candidați fanarioți pe cel ce oferia mai mult, prezenta Sultanului un raport („talhiș“), în care recomanda pe noul Domn. Dacă raportul obținea aprobarea Sultanului, candidatul era poftit la Curtea Vizirului, la Pașa-Capusi, unde primul ușier, capugilar-chehaiasi, îl introducea împreună cu boierii cari-l însoțiau în sala de audiență, numită arzodasi.

Acolo Vizirul, ședënd între perne după moda turcescă, făcea noului Domn, care îi săruta mâna și rămânea în picioare la distanță, o cuvîntare solemnă, recomandându-i credință și supunere către Impărăție, blândețe și dreptate către supuși saü raiiele și trimitere la timp a haraciului și a celorlalte daruri la Curte; la care Domnul mulțumind, promitea toate acestea. După aceea marele ușier aducea caftanul, o haină lungă înflorată cu aur, cu care Vizirul îmbrăca pe Domn peste cele-lalte haine. Înainte de a se retrage, Domnul săruta a doua și a treia oră mâna și póla Vizirului.

¹⁾ Veđi alte două interesante raporturi despre ceremonialul instalării Domnilor în Muntenia, făcute în 1819 și 1822 de consuli prusieni Marco și Kreuchely (Hurmuzache X, Suplem. III, p. 45 și 181). Ceremonia e investitură a lui Ioan Mavrocordat-Vodă a fost descrisă de Daponte în a sa „Geografie istorică“ (reprodusă de Legrand în Bibliothèque grecque vulgaire. Paris, 1882, tome III, p. 247—249). Cf. și Atanasie Comnen-Ipsilante, Τα μετά την άλωση. Constantinopole, 1870 (partea corespundătoare a fost tradusă în Archiva literară și științifică din Iași, vol VII).

Marele maestru de ceremonii în Moldova și în Muntenia (înființat aci de Al. Ipsilante) purta numele de *Marele Logofet de obiceiuri*; el înregistra ceremoniile locale, nouele dispozițiuni politice saü eclesiastice, precum și recepțiunile oficiale.

În curte, îl aștepta un cal frumos împodobit și un cortegiū compus din 24 ciauși și mai mulți agi de al Vizirului. Domnul călare și însoțit de boieri pornia cu tot cortegiul, în aclamațiunile¹⁾ ciaușilor, la Patriarhie, în curtea căreia descăleca pe o piatră pătrată anume destinată pentru acest scop.

După ce Patriarchul, asistat de fruntașii clerului, bine-cuvînta pe Domn, acesta se întorcea la palatul său în urările sgomotoase și repetate ale ciaușilor.

Odată numit, Domnul trimitea pe unul din ómenii săi cu cărți domnesci la boierii, pe cari îi orînduia Caimacamii, ca să-l reprezente până la sosirea în țară. Aceștia adunau pe boieri și, cu Mitropolitul în frunte, le făceau cunoscut pe noul Domn și dispuneau trimiterea la Stambul de rădvanе, carete și care spre a transporta bagajele Domnului și ale suitei sale. Totdeodată un boier era trimis ca mehmendar sau purtător de grijă pentru ale călătoriei, însoțit de un bașbulubaș și de mai mulți arnăuți pentru pază.

§ 49. INVESTITURA. — Ceremonia de investitură a Domnilor era mai complicată și mai pompoasă de cât a Vizirilor și a Pașilor: ea presenta multe puncte de asemănare cu a Hanilor din Crimeia²⁾. Motivul acestei distincțiuni trebuie căutat

¹⁾ Aceste exclamațiuni se numiau „alcâș“ și se repetau ori de câte ori Domnul încăleca. Veđi Recordon, *Lettres sur la Valachie*, 122: une exclamation *alkisch* qui correspond à peu près à celle de vive le prince! Cf. Hammer III, 368: aux vizirs seuls appartient le privilège du salut de bénédiction (*alkisch*).

²⁾ Hanii, ca vasali ai Sultanului, primiau o investitură analogă cu a Domnilor noștri: o cabaniță de catifea verde blănită cu samur și împodobită cu nouă rînduri de copce de pietre scumpe; apoi o sabie, un hanger și un calpac de catifea verde, îmblănit cu samur și ornat cu două egrete de diamante; în fine, un chimir îm-

în raportul de suzeranitate anterior epocii fanariote. Într'adevăr, țările române primiseră de bună voie legăturile de supunere către Pórtă, care din recunoscință le acordă mai multe privilegii onorifice. Domniul de mai târziu, deși considerat ca simpli guvernatori sau beî, având același rang cu un Mirimiram sau Pașă cu două tuiuri, se bucurău totuși de nisce prerogative datorite acelor prime relațiuni politice.

În urma audienței sale la Vizir, Domnul primia pe rînd, în zilele următoare, insigniile Domniei, ce i se aduceau cu o pompă mai mare ca la investitura vizirilor și însoțită de musica împărătească sau meterhanea.

Aceste insignii erau: două tuiuri sau còde de cal cu măiestrie împletite, semn de autoritate analog cu al Begler-beilor sau guvernatorilor generali și inferior marelui Vizir, care avea rangul unui Pașă cu 3 tuiuri adică putere nemărginită¹⁾; apoi un stég mare împărătesc cu semiluna, alem-sangiacul, și sabia sau hangerul împodobit cu briliante. Domnul luând stégul din mîna lui miralem-aga, a stegarului împărătesc, îl săruta cu respect și-l preda cămărașului său, iar pe aducător îl îmbrăca cu o blană de samur și-l congedia cu daruri.

Meterhanéua cânta în toate zilele, cât sta

podobit cu pietre scumpe, un arc acoperit cu lame de aur și o tolbă brodată cu mărgăritare. Veđi d'Ohsson VII, 444; cf. Hammer XII, 145.

Domniul Ardélului, supuși Porții, primiau la investitură un caftan de serasir, o corónă de aur, o sabie cu pietre scumpe, un stég, un tuiu și un cal frumos împodobit; — iar Hatmanii Cazacilor: un caftan bogat, o căciulă de catifea cu bordurile de samur, un topuz, o sabie și uneori un surguci cu pene de mare preț (d'Ohsson, *ibid.* 445).

¹⁾ Când Domniul Moldovei, începînd de la Duca-Vodă, obținură și hătmânia Ucrainei, numărul tuiurilor s'a ridicat la 3, adică 2 pentru Moldova și 1 pentru noua provincie (Neculce II, 215; cf. totuși Văcărescu, 266).

Domnul la Constantinopole, câte 3 ore la chin-die, adică înainte de apusul sórelui, privilegiu de care nu se bucura nici un Pașă la Constantinopole. Tot astfel onórea de a se da Domnului 2 peici saú paji din garda Sultanului nu se făcea nici Vizirilor.

După ce Domnul achita sumele promise pentru obținerea tronului, venia ceremonia cea mai impunătoare, audiența la Sultan, într-o zi de Marți, când se ținea Divanul împărătesc.

Înainte de a intra în sala de audiență, un ofițer de ieniceri, Muhzur-aga, îi pune pe cap *cuca* saú crésta de pene de struț albe și lungi artistice îmbinate în formă de coif, ornament propriu ienicerilor (Domnul făcând parte ca și Sultanul din ogiacul lor); iar marele Tefterdar saú Vistiernic îl îmbrăca cu *cabanița*, o haină de aceeași formă cu mantia de gală a Sultanului¹⁾, iar pe cei 27 de boieri cu caftane. Apoi, însoțit numai de 4 boieri, Domnul era introdus în sala tronului de doi ușieri, cari îl sprijiniau sub brațe de o parte și de alta. La fie-care 3 pași, Domnul se închina până la pământ și rămânea în picioare în mijlocul sălii, unde Sultanul avea lângă el pe marele Vizir, pe cei doi Cadiascheri saú judecători supremi, pe Ienicer-aga și alți dignitari înalți. După un ordin al Împăratului, marele Vizir repeta exortarea de credință și de supunere confirmată prin răspunsul Domnului, care se retrăgea pășind înapoi.

În vremea acésta, marele Imbrohor saú Comis împărătesc pregătea un cal arăpesc cu frîne

¹⁾ Investitura Domnilor noștri cu *cabanița* și *cuca* a ținut până la 1832, când fu înlocuită cu *hercanéua* și *fesul*. Cele două distincțiuni mai însemnate, sabia împărătească și mantia de onóre, erau coperse sub denumirea comună de „călăciū-caftan”.

de fir și de pietre scumpe, cu harșa brodată cu aur și argint, la șaua căreia atârna de o parte arcul și tolba de săgeți cu sabia împărătească, iar de alta buzduganul său topuzul, care ținea loc de sceptru și simboliza puterea despotică a Domnului. Acest cal, numit „tabla-bașa“ adică cel dintâiu din grajdul împărătesc, era mînat de 4 iedecci, însoțit de 2 akkiulahli, soldați cu căciuli albe, și de 2 peici îmbrăcați numai în fir și cu tésuri de argint pe cap. După ce saluta pe marele Vizir și pe cele-lalte agale, Domnul, călare pe tabla-bașa, se ducea iar la Patriarhie și de acolo la palatul său. A doua zi marele cancelar, Reis-efendi, îi trimitea diploma cu litere de aur și cu semnătura împărătească, firmanul său hatișeriful.

§ 50. PORNIREA. — Când era să pornescă din Constantinopole (unde nici un Domn nu putea rămânea mai mult de o săptămână, după ce a fost primit de Sultan), îi se da Domnului din partea Împăratului un înalt dignitar, obicinuit un Capugi-bașa sau un Imbrohor, cu însărcinarea de a-l instala pe tron și de aceea numit Schemni-Agă adică Mai-marele scaunului domnesc (mai târziu înlocuit cu un simplu meh-mendar). În ajunul plecării spre noua sa residență, Domnul își lua ziua bună de la marele Vizir, care îl îmbrăca din nou cu o haină onorifică, așa-zișul caftan de congediu („izn-kaftan“).

Tot atunci noul Domn recomanda Vizirului pe omul său de încredere, pe baș-capuchehaia sau reprezentantul său acreditat pe lângă Divan, care să mijlocască corespondența între dînsul și marele Vizir. Acest post era de cea mai mare importanță pentru siguranța Domniei, de aceea Domnul îl încredința unei rude de aproape sau

unei persoane foarte devotate pentru o misiune așa de delicată și anevoioasă: el avea să întrețină prin daruri bogate favoarea continuă a meghestanilor sau înalților dignitari ai Impărației și mai ales să supravegheze intrigile adversarilor și ale rivalilor stăpânului său.

Pornirea din Constantinopole era o ceremonie splendidă.

Alaiul de pornire se orînduia astfel: în frunte pășia miliția țării, fie-care corp avînd stégurile și prapurele lor, apoi veniau tuiurile purtate de ofițeri, după cari urmau ómenii Domnului și boierii îmbrăcați în mantale roșii (colórea oficială a Porții) câte doi-doi după rangul lor, înconjurați de ambe părțile de ciauși, cari aclamau pe Domn de câte ori încăleca și descăleca; apoi caii domnesci sau iedecurile (9 ori 12) împodobiți cu harșale de fir și mînați câte unul de iedecci. În mijlocul alaiului, Domnul, îmbrăcat cu cabanița și cuca, mergea călare pe tablașa, înconjurat de peici și urmat de icioglanii sau copii de casă; la stînga Domnului, locul de onóre după eticheta orientală, pășia Schemniaga, iar la spatele Domnului veniau 3 stéguri roșii, dintre cari cel de mijloc avea la vîrf semi-luna sau alemul. Alaiul se încheia cu un tacâm de musică turcésă, tabulhana, compusă din daule sau tobe mari și din surle.

Călătoria se făcea încet-încet, pe conace sau stațiuni. Domnul era preces de un boier conacciu și de ciauși, cari mergeau înainte și făceau cunoscut sosirea-I prin locurile pe unde se opria, îngrijind de locuință și de mîncare, atât pentru Domn cât și pentru numeroasa lui suită, compusă din peste 500 de persoane. După 25—30 zile de drum, ajungea la orașul cel mai de margine

al țării sale — Oltenița sau Galați — unde venia să-l întâmpine boierii. Când eșia din ghecit sau vadul Dunării, Domnul mergea la saivant, la cortul întins pe malul fluviului, și acolo venia toți boierii pe rînd de-I săruta mîna și póla hainei. Insoțit de aceștia, purcedea înainte, făcînd la fie-care conac divan de judecări, ascultînd plîngerile poporului și încredințându-l că i se va face dreptate. La o distanță mică de capitală — la mănăstirea Văcăresci din marginea Bucurescilor sau la satul Șanta două césuri departe de Iași — se opria Domnul cu suita sa și aștepta acolo câte-va zile, pînă să se termine preparativele intrării sale solemne în capitala țării, în Bucuresci sau în Iași.

§ 51. ALAIUL. — Alaiul complet și definitiv se constituia atunci ast-fel (Fotino III, 254-257):

Merge înainte stindardul catanelor de țară, cu căpitani și tóte catanele armați și călări.

După aceștia urmăze tóte isnafurile ce sînt sub jurisdicțiunea Agăi călări, și apoi Polcovnicul podurilor cu toți podarii înainte puși în două șiruri pe jos și cu securile pe umere.

Toți Polcovnicii Agiei, călări și armați.

Vel-căpitanul Cazacilor pămînteni, armat și cu stindardul său.

Talpașii Dorobanției cu chiverele, pe jos, cu stindardul lor și cu musica lor proprie.

Căpitanul de dorobanți călare cu zapciul seî înainte, cu câțiva din brésla Armenilor, și cu stindardul său.

Cazacii de Agie pe jos, cu musica lor.

Vînătorii asemenea, cu un iedec al Agăi.

Căpitani de Agie armați, îmbrăcați cu capoturi și călări.

Ciauşul Agiei, cu Polcovnicul de Tîrgoviște.

Polcovnicul vînătorilor cu logofétul Agiei.

Agă pe cal frumos împodobit, cu căciulă de samur și cu contêș.

Stegarul cu stindardul Agiei, cu mulți călări pe lângă el, fiind prapure.

Ispravnicul de oraș cu ai sei.

ORDINUL HĂTMĂNIEI.

Baş-bešliaga cu toți neferii sei armați și călări.

Călărașii Hătmăniei cu zapcii lor, călări tot câte doi.

Deli și tufecii cu odobașii lor.

Vel-căpitanul menzilorilor cu Polcovnicul Hătmăniei.

Postelnicul cel mare

ORDINUL SPĂTĂRIEI.

Lefegii călări cu stindardul lor.

Vel-căpitanul de lefegii cu zapcii sei.

Buciucul Spătăriei cu toba și trîmbița deosebită și scutelnicii Spătăriei armați.

Poterașii toți armați, călări, cu haine verzi deschise, cu funde la baretele lor din cap și cu muzica lor.

Seimenii armați, cu haine roșii, cu funde galbene la barete, cu stindard mare, cu muzică și două iedecuri ale Spătarului.

Căpitanii de Spătărie călări, armați, cu barete și capoturi roșii.

Polcovnicul de potiră cu ciaușul Spătăriei.

Polvonicul de seimeni cu acela de vînători.

Logofetul Spătăriei cu baș-bulucbașa.

Spătarul cel mare.

Stegarul cu stindardul, lefegii cu prapurele și cu muzicele lor.

ZAPCII DE DIVAN.

Aprodiți vătășiei și ai ciaușiei, și toți copiii din casă ai vătășiei Divanului și ai vătășiei păhărniceilor.

Vătaful de Vistierie cu Vătaful de păhărniceii.

Vătaful de aprodi și ciaușul de aprodi.

ORDINUL PORTĂRIEI.

Portăreii pe jos cu stindardul lor în șir.

Portarul al doilea și al treilea.

Portarul cel mare.

Neguțătorii pămîntenii călări.

Neguțătorii de companie călări.

Starostele de neguțători.

Lipcanii călări câte doi cu capii lor.

Și toți boierii pămîntenii călări câte doi după rangul lor, de la Clucerul de Agie până la Banul cel mare.

ORDINUL ARMĂSIEI.

Armășeii și pușcașii pe jos câte doi.

Armașul II cu Armașul III.

Armasul cel mare.

Toți lăutarii pămîntenî.

Musica europeană.

Stindardele domnesci.

Trîmbitele.

Tuiurile.

Iuruc-bairacul.

Sacagiit după orînduială cu sacalele.

Salahoriî Cămărăşiei pe jos cu bastónele în mână.

Iedecurile domnesei trase câte doi după orînduială.

Comisul II cu Comisul III.

Călărași cu Lipeanul.

Vistierul III cu Postelnicul III.

Logofătul III cu Logofătul III.

Logofătul II cu Logofătul II.

Pitarul cel mare cu Postelnicul II.

Un mare Clucer cu un mare Căminar.

Un fost Spătar cu un fost Hatman.

Beizadelele (dacă sînt).

Schemni-agasi cu Divan-efendi.

Un ciauș împărătesc cu alt ciauș.

Un checeliū împărătesc cu un alt checeliū.

Iuzbaşa.

Trei satîraşi si trei satîraşi.

Iamacii Mataragi.

Mataragi-başa.

Alaiŭ-ciauslar.

Fustași și iar fustași.

5 căpitani de spătărie 5 căpitani de spătărie.

Orta-cusac cu tabla-basa si Orta-cusac.

lamaciî lui Șaraci-basa.

Saracî-başa.

Ici-oglandar	CiauslarL.
--------------	------------

Doi cavași.

Doi has-ahîrlii împărătesci.

Deli-basa Ghiuler-agasi.

Baş-ciohodarul Tufecci-basa.

Ciohodari pedestri.

Un peic împărătesc	alt peic.
Ciohodari	Ciohodari.
Tufecii	Tufecii.
DOMNUL ¹⁾	
Spătarul II cu	Vătaful de Divan.
Sabia și topuzul	cu săgéta și cucura.
Stindardul Domnesc cu sfinții Constantin și Elena,	
și cu sfinta cruce de o parte, iar de alta marca Dom-	
nescă.	

Sangiacul împărătesc.

Copiii din casă	cu prapurele împrejur.
Cămărașul cel mare	Grămaticul cel mare.
Ispravnicul de Curte	Cupariul.
Cafegi-bașa	Ici-ciohodarul.
Și toți servitorii și iedecii Domnului.	
In fine meterhanéua pe jos.	

Ca element de comparațiune, reproducem aci și alaiul cu care Soliman eși din Constantinopole, în 23 Aprilie 1543, pornind în contra Ungariei:

Alaiul se deschidea de sacagii cu sacalele pline, urmați de 2500 catiri purtând haznalele și bagajele; apoi 900 iedecuri pășind câte nouă-nouă și 5400 cămile câte șese-șese încărcate cu provisiuni și munițiuni. În urmă venia 1000 de gebegii sau armurieri, 500 mineri, 800 topcii, 400 soldați de tren cu agii lor; apoi dignitarii Saraiului (chilargi-bașa, haznadar-bașa și capu-aga), urmați de cavaleria împărțită între două aripi: la dreapta, erau 2000 spahii cu stindarde roșii, 500 lefegii cu stindarde verzi și 500 gureba cu stindarde albe; la stînga 2000 silihdari cu stéguri galbene, 500 lefegii cu stéguri vărgate cu verde și alb și 500 gureba cu stéguri văr-

¹⁾ Domnul cu personalul său încheia cortegiul. după eticheta turcească: „En Turquie. la place d'honneur n'est pas à la tête, mais à la queue”. Ubicini, *La Turquie actuelle*, p. 142.

gate cu alb și roș. Indărătul acestor trupe venia membrul Divanului (nișangi-başa, defterdarul, cadiascherul și cei 4 viziri precedați de 4 tuiuri), înconjuțați de suita lor; apoi corpul de vânători împărătesci (dogangii, şaingii, ciacârgii, zagargii, samsongii), mufeterelele și imbrohori cu tot tacâmul lor. Cei anadoleni, persienesci și arăpesci cu zăbalele și scările de argint, cu șele și harșale de fir, erau mînați de seiși și de seragi. Trei sute capucibași călări precedau elita armatei: 12000 de ieniceri, înarmați cu iatagane și sulii, precedați de stéguri roșii cu 3 tuiuri. În fine, 7 stéguri cu dungii de aur și 7 tuiuri vestiau apropierea Sultanului: 100 de trîmbițași și 100 de toboșari scoteau sunete războinice, apoi 400 de solaci forma un cerc în jurul Sultanului, pe cînd 150 de ciauși făceau să răsune repetatele lor alcăș! odată cu zîngănitul lăntușorelor de la toiegele lor de argint; în interiorul rîndurilor de solaci erau 70 de peici, cu coifuri și sulii de aur, în mijlocul cărora Sultanul călăria pe un cal falnic¹⁾.

Acastă pompă, mai mult săă mai puțin complicată, însoția nu numai pe Domn (pe Dómnă și pe beizadele), la intrare săă eșire afară din capitală, pe orî-ce înalt dignitar turc săă creștin (Pașă, ambasador săă Patriarch) în trecerea-î prin țară, ci aceeași solemnitate se observa la întîmpinarea unui ordin al Porții, și un fast analog nu lipsia nici la scóterea cailor domnesci la ciai²⁾!

¹⁾ Hammer V, 361—365.

²⁾ Modul de alcătuire al alaiurilor, cari variaă după împrejurări, se făcea după un anumit ceremonial, ale cărui formule se află, afară de Gheorgache și Fotino, în documentele culese de d. V. A. Urechia. Astfel I, 283 (d. 1782): alaiul ce s'au orînduit la eșirea d-lui Vel-

§ 52. INSTALAREA. — În sunetul clopotelor, alaiul înainta încet-încet și se îndrepta spre Mitropolie — în București la biserica de la Curtea-Vechă și în Iași la biserica sfântului Nicolaie — unde Mitropolitul înconjurat de fruntașii clerului aștepta pe Domn să-l binecuvânteze. De acolo se ducea la Curtea domnească și intra în Spătarie sau Divanul cel mare (unde trăsesese înainte Schemni-agasi), oprindu-se înaintea tronului. În dreapta și în stânga steteau Mitropolitul, episcopii și boierii, fie-care după rangul său.

După câteva ceremonii religioase curat mahometane¹⁾, Schemni-aga scotea dintr'un toc aurit hatîșeriful său firmanul de numire în Domnie (și de aceea numit „hiucm-ferman“) și Domnul, sarutându-l cu respect, îl preda secretarului său turc, lui Divan-efendi, care îl citia cu glas tare în limba arabă, iar marele Vizir îl tâlmăcia apoi pe grecesce și pe românesce.

După citirea actului solemn, Schemni-aga îmbrăca pe Domn cu caftanul ce-l adusese și-l așeza pe tron: în acel moment se descărcău

Post. cu Măria sa Domnița miréa [fiica lui Caragea]; 285 (d. 1783): orînduiala alaiului cu care s'a adus cinstit consulul rusesc de la conacul d-sale la domnească Curte; 287: alaiul orînduit la intrarea în București a Patriarchului Ierusalimului; 289: alaiul în ziua de Bogoiavlenie [Boboteză]; 300: orînduiala alaiului prea iubitei Dómnnei noastre [Mih. Suțu] la intrarea în București; 301: alaiul Măriei lor Beizadelelor [lui Suțu]; 302: orînduiala alaiului la scóterea domnescilor cai la cîair; 303: orînduiala alaiului la eșirea Domniei afară la biniș; 548 (d. 1784): orînduiala alaiului Domniei la eșirea înaintea prea luminatului hatîșerif împărătesc.

¹⁾ Cum era rugăciunea turcască pentru viața Sultanului (Gheorgache III, 305: Domnul, închinându-se sangiacului cu o schimă de smerenie și sărutându-l, cu mulțumită au făcut orăție prea puternicului Împărat, care pe limba turcască se numește dova; cf. Fotino III, 258) și mai ales sacrificiul simbolic „se taie și 2 berbeci sub tuiuri ca pentru semn de biruință“. Acest *curban* se făcea încă în 1819 la instalarea Domnului în Muntenia, cum îl descrie un martur ocular (Hurmuzache X¹, Suplem. III, p. 47).

tunurile și meterhanéua începea să cânte. Domnul de pe tron îmbrăca pe Schemni-aga cu o blană de samur, pe Divan-Efendi și pe marele Vistiernic cu caftane, iar acest din urmă îmbrăca pe ómenii împărătesci cu blane, cu caftane, cu capoturi sau binișuri, pe fie-care după rangul său. Mitropolitul, archiereii și toți boierii veniau apoi de săruta mîna Domnului (cei din urmă îi săruta și póla caftanului) și după ce erau cinstiți cu dulcétă și cafea, fie-care se retrăgea la casa lui și diua se încheia cu ospețe și jocuri. Schemni-aga era condus la conacul său și, după câteva zile, bine dăruit, era congediat de Domn, care îl însoția cu boierii săi până afară din oraș.

§ 53. MUCARERUL. — La fie-care 3 ani Domnul fanariot trebuia să cêră Porții confirmarea sa în Domnie, așa-numitul „mucarer“, cu care ocasiune trebuia să vie la Constantinopole să sărute póla Impăratului și să primescă din nou insigniile domnesci. Venirea în persónă fu înlocuită apoi cu un boier înadins trimis sau cu un funcționar special turc. În cas de nevenire, Domnul era considerat ca hain.

În realitate, acéstă ceremonie devenia un nou mijloc de stórcere. Raportul prezentat de Vizir era totdeauna confirmat de Sultan, dar spre a scóte mai mulți bani de la capuchehaiele, Vizirul pretexta diferite greutăți întru obținerea confirmării. Lăcomia turcescă odată satisfăcută ¹⁾, un capugi-bașa (sau boierul trimis

¹⁾ Cantemir, *Mold.* 112: Confirmatio quoque principatus suas expensas postulat. Est ea, vel minor vel major. Minor, qua saltem hiukm fermani vel mandatum dominii datur, viginti quinque millibus imperial., nonnunquam etiam, si vesirius bene erga principem affectus fuerit, minoris redimitur. Major autem, in qua diploma prin-

de Domn) îi aducea caftanul și hatișeriful adică decretul de întărire. Domnul cu totă Curtea eșia întru întâmpinarea caftanului și apoi se duceau cu toții la palat, unde se repeta ceremonialul instalării pe tron.

§ 54. MAZILIREA. — Scóterea din Domnie sau mazilirea se făcea de Vizir (din lăcomie de bani sau pentru vr'o vină), după ce raportul său fusese confirmat de Sultan.

Resultatul se ținea în cel mai mare secret, ca nu cumva să afle agenții Domnului și prevenindu-l, să fugă din țară la dușmanii Porții. Indată ce noul Domn își alegea Caimacami, Vizirul trimitea pe un capugi-bașa cu firmane împărătesci către Domnul destituit și către reprezentanții celui nou. El pornia în menzil adică cu poșta grabnică până la Bucuresci sau lași și nu comunica nimului scopul misiunii sale, ca să pôta surprinde pe Domn. Ajuns în capitală, mergea întins la Curte și, intrând în Divan, saluta pe boierii adunați și le comunica destituirea și noua numire. Domnul însuși asculta de pe tron citirea firmanului de mazilire, după care mai rămânea 3 zile la palat cu toate prerogativele rangului său, până se pregăteau cele trebuincioase pentru transportul său, a familiei și a averilor sale. La plecare, Domnul era condus de boieri și de fruntașii oștilor până afară din capitală, unde cu respect își lua diua bună, rămânând doi din boieri pe lângă Domn ca să îngrijescă mai departe pe drum de locuințe și de hrană.

cipatus renovatur, posteaquam tres annos princeps sceptru tenuerit, fieri debet, eosdemque requirit sumtus, quos novi principis constitutio.

După ce trecea Dunărea, Domnul destituit trimitea pe ómeniī sēī cu daruri către Vizir, ca să pótă merge la palatul sēū din Constantinopole. Dacă dintr'un motiv de corupțiune saū de culpabilitate nu obțineva acéstă voie, era ținut aprópe de capitală sub paza luī capugi-baša saū (în cas grav) aruncat în Edeculē, în închisórea celor Șépte-Turnuri, de unde nu scăpa de cât cu marī sume de bani. Odată pus în libertate, el se retrágea în casele-ī de pe Bosfor (Fanarul fiind interdis unuī Domn mazilit), unde tráia mai mult în obscuritate, până i se presenta o nouă ocasiune de a reveni pe tron.

Lucrurile nu se petreceau însă totdeauna așa de pacinic. Adesea capugi-baša venia însoțit de un calău (obícnuīt un Arap), care era trimis să ridice viața Domnuluī prin tăierea capuluī saū prin gătuire. O asemenea jalnică sórte a avut'o, între-alțiī, Grigorie Ghica și Hangerliul. Tragedia celuī din urmă a fost descrisă de un martur ocular într'o pagină de adevărată importanță culturală ¹⁾, căci zugrăvesce cum nu se póte mai bine starea ómenilor și a lucrurilor către sfirșitul secoluluī trecut.

(Va urma)

Lazăr Șăineanu.

¹⁾ Dionisie Ecclesiarchul, *Hronograf*, p. 196.

RITM DE RESIGNARE

De-acuma meargă-și drumul său
Bătrîna vreme!
Eu n'am să mai încerc de-acum
Să-î pun opreală 'n drum!
La ce? —
Își are cerul norii săi,
Iar omu-și are scrisul!
De ce să plîngi cînd nu ți-e dat
Să-ți vezi cu ochii visul
Și fericire din femeî?
Din dorul tău cel mai curat
Clădit-ai un palat de vis;
De se să plîngi cînd s'a surpat?
Căci scris e 'n rostul astei lumî
Ca cerul și cu norul
Să-și fie frați și iarăși frați
Durerea și cu dorul!
Te teme decî, ispititor
De sună glasul de sirene,
Din viitor
Chemîndu-te să-ți plăsmuești
Castel de florî!
În veci n'ai să ajungi atît de sus
Ca fantazia!
Gîndind la timpîi viitorî,
Tu uiți prezentul,

Și trece, trece ca un vis
Bătrina vreme,
Pe drumul ce-î e scris!
Iar cînd te chîamă din trecut
Aducerile-aminte,
Te teme iar, căci ele știu
Ispititor să chîleme!
Dar nu să 'ntoarce ce s'a dus,
Și pierzî prezentul rătăcind
Prin timpii ce-aû apus,
Uitînd că-și merge drumul său
Bătrina vreme
Rece.

Și trece, atît de iute trece!

Sextil Pușcariu.

FERICIRE

Sub ploaea razelor din stele
Răsar aleile-argintate . . .
Pe-aici un vînt șegalnic bate
Mirositor a viorele. . .

Acum, încet ca valuri line
Care se pierd în noaptea clară,
Pe frunze roua se coboară
În miș de picuri cristaline.

Din flori făcînd prin aer punte
Plutește zîna primăverii
Și ca un nimb al re'nvierii
Răsare luna de pe munte. . .

Mă 'neacă-atîta fericire
Și risipit îmi pîere dorul,
Iar sufletul luîndu-și sborul
Se pierde în nemărginire. . .

Florian J. Becescu.

Cîteva cuvinte asupra veelei cronologii romîneşti ¹⁾.

Era bizantină, după care se socotesc 5508 ani dela facerea lumii pînă la Christ, anul începînd la 1 Septembrie, s'a introdus şi în biserica slavă, iar mai apoi, prin mijlocirea acesteia din urmă, şi la Romîni. Calcularea anilor dela Christ, după această eră, este uşor de făcut: scădem din anul dela facerea lumii 5508 şi găsim anul dela Christ; anul dela facerea lumii începînd însă la 1 Septembrie, pentru lunile Septembrie—Decembrie, ca să aflăm anul dela Christ, scădem 5509. În toate publicaţiunile noastre de cronice, documente şi inscripţii, cari raportaû evenimente datate cu anii dela facerea lumii, s'a urmat, pentru aflarea anilor dela Christ, calculul arătat mai sus. Episcopul Melchisedec însă, cu toate că ne spune, în apendicele dela Cronica Huşilor, că «în toate documentele anul se începe la 1 Septembrie, după cronologia biblică adoptată de biserica creştină» ²⁾ nu se ţinuse, în cursul operii, de această regulă, scăzînd pretutîndî 5508, ori de cîte ori întîlnea evenimente petrecute în lunile Septembrie—Decembrie ³⁾.

Critica pe care i-o face d-l Hasdeu în o recenzie

¹⁾ Lucrare citită în Seminariul pentru Istoria Romînilor de sub direcţiunea D-lui profesor D. Onciul.

²⁾ Cronica Huşilor şi a Episcopiei, Buc. 1861, p. 18.

³⁾ Ibidem p. 11, 25, 31, 34, 64, 67 etc.

asupra Croniceî Huşilor ¹⁾, în privinţa aceasta, avu de urmare că, în publicaţiile ulterioare ²⁾, Melchisedec, pentru aflarea anului dela Christ scade indiferent cînd 5508 ³⁾ cînd 5509 ⁴⁾. Mai mult de cit atîta: publicînd inscripţiile de pe la bisericile şi mănăstirile din Moldova (1885), observă că, în inscripţiile după vremea lui Ştefan cel Mare, anul dela facerea lumii începea la 1 Ianuarie ⁵⁾, şi cu toate acestea, în publicarea celor din Bucovina, consideră anul dela facerea lumii, chiar pentru timpul lui Ştefan, ca începînd la 1 Septembrie ⁶⁾.

În «Istoria Rominilor» se ocupă şi D-l Xenopol de această chestiune. Punctul de plecare al D-lui Xenopol era următorul: stabilînd aproape cu siguranţă că Ştefan cel Mare se urcă pe tron în Aprilie 1457, rămînea neexplicat un document dela acelaş domn, avînd data 8 Septembrie 6965, care ar corespunde, dacă anul începea la 1 Septembrie, lui 1456, cînd domnea încă Petru Aron. «Încurcătura se desleagă — zice D-l Xenopol — dacă constatăm că regula ca anul dela facerea lumii să fi început în cronologia veche la 1 Septembrie nu pare a se fi păzit în totdeauna. Se găsesc dovezi învederate că adese ori şi cronologia veche nu socoteşte începutul anului la 1 Septembrie». Pentru aceasta D-l Xenopol citează inscripţia pusă de Bogdan al III-lea la biserica dela Reusenî, inscripţia bisericeî din Vaslui şi a celei din Răsboienî, ambele zidite de Ştefan cel Mare, care în adevăr dovedesc acest lucru. «Rezultă deci încheierea — sfîrşeşte D-l Xenopol — că nu totdeauna cei vechi începeau a număra anul

¹⁾ Publicată în ziarul Traian din 1869, No. 4, 5, 7, 9.

²⁾ Cronica Romanului.

³⁾ Ibidem p. 101, 133, 150, 153 etc.

⁴⁾ Ibidem p. 111.

⁵⁾ Melchisedec, Notiţe istorice şi arheologice adunate de pe la 48 Monastiri şi Biserici antice din Moldova. 1885.

⁶⁾ Melchisedec, O vizită la cîteva biserici şi mănăstiri din Bucovina, p. 13, 17, 25 etc.

dela 1 Septembrie și că în unele casuri ei îl socoteau începînd dela 1 Ianuarie și că deci nu trebuie scăzut totdeauna 5509, cînd luna este Septembrie-Decembrie¹⁾. În acelaș sens revine D-l Xenopol, în urmă, în o recesiune asupra cărții D-lui Ghibănescu, «Grafica cirilică la Romîni», în care autorul susținea că «anul bisericesc, ca și acum, începea la 1 Septembrie, nu la 1 Ianuarie»²⁾.

Dar nu numai în unele casuri, cum afirmă cam vag D-l Xenopol, și nici ca ceva *caracteristic epocii lui Ștefan cel Mare*, cum susținuse, fără a fi pe deplin convins, Melchisedec, întîmpinăm începutul anului dela facerea lumii la 1 Ianuarie El se presintă ca un fapt general în *Moldova*, dela întemeierea statului și pînă în prima jumătate a secolului al XVI (1343—1520). Dovedirea acestei afirmări și sprijinirea ei, nu numai pe inscripții, ci și pe cronice și documente, formează obiectul cercetării de față. Negreșit că cercetarea aceasta se presintă mai mult ca o înșirare a casurilor întîmpinate de noi în isvoarele acestei perioade, casuri pentru cari alte isvoare precizează anul dela Christ în care s'aîntîmplat. Multe din aceste casuri ne vor fi scăpat din vedere, iar pentru altele insuficiența știrilor ne-a împiedicat de a fi putut hotări anul în care s'aîntîmplat. Totuș cred că cele mai jos menționate vor fi suficiente spre a îndreptăți afirmarea că în *Moldova*, pînă la Ștefan IV sau Ștefăniță [1517—1527], începutul anului dela facerea lumii s'a considerat totdeauna la 1 Ianuarie.

Vom lua mai întîi inscripțiile, cari oferă argumentul cel mai ușor de constatat, apoi cronicile și docu-

¹⁾ Istoria Romînilor, II, 267.

²⁾ Arhiva Societății științifice și literare din Iași, 1890, p. 353. Părințele S. Fl. Marian, publicînd «cîteva inscripțiuni și documente din Bucovina» [Analele Academiei Romîne, Seria II, t. VII] consideră, fără să arate pentru ce, începutul anului dela facerea lumii la 1 Ianuarie.

mente, ale căror date nu se vor putea confirma decât prin celelalte știri din vremea aceea.

I. Inscriptiile. Voi observa dela început că cele mai multe din aceste inscripții sînt din timpul lui Ștefan cel Mare; ele au fost publicate, în cea mai mare parte, de Episcopul Mechisedec și sporadic de S. Fl. Marian, Beldiceanu etc. Inscriptiile anterioare domniei lui Ștefan cel Mare, fiind în cea mai mare parte innoite în timpul acestui domn, fac ca dovezi pentru timpul acesta să n'avem afară numai de una singură: Episcopul Mechisedec în monografia sa «Mitropolitul Grigorie Țamblac»¹⁾ spune că mănăstirea *Neamțului* se fundase pe la sfîrșitul veacului al XIV-lea de către trei părinți asceți veniți de peste Dunăre, cari au pus aci începutul unei sihăstrie. «Ștefan Vodă pronumit cel Bătrîn, carele a domnit între anii 1390—1398, le-a zidit acolo o bisericuță de piatră, dedicată Înălțării Domnului, le-a dat și un clopot care poartă data 6901 Septembrie 12 (1392) și le-a hărăzit pentru hrană trei moșii din locul domnesc»²⁾.

E de regretat că Melchisedec n'a publicat în întregime inscripția după clopot. Lui Septembrie 6901 îi corespunde, dacă scădem, cum se obișnuiește pînă acum, 5509, anul 1392; în acest an însă nu domnea Ștefan, ci fratele și predecesorul său în domnie *Roman Mușat*, care la începutul anului 1393, în primele zile ale lui Ianuarie (5), jură credința lui Vladislav Jagello³⁾; în acest an 1393 îi urmează fratele său Ștefan, împotriva căruia întreprinde regele Ungariei Sigismund expediția din 1394. Dacă însă din 6901, data clopotului lui Ștefan, scădem 5508, cu alte cuvinte dacă

¹⁾ Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie, 1884.

²⁾ Ibidem, p. 41.

³⁾ Hurmuzachi, Documente privitoare la Ist. Rom., Vol. I, 2, p. 815.

anul dela facerea lumii începea la 1 Ianuarie, avem atunci anul 1393 luna Septembrie, cînd Ştefan putea fi în adevăr domn. Aceasta este cea mai veche dovadă că anul dela facerea lumii începea la 1 Ianuarie.

Am spus că toate celelalte înscricţiuni sînt din timpul lui Ştefan cel Mare. Voi enumeră mai întăiu pe acelea care, prin ele înseşi, fără nici un alt comentariu, ne dau o dovadă directă că anul dela facerea lumii nu se începea la 1 Septembrie, ci la 1 Ianuarie.

În amintirea victoriei repurtate asupra lui Ţepeluş, în 1481, Ştefan cel mare zideşte la Bădăuţi în 1486 o biserică, a cărei înscricţiune este următoarea: «La anul 6989 (1481) luna Iulie 8, în ziua sfîntului mare mucenic Procopie, Io Ştefan Voevodul, cu a lui D-zeu milostivire stăpînitor ţării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod, şi cu prea iubitul său fiu Alexandru, făcut-a răsboi la Rîbnic (Rîmnic) cu neastîmpăratul Basarab Voevodul şi a fost risipă mare de tot pre Basarab. Drept aceea Ştefan Voevod binevoit-a din buna sa voinţă şi bun cuget şi a zidit templul acesta, cu numele sfîntului marelui mucenicul Procopie, la anul 6995 (1486), şi l-a început în luna Iunie 8 şi l-a săvîrşit în acelaş an, luna Noembrie 13». Această înscricţiune, publicată de N. Beldiceanu¹⁾, ne arată limpede că lunile Iunie şi Noembrie faceau parte din acelaş an 6995, şi deci anul dela facerea lumii începea la 1 Ianuarie.

Casele domneşti din *Hîrlău*, făcute de Ştefan cel Mare, ne spune înscricţiia că «s'au început a se zidi în anul 6994, luna Mart 20, şi s'au săvîrşit în acelaş an Septembrie 15»²⁾. Martie şi Septembrie cad în acelaş an 6994.

Acelaş lucru rezultă şi din înscricţiia bisericeii Sf.

¹⁾ Arhiva Soc. ştiinţifice şi literare din Iaşi, VI, 475.

²⁾ Melchisedec, *Notiţe istorice*, p. 287.

Gheorghe din Hirleu, zidită tot de Ștefan, care s'a început «în anul 7000, luna Mai 1, și s'a săvârșit în acelaș an, luna Octombrie 28, iar al domniei sale anul 36-lea curgător»¹⁾).

Biserica domnească dela Vaslui arată inscripția că «s'a început în anul 6998, luna Aprilie, și s'a săvârșit în acelaș an, Septembrie 20»²⁾).

În sfârșit, o ultimă inscripție de acest fel avem dela Bogdan III, fiul și următorul în domnie al lui Ștefan cel Mare. Pe locul unde fusese omorât tatăl său Bogdan II în 1451, începe Ștefan, în 8 Septembrie 7011, ridicarea unei biserici; murind însă înainte de a o fi terminat, Bogdan o continuă, săvârșind-o în 8 Septembrie 7012, ne spune inscripția pusă de Bogdan³⁾. Este știut că Ștefan moare în Iulie 7012; Septembrie căzând în acelaș an 7012, mai avem încă o probă evidentă că anul dela facerea lumii începea la 1 Ianuarie.

Să trecem acum la o altă serie de inscripții cari, de și nu direct ca acestea aduse mai sus, ne vor dovedi acelaș lucru.

Inscripția mănăstirii Răsboieni, zidită de Ștefan pe locul unde avusese război cu Turcii în 1476, ne spune că s'a zidit «în anul 7004, iar al domniei lui anul 40-lea curgător, luna Noembrie în 8»⁴⁾. Anul 7004 corespunde la doi ani diferiți: 1496 și 1495, după cum scădem 5508 ori 5509, cu alte cuvinte, după cum anul dela facerea lumii începea la 1 Septembrie ori nu. Cestiunea se va lămurii, stabilind care era al 40-lea an curgător al domniei lui Ștefan. Dacă anul acesta va corespunde lui 1495, atunci evident că și această inscripție dovedește că anul dela facerea lumii începea

¹⁾ Melchisedec, *Notițe istorice*, 287.

²⁾ Ibidem, 133.

³⁾ Melchisedec, *O vizită*, p. 77.

⁴⁾ Melchisedec, *Inscripțiunea dela mănăstirea Răsboieni*. *An. Academiei Rom.*, Ser. II, t. VII.

la Ianuarie. Să stabilim mai întîiu care este data urcării lui Ştefan pe tron. Lăsînd la o parte afirmările cronicelor, precum şi celelalte ştiri, vom aduce o singură dovadă convingătoare: în mănăstirea Putna există un acoperemînt pe mormîntul lui Ştefan cel Mare, făcut de fiul său Bogdan. El e din stofă de catifea cu fir de aur şi are următoarea inscripţie: «Ioan Bogdan Voevoda, cu mila lui D-zeu domnitor ţării Moldovei, a înfrumuseţat şi acoperit cu acest acoperemînt mormîntul tatălui său Ioan Ştefan Voevoda, carele a domnit în ţara Moldovei 47 de ani şi 3 luni şi carele s'a mutat la locaşul cel veşnic în anul 7012 luna Iulie, ziua a doua, Marti, în ceasul al 4-lea din zi»¹⁾. Scăzînd din Iulie 1504, 47 ani şi trei luni, durata domniei lui Ştefan, găsim ca dată a urcării pe tron — în conformitate cu afirmările cronicelor noastre — Aprilie 1457. Al 40-lea an curgător, pentru luna Noembrie, este 1496. Şi inscripţia de mai sus, prin urmare, dovedeşte că anul dela facerea lumii se începea la 1 Ianuarie. Acelaş calcul aplicat la o mulţime de alte inscripţii, din timpul lui Ştefan, va dovedi acelaş lucru.

Ca să enumer toate aceste inscripţii, ar fi şi prea mult şi nefolositor, întru cît nu sînt decît repetiţia celei de mai sus. Amintim în treacăt că inscripţiile după biserica cea mare din mănăstirea Neamţului²⁾, după biserica catedrală a sf. Ioan din Piatra³⁾, după clopotniţa aceleiaşi biserici⁴⁾, inscripţiile dela mănăstirea Tazlău⁵⁾ (jud. Neamţ), dela biserica din Borzeşti⁶⁾ (jud. Bacău), dela episcopia din Huşi⁷⁾, inscripţiile de pe un acoperemînt şi de pe o cruce, dăruite mănăstirei

¹⁾ Melchisedec, *O vizită*, p. 26.

²⁾ Melchisedec, *Notiţe*, p. 1.

³⁾ *Ibidem* 75.

⁴⁾ *Ibidem* 76.

⁵⁾ *Ibidem* 89.

⁶⁾ *Ibidem* 125.

⁷⁾ *Ibidem* 140.

Putna de Ștefan¹⁾, ne dovedesc iarăș că anul dela facerea lumii începea la 1 Ianuarie.

Ne mai rămâne să cităm un exemplu din domnia lui Ștefăniță, fiul și urmașul pe tron al lui Bogdan III. Pe frontispiciul bisericei mitropoliei din Suceava se află următoarea inscripție: «Cu voința Tatălui și conlucrarea Fiului și săvîrșirea Sf. Duh, a binevoit credinciosul și de Christos iubitorul Ioan Bogdan Voevod, din mila lui D-zeu Domn pămîntului Moldovei, a zidi biserica mitropoliei Sucevei, unde este hramul Sintului marelui martir și purtătorului de biruință Georgie; și a început a zidi în anul 7022 și n'a ajuns a săvîrși, iar fiul său Ioan Ștefan Voevod, din mila lui D-zeu Domn pămîntului Moldovei, cu ajutorul lui D-zeu au zidit dela ferești în sus și a săvîrșit în anul 7030, în luna lui Noembrie în 6, în al șaselea an curgător al domniei sale, și s'a sfințit cu mina prea sfințitului mitropolit Teocist»²⁾.

Inscripția după mormintul lui Bogdan, tatăl lui Ștefăniță, ne spune că acesta a murit în 20 Aprilie 7025 (1517)³⁾, urmîndu-i imediat fiul său⁴⁾.

De aci rezultă că pentru luna Noembrie al șaselea an curgător al domniei lui Ștefăniță este anul 1522; tocmai acest an corespunde lui 7030, dacă scădem 5508.

Deocamdată ne oprim aici; vom arăta cînd vom vorbi despre cronice, unde putem urmări lucrul acesta, că de aci înainte se formează în Moldova 2 curente: unul care continuă vechiul sistem d'a socoti începutul anului la 1 Ianuarie, curent care se menține pînă la mijlocul secolului al XVI; altul, introdus probabil din Muntenia prin influența călugărilor greci, după care începutul anului se întrebuintează obișnuit la 1 Septembrie.

¹⁾ S. Fl. Marian, Cîte va inscripțiuni și documente din Bucovina, p. 4, 7.

²⁾ S. Fl. Marian, Sf. Ioan cel nou de la Suceava, p. 44.

³⁾ Melchisedec, O vizită, p. 14.

⁴⁾ I. Bogdan, Vechile Cronice, p. 198.

Exemplele aduse sînt suficiente spre a ne dovedi că, in epigrafica perioadei de care ne ocupăm, începutul anului dela facerea lumii s'a considerat la 1 Ianuarie. Vom încerca în cele ce urmează să dovedim că aceea i convingere o căpătăm  i din cercetarea cronicelor.

II. Cronicele. E curios cum nu s'a observat p n  acum că toate evenimentele controlabile, raportate de cronicile moldovene din perioada aceasta ca  nt mplate în lunile Septembrie—Decembrie, a  data gre it , dacă pentru aflarea anului dela Christ scădem 5509. Din contră, datele sînt foarte exacte dacă scădem 5508. Ne vom conduce, pentru dovedirea acestei afirmări, de cea mai veche cronică moldovenească cunoscută — letopise ul dela Bistri a — compar nd pasagiile cu cele analoage din celelalte cronică  i ad ug nd pe acelea cari lipsesc.

 n anul 6933 (1424), Octombrie în 23,   i lu  Ilie voevod so ie  i o aduse Ghedeon Simb t ¹⁾. Cu toate că anul căsătoriei lui Ilie nu-l putem controla prin alte  tiri contimporane, totu  cred că sîntem mai aproape de adevăr, presupun ndu-l 1425, adică sc z nd 5508. Aceea i cronică ne arată că Ilie s'a născut în 6917 (1409);  i dacă trebue să primim ca exacte  tirile acestea, e mai probabilă o căsătorie la 16 ani, decit la 15.

 n anul 6947 (1438), Noembrie în 28, a  venit Tătarii  i a  prădat p n  la Boto ani;  i iar  i a  venit în anul 6948 (1439), Decembrie în 12,  i a  ars Vasluiul  i Birladul²⁾. Anii acestor invasiuni ale Tătarilor nu-i putem precisa.

 n anul 6957 (1448), luna lui Octombrie  n 12,

¹⁾ I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 50.

²⁾ Ibidem. Acelea i date la Ureche, *Letop.*, I, 144.

venit-aŭ Bogdan Voevod și aŭ lovit pe Alexandru Voevod la Tămășani, aproape de tirgul Romanului, și i-aŭ omorît o mulțime de boeri, între cari pe Oancea logofătul și pe Costea Andronic; și mulți alții aŭ fost omoriți». ¹⁾

Dacă din anul dat de letopiseț scădem 5509, găsim 1448, care nu poate fi adevărat, de oare ce în acest an domnește Petru II (1448—1449) ²⁾. Alexandru domnește tocmai în 1449, căci din 26 Mai acest an avem dela el primul document cunoscut ³⁾; pe de altă parte, din 1450 găsim documente dela Bogdan II. ⁴⁾ Resultă într'un mod evident, fapt de altfel necontestat de nimeni, că învingerea și alungarea lui Alexandru de către Bogdan s'a făcut nu în 1448, ci în Oct. 1449. Dar tocmai acesta e și anul pe care îl dă letopisețul, dacă avem în vedere că cronicarul începea anul dela facerea lumii la 1 Ianuarie.

«În anul 6959 (1450), luna lui Octombrie în 16, venit-aŭ Petru Voevod, numit Aron, noaptea și aŭ căzut asupra lui Bogdan Voevod la Reusenî, într'o Vineri, în zori de zi, și i-aŭ tăiat capul» ⁵⁾. Dacă din 6959 scădem 5509, găsim ca an al morții lui Bogdan 1450, care nu e exact, de oare ce Bogdan e domn în Moldova și în 1451, cind dă documente ⁶⁾. În același an Maria, văduva lui Ilie, cere, pentru alungatul său fiu Alexandru, ajutor dela regele polon împotriva lui Bogdan. ⁷⁾ În sfârșit, tot în 1451 pun și cronicarii poloni omorirea lui Bogdan de către Petru ⁸⁾.

¹⁾ Ibidem, p. 51. La Ureche data greșită, 22 Aug. 6962. Let. I, 147.

²⁾ Auspra lui Petru II o să revenim mai departe.

³⁾ Wickenhauser, Die Urkunden des Klosters Moldavitza, p. 63. Oancea și Coste Andronic se pomenesc unul lângă altul pentru ultima oară în doc. lui Alex. din 5 Iunie 1449. Uljanitzkij, p. 76, apud Bogdan, Cron. Ined., p. 70.

⁴⁾ Wickenhauser, Die Urk., p. 63.

⁵⁾ I. Bogdan, Cron. Ined., p. 51.

⁶⁾ În 10 Ianuarie 1451, ap. Picot: *Cronique d'Ureche*, p. 92.

⁷⁾ Dlugosz, XII, 173.

⁸⁾ Ibid. XIII, 79.

Pe de altă parte, la sfîrşitul lui Octombrie 1451 Alexandru este domn a doua oară, căci avem dela el documente ¹⁾. Resultă deci, din cele de mai sus, că omorîrea lui Bogdan a trebuit să se întîmple în Octombrie 1451, dată foarte exactă, dacă din anul dat de letopiseţ scădem 5508.

Toate cronicile noastre pun expediţia lui Matei Corvin împotriva lui Ştefan cel Mare în Noembrie 6975 ²⁾, ceea ce ar da, după vechea interpretare, 1466, an care se ştie că nu-i exact: expediţia s'a întîmplat în Noembrie 1467. În 22 ale acestei luni, regele maghiar dă un act din Trotuş, prin care graţiază pe un nobil care luase parte la o revoltă din Ardeal ³⁾. Acelaş an îl dau şi cronicile noastre, dacă scădem 5508.

În 20 August 6978 pune cronica Putneană victoria ciştigată de Ştefan cel Mare asupra Tătarilor la Lipinţi şi mai departe continuă: «iar după ce s'aû întors, venit-aû şi aû sfinţit hramul prea sfintei născătoare de Dumnezeu dela Putna, cu mîna prea sfîntului mitropolit kir Teoctist... Septembrie în 3» ⁴⁾. Învingerea Tatarilor în 20 August şi sfinţirea Putnei în Septembrie, cronicarul le pune în acelaş an 6978.

«În anul 6980, luna lui Septembrie în 14, îşi luă Ştefan Voevod soţie pe Doamna Maria din Mangop» ⁵⁾. Anul nu-l putem controla.

«În anul 6981, luna lui Noembrie în 8, Lunia, împărţi Ştefan Voevod oştirii sale steagurile la Milcov şi porniră din nou, împreună cu Basarab, asupra lui Radul Voevod, şi încăerîndu-se într'o Joi la locul ce se chiamă Cursul Apei, se bătură acolo pînă seara; tot aşa şi Vinerea şi Sîmbăta pînă seară, adică pînă

¹⁾ Uljanickij, p. 77-78, ap. Bogdan, Cron. Ined., p. 70.

²⁾ I. Bogdan, Cr. In., 52; Vechile Cronice 195, 225. Letopiseţe I, 153.

³⁾ Doc., II., 2, 177. Vezî şi Dlugosz, XIII, 416 sq.

⁴⁾ I. Bogdan, Vechile Cronice, 195. Letop. I, 157.

⁵⁾ I. Bogdan, Cr. Ined., 53; Vechile Cronice, p. 225.

în 20 ale aceleiași luni. Simbăta spre Duminică lăsă Radul Voevod toate ale sale în tabără și fugi cu toată oștirea în scaunul său numit Dimbovița; în 23 sosi Ștefan Voevod cu toată oștirea sa și impresură cetatea Dimbovița; Radul Voevod fugi în aceeași noapte din cetate; în 24 ale aceleiași luni, într'o Miercuri, luă Ștefan Voevod cetatea, intră într'însa și luă pe Doamna lui Radul Voevod și pe fiica lui, unica sa fiică, și toate comorile lui, și toate hainele lui și toate steagurile; și petrecu acolo trei zile în veselie și apoi se întoarse la scaunul său din Suceava. Acolo Mitropolitul cu tot clerul îi făcură o minunată și prea frumoasă intimpinare, dar mai mult preamărire pe Dumnezeu pentru toate cîte le dăruise robului său Ștefan Voevod. Atunci făcu mare ospăț Mitropoliților și vitejilor săi. Pe Basarab îl lăsă să domnească în țara Muntească, și domni o lună, iar Radul Voevod fugi la Turci, și luînd cu sine 15 mii de Turci, îl lovi pe Basarab împreună cu toate oștile lui; Basarab fugi în țara Moldovenească, iar Turcii veniră pe urma lui Basarab și-și așezară tabăra la Birlad, Dechemvrie în 31, într'o Vineri, și apoi sloboziră navrapii și pustiiră țara și se întoarseră și prădară și în țara Muntească, toți cei ce erau cu Basarab.

Pasagiul acesta prescurtat și fără indicația zilelor săptămînii se găsește și în cronica Putneană ¹⁾, în cronica moldo-polonă ²⁾ și la Ureche ³⁾. Anului 6981 îi corespund, în anii dela Christ, 1472 sau 1473, după cum scădem 5508 sau 5509, cu alte cuvinte, după cum consideram anul dela facerea lumii începînd la 1 Septembrie ori la 1 Ianuarie.

Să vedem dacă nu putem precisa în care din a-

¹⁾ I. Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 195 — 196.

²⁾ *Ibid.*, 226.

³⁾ *Letopisește I*, 159.

ceşti 2 ani se întimplă luptele dintre Ştefan şi Radu. Vedem că letopiseşul dela Bistriţa ne dă, pentru fiecare dată în care se petrece un eveniment mai însemnat, şi indicaţia zilei săptămîinii: Luni 8 Noembrie, Ştefan împarte steaguri oştirii; Joi, Vineri şi Simbătă la 18, 19 şi 20 Noembrie se dă lupta dela Cursul Apei; la 24 Noembrie Miercuri, Ştefan cucereşte cetatea Dimboviţei, etc. etc. Indicaţia tuturor acestor zile este greşită, dacă admitem că anul acestor lupte a fost 1472. În acest an, 8 Noembrie cade Duminică, iar nu Luni; 18, 19 şi 20 cad Miercuri, Joi şi Vineri, iar nu Joi, Vineri şi Simbătă, cum spune cronica; 24 Noembrie cade Marţi, iar nu Miercuri, etc. Toate aceste zile corespund exact însă numai pentru anul 1473.

Dar în afară de acest calcul de calendar mai sînt şi alte argumente care dovedesc că anul luptelor lui Ştefan cu Radu este 1473, şi nu 1472, cum s'a crezut pînă acum. *Dlugosz* ne spune că în anul 1474, pe cînd regele polon Cazimir se afla în oraşul *Wislica*, aû venit la el, în 15 Ianuarie, Ştefan Turculeţ şi alţi însemnaţi deputaţi, trimişi de Voevodul Moldovei, prin care îl încunoştiinţa că a alungat pe duşmanul său Radu, Voevodul Munteniei, şi soţia şi cele 2 fiice ale sale împreună cu toate averile aflate în Bucureşti, unde Radu se retrăsese şi de unde apoi fugise, aû căzut în puterea sa, şi că cea mai mare parte din ţara lui a cuprins-o. Pentru întărirea spuselor acestora, Ştefan trimite lui Cazimir, în 16 Ianuarie, 28 de steaguri smulse dela inamic. Dar 3 zile numai dela această veste — adică în 19 Ianuarie — vine un alt sol, înştiinţînd pe Cazimir că Radul, Voevodul Munteniei, ajutat de Turci, şi-a redobîndit ţara, şi pe pîrcălabii oraşelor, puşi de Ştefan, i-a omorît, după ce a cucerit acele oraşe, şi Moldova în mare parte cu foc a prăpădit-o;

solul cere deci un ajutor dela regele polon pentru Ștefan ¹⁾).

«Dacă lupta dela Cursul Apei s'ar fi dat în Noembrie 1472, e greu de explicat cum Ștefan anunță această victorie lui Cazimir tocmai în Ianuarie 1474, căci, în ce privește data, spusele cronicarului polon *contemporan* sînt mai presus de orice îndoială. Apoi dacă Radu ar fi alungat pe Basarab și ar fi prădat Moldova în Decembrie 1472, nu-i absurd să admiți că Ștefan trimite după ajutor tocmai la 19 Ianuarie 1474, adică după un an și mai bine? Resultă în mod evident că luptele lui Ștefan cu Radu s'aû întîmplat la sfîrșitul anului 1473; discuție asupra acestui punct nu mai încap. Tocmai acesta e și anul dat de letopiset, dacă din 6981 scădem 5508 ²⁾).

«În anul 6982 (1473), luna lui Octombrie 1 — spune Letopisetul dela Bistrița — luat-aû Ștefan Voevod cetatea Teleajenului și aû tăiat capetele pircălabilor, și pe femeile lor le-aû robît; și mulți țigani aû luat atunci, iar cetatea aû ars-o. Într'aceeași lună, în 5, aû fost răsboiul cu Ungurii și cu Țepeluș și i-aû biruit; iar în 20 ale aceleiași luni aû bătut și pe Basarab ³⁾).

Am arătat aiurea că evenimentele raportate în acest pasaj sînt adevărate ⁴⁾. Lupta dintre Țepeluș, Unguri și Ștefan este afirmată și de Dlugosz, care arată că Ungurii în număr de 6000 erau conduși de Magyar Balász. Lupta cu Basarab a trebuit și ea să se întîmple. La începutul anului 1475 Basarab Laiot e dușman

¹⁾ Dlugosz, XIII, 508.

²⁾ Convorbiri Literare, an. XXXIII, No. 9.: Const. Giurescu, *Recensie: Relațiunile Țării Românești și ale Moldovei cu Ungaria pînă la anul 1526*, de Gr. C. Conduratu.

³⁾ I. Bogdan, *Cr. In.*, p. 54—55.

⁴⁾ Convorbiri Literare, an. XXXIII, p. 833 sq.

lui Ştefan ¹⁾, şi duşmănia era probabil provenită din cauza ţinutului Putnei ²⁾.

Dacă însă aceste evenimente sînt adevărate, ele nu s'au putut întîmpla în 1473. În acest an, în Octombrie, domnea încă Radu, împotriva căruia Ştefan se pregăteşte de răsboi, cum am arătat mai sus. În acelaş timp el era în bune relaţiuni cu Laiot, pe care voia să-l pună pe tronul Munteniei.

Evenimentele aceste s'au întîmplat în 1474; anul acesta este în concordanţă şi cu Dlugosz, care afirmă că lupta cu Ungurii se dăduse «paulo ante», cu puţin mai înainte de bătălia dela Racova (10 Ian. 1475), şi cu faptul că Basarab Laiot nu putea fi domn decît numai în Octombrie 1474. Anul dat de cronică este exact, dacă scădem 5508.

«În anul 6985 (1476), Dechemvrie în 19, răposat-a roaba lui Dumnezeu Maria doamna din Mangop» ³⁾.

Anul morţii acestei soţii a lui Ştefan cel Mare îl putem preciza: în mănăstirea Putna se află un acoperemînt pentru mormîntul doamnei Maria, pe care se află o inscripţie care ne spune că ea «s'a mutat la veşnicele locaşuri în anul 6985, Vineri, în ceasul al 5-lea din zi» ⁴⁾.

În anul 1476, 19 Dechemvrie nu cade Vineri, ci Joi; data este exactă numai pentru anul 1477, care se află, scăzînd din anul dela facerea lumii, dat de letopiset şi inscripţii, 5508.

Cronica şi analele Putnene ne spun că: «În anul 6985 (1476), Noembrie 8, reposă prea-o-sfinţitul mitropolit Teoctist» ⁵⁾. D-nul Bogdan a presupus, cu foarte

¹⁾ Scrisoarea lui Ştefan către principii creştinî; Iorga, Acte şi Fragm., III, 91; Acta externa, V, 301.

²⁾ Doc. II, 1, p. 9.

³⁾ I. Bogdan, Cr. În., p. 56. Aceeaş dată în inscripţie: Melchisedec, O visită, p. 17.

⁴⁾ Melchisedec, O visită, p. 21.

⁵⁾ I. Bogdan, Vechile Cronice, p. 196.

mare dreptate, că în această dată avem a face cu o greșală de copist ¹⁾. În inscripția de pe mormîntul mitropolitului aflat în mănăstirea Putna se citește 6986, Noembrie 18 ²⁾. Cu toate că anul morții lui Teoctist nu-l putem controla, exemplele destul de numeroase pe care le-am scos din inscripții ne îndreptățesc și aci să admitem anul 1478.

«În anul 6988 (1481), Noembrie în 21, reposă robul lui Dumnezeu Petru, fiul lui Ștefan Voevod» ³⁾.

Anul morții lui Petru nu-l putem controla.

«În anul 6993 (1484), Septembrie 1, se duse Ștefan Voevod la craiul leșesc și se întîlniră unul cu altul la Colomea; iar în vremea aceea veniră Turcii cu Hruet pînă la Suceava și arseră tirgul, Lunia, Septembrie în 19, iar Marția se întoarseră prădînd și arzînd țara» ⁴⁾. Aceeași dată în cronica Putneană ⁵⁾ și cea Moldo-Polonă ⁶⁾.

Închinarea dela Colomea ne este foarte bine cunoscută. Ea s'a întîmplat în 15 Septembrie 1485, cum dovedește și data actului omagial ⁷⁾ și mărturiile cronicarilor poloni ⁸⁾. Evident că în același an s'a întîmplat și năvălirea lui Hruet. Anul dat de cronicile noastre este exact numai dacă cronicarul socotea începutul anului dela facerea lumii la 1 Ianuarie.

Expediția lui Ioan Albert împotriva lui Ștefan cel Mare cronicile o pun în toamna anului 7005 ⁹⁾, ceea ce ar corespunde cu 1496. Este cunoscut însă și din documente și din cronicile polone că expediția se întîmplă în toamna anului 1497. La 18 August acest an,

¹⁾ Bogdan, *Vechile Cronice*, 261.

²⁾ Melchisedec, *O vizită*, p. 13.

³⁾ I. Bogdan, *V. Cr.*, p. 196. Melchisedec, *O vizită*, p. 18.

⁴⁾ I. Bogdan, *Cr. In.*, p. 58.

⁵⁾ Bogdan, *Vechile Cronice*, p. 197.

⁶⁾ *Ibid.*, 227.

⁷⁾ Documente, II, 2, p. 288.

⁸⁾ Matef Miechowski, în *Archiva istorică* I, 2, p. 35; cf. p. 23.

⁹⁾ I. Bogdan, *Cr. In.*, p. 58; *V. Cr.*, p. 197 și 227.

în lagărul de lingă Nistru, palatinul Rusiei scuteşte pe un nobil de a lua parte la expediţia împotriva Moldovei¹⁾. Tot atunci pune şi Miechowski data expediţiei²⁾. Anul dat de cronică este exact dacă scădem 5508.

În Octombrie 7015 pune letopiseţul dela Bistriţa năvălirea lui Bogdan în Ţara Romînească împotriva lui Radu³⁾. Evenimentul acesta nu-l putem preciza cu siguranţă.

E probabil că letopiseţul dela Bistriţa în redacţiunea în care ni s'a păstrat mergea, ca şi cronica şi analele Putnene, pînă la sfîrşitul domniei lui Ştefăniţă (1527). Şi de sigur că sistemul cronologic întrebuintat, pe care l-am constatat mai sus, era acelaş pînă la sfîrşit. Cronica şi analele Putnene ne mai oferă un exemplu:

«În anul 7034 (1525), Septembrie în 25, reposă robul lui Dumnezeu Petru, fiul lui Bogdan Voevod, la Hirău, 4).

Evenimentul acesta cronicarul nu-l pune în 1525, ci în anul următor, şi aceasta pentru următorul motiv: faptele sînt povestite în ordine cronologică, şi dela principiul acesta nu găsim absolut nici o abatere în vechile noastre cronică; dacă moartea lui Petru ar pune-o cronicarul în 1525, faptul ar fi cu desăvîrşire neobişnuit, căci în paragraful imediat precedent se arătase învingerea Ungurilor la *Mohács* de Soliman, învingere întimplată, cum ştim, în 1526.

Ar fi deci un fapt mai vechi pus în urma altuia mai nou, ceea ce e imposibil. Lucrul se explică dacă admitem începutul anului dela facerea lumii la 1 Ianuarie.

¹⁾ Doc. II₂, 386—387.

²⁾ Hasdeu, *Archiva Istorică* I₂, p. 42.

³⁾ I. Bogdan, *Cr. In.*, 63. Cf. *Cronica Moldo-polonă*, în acelaş, *Vechile cronică*, 288.

⁴⁾ I. Bogdan, *V. Cr.*, 198.

În domnia lui Ștefăniță începe însă a se întrebuița în Moldova începutul anului dela facerea lumii la 1 Septembrie. Se formează atunci 2 curente: unul care continuă încă a întrebuița vechiul sistem, curent reprezentat prin Macarie și Eftimie, și altul cel nou, reprezentat prin autorul cronicăi traduse în Iași în 1566, cronică pe care a utilizat-o, cum vom vedea, și Ureche. Curentul cel nou pătrunde în Moldova, probabil din Muntenia. Aici se întrebuițase corect era bizantină, cum dovedește inscripțiunea după mormintul lui Alexandru Basarab (1364), cea mai veche mărturie în această privință.

Am spus că vechiul curent este reprezentat în Moldova prin Macarie și Eftimie. Următoarele exemple scoase din cronicile acestora vor îndreptăți această afirmare:

Vorbind de uciderea lui *Arbore*, Macarie zice: «Aū tăiat Ștefan Voevod capul hatmanului său, ce-l crescuse și-i fusese dascăl, în luna lui Aprilie 7031 (1523), în curțile domnești dela Hiriaū; și mai departe continuă: «Într'acelaș an, luna lui Septembrie, se sculară asupra lui Ștefan Voevod toți boerii lui, ca să-l scoată din domnie» ¹⁾.

Lunile Aprilie și Septembrie, Macarie le pune în acelaș an 7031, rezultă deci că el nu începe anul la 1 Septembrie.

«În anul 7034 (1526), s'aū sculat Ștefan Voevod cu toată puterea sa împotriva lui Radul, Voevodul muntenesc, în vremea cișlegilor, și aū ajuns prădind și arzind pină în Tirgușor. Radul Voevod, necutezind a-i sta împotriva, se rugă de pace, iar Ștefan Voevod se întoarse îndărăt. Dar în toamna aceluiăș an intrat-aū Ștefan Voevod din nou într'acea țară, din pricină că nu păziseră pacea» ²⁾.

¹⁾ I. Bogdan, V. Cr., p. 202.

²⁾ Ibidem, 203.

Aceste 2 exemple ne arată lămurit că Macarie începe anul dela facerea lumii la 1 Septembrie.

Macarie însă ne oferă și un alt exemplu: este stiut că Soliman cucerește Belgradul în 29 August 1521. Din greșală, Macarie pune această cucerire în 7030, adică 1522. El mai afla — și de data asta informația lui iarăși este greșită — că Neagoe Basarab, domnul Munteniei, murise în Septembrie 7030¹⁾. Ambele evenimente Macarie le pune în același an²⁾.

Pentru *Eftimie*, începutul anului dela facerea lumii este deasemenea la 1 Ianuarie. Moartea lui Petru Rareș el o pune în 3 Septembrie 7054. Dacă am scădea 5509, am găsi 1545, care nu e exact, căci Rareș moare în Septembrie anul următor. În 15 Mai 1546, Petru Rareș face o danie, din Huși, Mitropoliei din Roman³⁾. Din același an mai e cunoscut un document dela el, însă fără indicația lunei⁴⁾, alte două din Iunie⁵⁾.

Anul dat de cronicar este exact, dacă scădem 5508. Deci și pentru el, anul începe la 1 Ianuarie.

Ștefan cel Tânăr, fiul lui Petru Rareș, se urcă pe tron—spune Eftimie—în 11 Iulie 7059 (1551). El este omorât de boeri «în anul 7060 luna lui Septembrie în 30. Domnit-aū 1 an, 2 luni și 2 săptămîni»⁶⁾. Pentru ca durata domniei lui Ștefan să corespundă cu începutul și sfîrșitul domniei lui trebuie ca din 7060 să scădem, cu toate că e luna Septembrie, 5508.

Aceste exemple—singurele, de altfel, pe cari le-am

¹⁾ Gr. Tocilescu, Biserica episcopală a M-rii Curtea de Argeș, p. 46. Inscripția după mormîntul lui Neagoe dă data 7029, 15 Sept. E curios că și aci găsim un exemplu de începutul anului la 1 Ianuar, căci e bine știut din informațiile externe că Neagoe moare în 1521.

²⁾ I. Bogdan, V. Cr., p. 201.

³⁾ Melchisedec, Cronica Romanului, p. 166.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Citate de E. Picot în *Chronique de Moldavie*.

⁶⁾ I. Bogdan, V. Cr., p. 217—218.

putut găsi—ne dovedesc cum vechiul sistem cronologic este continuat în Moldova de Macarie și Eftimie.

În cronica moldo-polonă însă și la Ureche găsim întrebuițat celalt sistem. Datele anterioare domniei lui Ștefăniță (1517—1527) le găsim calculate și în aceste 2 cronice tot ca în letopisețul dela Bistrița și cronica Putneană. În domnia lui Ștefăniță găsim însă întrebuițat începutul anului dela facerea lumii la 1 Septembrie.

Răscoala boerilor în potriva lui Ștefan cel Tânăr, Macarie o pune în *Septembrie 7031*, înțelegînd—cum am văzut—*anul 1523*. Cronica moldo-polonă ¹⁾ și Ureche ²⁾ au însă anul 7032, Septembrie 7. O contradicție între aceste 2 date nu există: cînd Macarie pune revolta boerilor în 7031, el înțelege anul 1523, anul dela facerea lumii considerîndu-l ca începînd la 1 Ianuarie; cînd isvorul de care se servă traducătorul polon și Ureche pune 7032, aceștia înțeleg tot 1523, căci pentru ei anul dela facerea lumii începea la 1 Septembrie. Cu interpretarea dată de noi, ambele date sînt exacte. Că această interpretare nu este arbitrară, ne va dovedi în modul cel mai lămurit posibil, următorul exemplu:

Cronica și analele Putnene pun moartea lui Petru, fratele lui Ștefăniță și fiul lui Bogdan, în 25 Septembrie 7034. Am văzut cum cronicarul înțelege aici anul 1526, căci altfel am găsi imposibilitatea ca acest fapt să fie pus în urma altuia petrecut mai tîrziu (lupta dela Mohaci).

Cronica moldo-polonă ³⁾ și Ureche ⁴⁾ pun însă moartea aceluiaș Petru în Septembrie 7035. Contradicție de date nu există nici aici. Autorul cronice și analelor Putnene scădea din 7034, Septembrie, 5508, pe cînd

¹⁾ I. Bogdan, V. Cr., 229.

²⁾ Letopisețe, I, 188.

³⁾ I. Bogdan, Vechile Cronice, 230.

⁴⁾ Letopisețe I, 189.

autorul croniceî de care s'a servit Ureche şi traducătorul polon scădea din 7035, 5509; pentru ambii data morţii lui Petru era 1526. Ne convingem despre aceasta pe de o parte din faptul că cronica moldo-polonă şi Ureche pun moartea lui Petru în Septembrie 7035 înainte de a lui Ştefăniţă, întimplată în Ianuarie 7035, pe de altă fiindcă ambele morţi sînt puse «într'acelaş an» 7035. Septembrie şi Ianuarie cad prin urmare «într'acelaş an» 7035; evident deci că cronicarul începea anul dela facerea lumii la 1 Septembrie.

Isvorul acesta de care s'a servit traducătorul polon şi Ureche nu-l mai putem urmări în cronica moldo-polonă, de oare ce traducătorul polon prescurtează şi înlătură datele; îl putem însă urmări la Ureche. În adevăr, cronicarul moldovean presintă această curioasă particularitate că oglindeşte în cronica lui, fără să-şi dea seamă, bine înţeles, cele două curente cronologice cari există în Moldova dela domnia lui Ştefan IV şi pînă la Alexandru Lăpuşneanu.

În titlul capitolului unde povesteşte expediţia lui Soliman împotriva lui Rareş, Ureche spune că această expediţie s'a întimplat «în anul 7046, Septembrie 20»¹⁾. Se ştie că această expediţie s'a întimplat în 1538²⁾.

Anul dat de Ureche este exact numai dacă scădem 5508.

Omorul lui Ştefan cel Tânăr îl pune Ureche, ca şi Eftimie, în 7060, Septembrie³⁾. Şi aici trebuie scăzut, cum am văzut, 5508. Anul este luat exact după Eftimie.

Dar tot în Ureche mai găsim unele date cari trebuiesc calculate după celalt sistem. Aşa în timpul expediţiei lui Soliman, hatmanul polon Tarnowski vine

¹⁾ Letopiseje, I, 194.

²⁾ Hammer, Histoire de l'empire ottoman, trad. de I. I. Hellert, vol. V, p. 289 sq.

³⁾ Letopiseje, I, 208.

impotriva lui Rareș în 7047¹⁾, iar moartea lui Petru Rareș se întâmplă în 7055²⁾. În ambele cazuri trebuie să scădem, pentru aflarea anilor dela Christos, 5509.

D-l Bogdan stabilise³⁾ că, pentru epoca lui Petru Rareș, Ureche se mai servise de unele izvoare care nu ne sînt cunoscute. Cercetarea de mai sus ne aduce o nouă dovadă. Putem afirma că traducătorul polon din 1566 și Ureche au întrebuițat, pentru timpul următor lui Bogdan III (†1517), o cronică care nu ne este cunoscută. Caracteristic acestei cronice este faptul că autorul ei socotea începutul anului dela facerea lumii la 1 Septembrie, spre deosebire de sistemul întrebuițat pînă atunci în Moldova. Din această cronică necunoscută, Ureche ia anii răscoalei boerilor din 1523, morții lui Petru în 1526, năvălirii lui Tarnowski în 1538 și morții lui Petru Rareș în 1546.

Am terminat a doua parte a cercetării noastre. Și cronicile dovedesc că în Moldova, pînă la domnia lui Ștefan IV, începutul anului dela facerea lumii s'a considerat la 1 Ianuarie.

(Va urma).

Const. Giurescu.

¹⁾ Letopisește, I, 194.

²⁾ Ibidem, 205.

³⁾ Vechile Cronice, p. 273, 275, 276, 277, 280 sq.

Recensiune.

Poesii populare despre Avram Iancu

adunate și publicate de Simeon Fl. Marian, membru al Academiei Române.
Suceava 1900 (Prețul 1 leu 30 bani).

Abia trecuse furtuna anului 1848 și un anonim destul de isteț, care urmărise și manifestările literare din revoluția Românilor transilvăneni, publică în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* un articol cu titlul *Cîntece populare românești* (1849, No. 11, p. 87-88). Anonimul susținea că și cîntecele de origine literară devenite populare sînt «cîntece populare» și că și ele trebuie să figureze în colecțiunile ce se fac. El culesese chiar vre-o treî «din cîte pînă acum nu se tipăriseră». Și anume, «unul din acelea se numește al Iancului, al cărui text ni se împărtăși așa.» Textul îl vom reproduce și noi după *Foaie*. Intr'o notă se mai zicea despre acest text: «Unii în locul numelui lui Iancu puneau pe Dragoș, reîntemeietorul statului Moldaviei; noi nu ne-am putut explica această schimbare. Autorul cîntecului, de cumva mai e în viață, ar fi dator cu această explicație. Aria se pare că e din opera «Tancred»; însă ce ne pasă, ea s'a naturalizat cu totul». De aici reese, că și la 1849 numai unii, decî o minoritate, mai cîntău de Dragoș, ceilalți Romîni ardeleni cîntău toți de Iancu.

Autorul necunoscut era spătarul Constantin Negruzzi. Negruzzi scrisese mai de mult această doină (*Scrieri*, II, p. 23) și anume nu în Maiu 1848, cum se zice în *Scrierile lui* (II, p. 25), ci pe la sfîrșitul lunii Noemvrie a anului 1838,

cum spune în acelaş an într'o scrisoare despre doamnă căminarul Iordache Mălinescu. Mălinescu publică şi scrisoarea cu care Negruzzi îi trimisese trei doine şi în care-î spusese că le-a făcut «din fugă». Scrisoarea lui Mălinescu şi aceea a lui Negruzzi s'a publicat de odată cu doinele în Foaie, la 1842 (No. 13, p. 97—100). Este deci lămurit, că scriitorul dela 1849 al Foaiei nu mai ştia ce se publicase în ea la 1842 şi, ceea ce ne interesează aici, că Foaia a fost drumul, pe care Marşul lui Dragoş a trecut mai întâiu la cărturarii romini de peste munţi, dela care, transmiţându-se asupra lui Iancul, s'a scoborit în popor. De vre-o 10—15 ani eu cel puţin nu am mai auzit nici odată cîntîndu-se marşul acesta despre Dragoş, ci numai despre Iancul. Devenise cu totul «al Iancului»?

Marşul lui Dragoş din ediţia scrierilor lui Negruzzi nu mai este tocmai marşul dela 1838. Autorul şî-a modificat textul scris pe fugă.

Marşul lui Iancu modifică fireşte pe cel dela 1838. Iată acest marş, în care tipărim spaţionat modificările introduse de necunoscuţii Transilvăneni, care l-au popularizat. Ele sînt puţine :

Astăzi cu bucurie
Romînilor veniţi,
Pe Iancul în cîmpie
Cu toţiŝi-l însoţiŝi
Spălaŝi armele voastre
Cu grabă s'alergăm,¹⁾
Din cîmpurile noastre
Pe duşman s'alungăm.
Marte zeule,
Mare bravule,

¹⁾ Într'un manuscris dela 1850 (Academie, No. 690, p. 50), scris în Transilvania, găsesc aici varianta :

De şolduri le legaŝi
Din cîmpurile noastre
Pe varvarî s'alungaŝi.

Cu noi să fii.

Tu însoțește

Și 'nsuflește

Pe ai tăi fii.

Optzeci de oi despoaie

Și prin frigări le pun ;

De fluier de cimpoaie

Pădurile răsun.

Români se așează

Pe lâng'un mare foc,

Și Iancul ospătează

Cu dinșii la un loc.

Marte zeule ș. a.

Sint gata, stați cu toții

Să plece la isbină,

Să prigonească hoții

Să capete dobinzi.

Iancul merge 'nainte

Pe-un cal cu ager curs

Și peste 'mbrăcăminte

Poartă-o piele de urs.

Marte ș. a.

Iată voioși porniră

Români cei voșnici

Ca lanțuri se înșiră

Pe-a dealului potici,

Nevestele cu jale

Privindu-și lăcrămînd

Îi auzea prin vale

Cum se ducea cîntînd.

Marte ș. a.

Exemplul acesta de popularizarea unei doine literare este de sigur interesant. Doîna aceasta nu se află în colecțiunea de

față a D-lui Marian care nu împărtășește, precum se vede, părerea anonimului folclorist dela 1849. Chiar neimpărtășind-o, era totuși bine să profite de prilejul rar de-a publica o astfel de colecțiune de cîntece relative la un singur erou și să ne dea cel puțin într'un apendice toate cîntecele de origine literară care s'au popularizat pe numele lui Iancu și care azi merită numirea de cîntece populare. Stăruind asupra soartei ce-a avut-o marșul lui Negruzzi, am voit să arăt că aceste cîntece nu au numai importanța de-a fi servit de expresie sentimentelor unor oameni, care nu aveau încă poezii buni în mijlocul lor.

Revenind la colecțiunea D-lui Marian, putem constata că cele mai frumoase poezii sînt acelea, care transmit asupra eroului modern motive vechi și bine cunoscute din mai toate colecțiile noastre și une-orî și străine, cum este d. e. dragostea codrului pentru viteji și calul care se 'ntoarce acasă fără eroul ce moare departe (Vezî Sora Iancului, Murgul și I-linca, Murgul supărat). Un alt motiv vechiu este fuga domnilor care fug fără papuci, ca și dușmanii lui Horia.

Invențiunea modernă este mai puțină și nu-i caracterizată nici prin nesfîrșita energie metaforică a poeziei vechi. Totuși găsim mult sentiment și în situațiile nouă, descrise foarte repede și sugestiv D. e.

Dragă țara Oltului,
Cite lunci
Atîtea cruci,
De-a dragul să te tot duci,
Dar țara Ardealului,
Cite lunci
Atîtea furci,
De urît să nu te duci!

Elementul mitic este simplu de tot. Dar nu-i neinteresant, deși apropierea timpului trebuia să fie în mod firesc o pîdică pentru dezvoltarea acestui element. După aceste cîntece lumea are pace numai cîtă vreme Iancul este în fașe. Crescînd mare s'a sfîrșit cu pacea. El are păr galben. El jură împăratului pe un

inel care are multă putere și este de mare folos celui ce-l poartă. Alte-ori Iancul este însuși împărat, ca și bietul general Puchner de-altfel. Sabia lui Iancu este lungă de trei coți. Eroul umblă des travestit, uneori se face baciu, alteori chiar și Ungur. Are și nevastă, dar nu are copii. Nevasta-i rea, căci Iancu e sigur că murind îl va jeli

Cu rochiîr albe de gîolgiu

Și pană roșie 'n concîu!

și de-aceea, murind nu-î lasă ca moștenire, decît ce nu-î al lui:

Căărûșa și coasta

Și cimpul cu florile,

Țările, popoarele...

Alte-ori Iancul are o drăguță, la care-și mină murgul lupește și iepurește:

Că ne-așteaptă cu mîncare,

Cu buză de sărutare.

Mie-mî deie flori din sin

Și ție porții de fin!

În această lume de idei naive și duioase cad din cînd în cînd și stropi supărători de poezie «cultă», vrea să zică avînd originea evidentă în clasele mai culte ale poporului, d. e.

Nu, nu, nu, iobagi n'om fi,

Ci 'n mărîre vom muri!

Față 'n față cu acest vers despre mărîre, adaos de cine știe ce popă, ce dascăl, ce pedagog, să citim această elegie realistă a Moțului sărac:

Pină fu Iancu 'n domnie

Mîncam pită ca 'n cîmpie.

De cînd Iancu s'a lăsat

Iar mîncăm mălăiū uscat.

Iancu cu fluier de vie

Ne scoase din iobăgie,

Iancu cu fluier de soc

Umplu țara de noroc.

Caracterul lui Iancu este și în poezia populară, ca și în viață: hotărît, îndrăzneț, mândru și generos. A-l cerceta și

a-l simți este o faptă, pe care multă Romînie va ține s'o săvîrșască. De aceea sîntem încredințați că ea va profita de colecțiunea D-lui Marian care ne dă un material bogat de 76 de poezii, cu variante cu tot.

Colecțiunea D-lui Marian este foarte completă. Pînă acum cel puțin eu n'am putut constata decît lipsa unui singur cîntec. Cîteva versuri din el se găsesc însă la p. 20—21. Acest cîntec a fost publicat de un domn L. Pușcaru în Informațiunile politice, literare și comerciale, ziar care apărea la 1870 în București (Vezî No. 185 din 20 Decembrie). E următorul:

Coșia ¹⁾

Pe șesul Feleagului
Paște murgul Iancului
Înfrinat și înșelat
Și de bătaie gătăt.
Iancu din gură că mîi grăea:
— Aîdeți, feciori, după mine,
Să punem Ungurii bine!
Voi că Clujul le-ți vedea
Și de voi că n'a scăpa!
Stați pe loc și vă 'narmați
Și Clujului foc să-i dați!
Să luăm tunuri de fag,
Să intrăm în Cluj cu drag!
Să luăm hubițele ²⁾
Să trecem granițele!
Frunză verde de lămîie,
Nicî Ungur să nu rămîie!
Căci Coșia cu 'mpărăția,
El și-a pierdut lefteria!
Împărăția a lăsat
Și s'a pus porcar la sat!

G. Bogdan-Duică.

¹⁾ Coșut. Nota lui L. P.

²⁾ Tunuri, în care aruncă bombe aprinzătoare, fulminante. Nota lui L. P.

Autorii, care doresc să li se anunțe publicațiunile sau să li se facă dări de samă în «Convorbiri Literare», sînt rugați să trimeată cite un exemplar la Administrația Stabilimentului grafic I. V. Socecă, București, Strada Berzei, 59.

Librări - Editori **Socecă & Co.** Calea Victoriei, 21
BUCUREȘTI

Cărți de școală, drept, medicină, militară și de literatură
în toate limbile uzuale.
Cărți și obiecte de lux. Hărți și table de perete. Globuri
pămîntești, cerești și de inducție. Planetarii.
Material de școală pentru întreg învățămîntul intuitiv.
Furnituri de birou. Articole de pictură și desenh.
Fare depozit de hîrtie indigenă și străină.

DIN PUBLICAȚIILE MEMBRILOR SOCIETĂȚII „JUNIMEA“

EMINESCU M. Poezii, 1 vol.

CREANGA I. Opere complete în Biblioteca pentru toți
6 numere à 30 bani, legat 3 lei.

MAIORESCU T. Discursuri parlamentare, 3 vol.

- Critice, ed. II, 3 vol.
- Logica, ed. IV, 1 vol.
- Einiges Philosophisches in gemeinfasslicher Form. Berni 1861, 1 vol.
- Patru romane trad. 1 volum.
- Precedente Constituționale, 1 broșură.
- Aforisme asupra înțelepciunii în viață, de Schopenhauer, trad. din limba germană, ediția 3, 1 vol. 1891.
- Reforma instrucțiunii publice, 1 vol., 1891.
- «In contra Socialismului» trad. din H. Spencer, broșură, 1893.

NEGRUZZI IACOB. Miron și Florica, idilă, 1 vol.
Hoji. Fiesco. Cabala și Amor traducere din Schiller, 1 vol.

- Poezii.
- Mihai Vereanu, rom. 1 vol.
- Copii de pe natură, 1 vol.
- Pe malul Mării, 1 vol.
- Opere complete, 6 vol.

NEGRUZZI IACOB. Nazat, în colaborare cu Dim. R. Rosetti, 1 volum.

NAUM A. Versuri, 1 vol.

— Traduceri, 1 vol.

ZAMFIRESCU DULIU. Nuvele, 1 volum, 1888.

— Fără titlu, 1 volum, 1883.

— Alte orizonturi, 1 vol., 1895 ed. Müller.

— Lume nouă și lume veche (rom.) editura Müller.

— Nuvele romane, editura Müller.

CARP P. Macbeth, traducere în versuri, 1 vol.

— Othello, idem 1 vol.

— Patru discursuri, 1 vol.

— Reforma socială, 3 discursuri, 1 broșură.

CARAGIALE I. L. Teatru, 1 vol.

— Năpasta, 1 vol.

CONTA V. Théorie du Fatalisme prelucrată după propria sa scriere. Paris, Bruxelles 1 vol.

— Incercări de Metafizică, 1 vol.

PHILIPPIDE A. Introducere în istoria limbii și literaturii române, 1 vol.

LEONARDESCU C. Principii de psihologie, 1 vol.

— Morala inductivă sau știința conduitei omenești.

CARTI LITERARE DIN EDITURA LIBRARIEI SOCECU & Com.

	Lei		Lei
ALEXANDRESCU G. M. Poesii și Fabule	4,-	IONESCU-GION, Elem. pitorese în Cronicele române și Discursul de deschidere Conferințelor Ateneului pe 1884 și 85 de C. Esarcu	4,-
ALEXANDRI, Teatru, 4 vol. broșate	20,-	— Din Ist. Fanariștilor	4,-
— Poesii, vol. I și II ed. nouă completă	25,-	IORGA, Despre studii slave	1,-
— Poesii, volumul III, broșat	12,-	— Studii istorice	50,-
— Proză, broșat	4,-	LUMEA ÎN FIGURI, text ilustrat pentru copii	5,-
— Bonnets de la comtesse, comédie	1,50	MAIORESCU T. L., Critică, 3 vol. a	4,-
— Fântâna Blanduziei, broșat	4,-	— Discursuri Parlamentare	4,-
— Ovidiu, broșat	6,-	— — — — — vol. III sub presă	4,-
AMANTE BRUTO, Ovidiu în exil, tr. de d-na Brazzeu	3,-	MARIAN FL. T., Satirele Românilor	5,-
ANIMALE DOMESTICE, text ilustrat pentru copii	2,-	MELHISEDEK, Carte de rugăciune cu icoane colorate (chromolit.)	10,-
— SELBATIC, Idem, Idem	2,-	NEGRIZZI IACOB, Scrieri, 6 volume	29,-
ATHENEUL ROMÂN, conf. publică, 14 fascicule a	1,-	— Opere complete, 3 vol. mari	30,-
— în volume à 5 fascicule	4,-	OLĂNESCU DEM. CONST., Ode, Epode, Carmin seculari de Horatiu, Traducere în versuri	6,-
BIBLIOTECA INTERNAȚIONALĂ:		OMUL, Anatomia corpului	2,-
I. Minciunile convenționale, de Nordau	3,-	— — — — — capului	3,-
II. Robia femeii, de Stuart Mill	1,50	— — — — — ochiului	3,-
III. Educaț. intelectuală de Spencer	2,-	ONT, Versuri pentru copii	1,-
V. Este omul liber? de Renard	1,50	POPP FLORANTIN, Reforma metodelor	2,50
VI. Cântecul pop. din Muscel, de R. Codin	2,50	PREUMBLARI prin lume, cu cărți și fig. în 3 serii, a	3,50
VII. Copilaria și Adoleșcența, de K. Legouvé	2,-	(I. România și Europa, II. Asia și Africa, III. America și Oceania)	
VIII. Novele originale, de Gh. Silvan	2,-	RĂDOIU ION, Codicele de comerț cu noi, anotaț și cu alte legiuiri, legat	6,50
IX. Freytag, Dare și Avere, vol. I	3,50	— — — — — Legea falimentelor	1,50
XII. Freytag, Dare și Avere, vol. II	2,-	RĂDOIESCU-NIGER M. G., Căp. Rapoți, Nuvele	4,-
BIBLIOTECA COPILOR Nr. 1, 2, și 3 a	10,-	RICHTER EUG., Unde aște Socialismul, tradus de Michăescu	75,-
BOGDAN I., Cron. inedite ating. de Ist. Rom.	1,50	— — — — — Istoria filologiei	3,-
— Români și Bulgari, Conferință	1,50	— — — — — Ion Eliade Rădulescu	1,50
— Însenământea st. slave pentru Români	1,-	— — — — — Studii folklorice	2,50
— Vlad Trepes	5,-	SCHOPENHAUER A., Le monde comme volonté et représentation, trad. de I. A. Cantacuzino, 2 volume	25,-
BOLINTINEANU D., Poesii, 2 vol. broșate	12,-	— Critique de la philosophie Kantienne, trad. de L. A. Cantacuzino	4,-
BUFFALO BILL'S WILD WEST, cu ilustrații pentru copii	3,-	— Aforisme, tradus de T. Maiorescu	4,-
CANDREA, Poveste la Români	2,-	SEYFFERTH, Pozi și vaca. Anatomia	3,-
CARTEA DE BUCATE, NOUĂ, broșată	5,-	— Berbecul și Oia. Anatomia	3,-
CONVORBIRI LITERARE, Revista literară anul XXXII, apare o dată pe lună, preț abonamentul I pe un an	15,-	— Căminele	4,-
CARMEN SYLVA, Versuri	3,-	SLAVICI, Nuvele, vol. I	4,-
COSBUC G., Idile și Balade, ed. II-a	3,-	— — — — — vol. II	4,-
DICHTER LUPU, Știința Dreptului	8,-	SOCECU Căp. ALEX., Albumul anului român	3,-
DITO și IDEM (M. S. Regina Rom. și d-na M. K. Astra, Roman	6,-	— Dictionnaires des guerres. — La guerre franco-allemande 1870-71. Recueil par ordre alphabétique des événements	1,50
DUMITRESCU, Izvoade	4,-	— — — — — Calul	5,-
EMINESCU M., Poesii, broșate	4,-	SPENCER, În contra socialismului	50,-
— — — — — legat	6,-	STANLEY în Africa și scăparea lui Emin-Pașa	3,-
ERENBÜCH, Omul, Anatomia omului	2,-	STERN, Procedura civilă cu jurisprudența Curților	5,-
FUNDESCU I. C., Basme, Orații, etc.	2,-	SYLVA, CARMEN, Bate la ușă	2,-
GANE N., Nuvele, 3 vol., ediție nouă	9,-	— Nuvele	5,-
— — — — — legat	6,-	TABLOUL anatomic al omului, mărime naturală, cu text explicativ	25,-
GASTER Dr. M., Apocrifile în l. r. Conf. — Chrestomatie Română, texte tip. și manuscrise sec. XIV, XVI, 2 vol.	22,50	URECHIA V. A., Legende române, ediție revizuită și adăugită	5,-
GHIEREA I., Concepția materialistă a istoriei	1,50	— — — — — Voici latine	5,-
— — — — — I. — — — — — II.	4,-	VENTURA GE., Teatru	5,-
— — — — — III.	4,-	ZANFIRESCU DULIU, Nuvele	8,-
GHICA ION, Conv. econ., 3 vol. ed. nouă	11,50		
— Scrisori către V. Alex., ed. nouă	9,-		
— — — — — legat	6,-		
— — — — — legat	9,-		
HARDEU B. P., Răsărit și Vidra	2,50		
— Sic cogito	2,50		
— Ideal și sarcasm, 1886-98	2,50		

ANTICARIAT TIMIȘOARA
Lei 28

60 1087 20